

**TÜRKİYE'DE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN
FON YARATMA KAPASİTESİ VE HAYAT
SİGORTALARINDAN SAĞLANAN FONLARIN
EKONOMİDEKİ ROLÜ
(Yüksek Lisans Tezi)**

Müjgan Başak YAZGAN

Eskişehir-1999

**TÜRKİYE'DE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA
KAPASİTESİ VE HAYAT SİGORTALARINDAN SAĞLANAN
FONLARIN EKONOMİDEKİ ROLÜ**

Müjgan Başak YAZGAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Prof.Dr.Necat BERBEROĞLU**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Şubat, 1999**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

TÜRKİYE’DE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİ VE HAYAT SİGORTALARINDAN SAĞLANAN FONLARIN EKONOMİDEKİ ROLÜ

Müjgan Başak YAZGAN

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 1999

Danışman: Prof.Dr.Nejat BERBEROĞLU

Sigortanın toplumsal hayatımızdaki önemi gün geçtikçe artmaktadır. Başlangıçta, sadece kişilere güvence sağlayıp, tasarruf yapma aracı olarak görülen sigorta, son yıllarda ekonomi içinde üretkenliği arttıran, büyüme ve gelişmeyi destekleyen öncü bir sektör haline gelmiştir. Özellikle hayat sigortaları; makro ekonomik bazda çok önemli rolleri üstlenmiş durumdadır.

Yapılan çalışmada, sigortacılığa ilişkin temel kavramlar ele alınarak, Türkiye’de sigorta sektörünün makro ekonomik açıdan etkinliği araştırılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, sigortacılığın tarihi gelişimi ve sigorta ile ilgili temel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde, sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi ve Türkiye’deki durum, üçüncü bölümde ise, sigorta sektörü içinde önemli bir yere sahip olan hayat sigortalarının ekonomideki rolü incelenmiştir.

ABSTRACT

The social importance of insurance in our lives is growing day by day. Insurance, which was initially meant to provide security and regarded as a means of frugality, has recently proved a privilege sector that enhances productivity as well as backing up development in economy. Particularly life insurances have taken a good many vital roles with reference to macro economy.

In this study, the effect of insurance sector in terms of macro economy is studied, discussing the basic principles related to insurance.

In the first part of the study, the history and the basic knowledge of insurance are discussed. In the second part, the capacity of insurance sector as to creating fund and its situation in Turkey is dealt with whilst in the third part, the role of life insurance, which have a significant role in insurance sector, in economy is discussed.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Necat BERBEROĞLU
Üye : Prof.Dr.Mehmet ŞAHİN
Üye : Prof.Dr.Burhan ERDEM

Müjgan Başak YAZGAN'ın "Türkiye'de Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesi ve Hayat Sigortalarından Sağlanan Fonların Ekonomideki Rolü" başlıklı tezi **16 Şubat 1999** tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat (İktisat Teorisi) Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİGORTANIN GENEL ESASLARI VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ

1. SİGORTA VE RİSK KAVRAMLARI	2
1.1. Risk Kavramı	2
1.2. Sigorta Kavramı ve Amacı	3
2. SİGORTANIN TARİHİ GELİŞİMİ	4
3. SİGORTANIN GENEL ESASLARI	8
4. SİGORTANIN TEMEL PRENSİPLERİ	16
4.1. Sigortalanabilir Menfaat	16
4.2. Azami Hüsnüniyet	16
4.3. Tazminat Kaidesi	17
4.4. Sigortacının Kanuni Halefiyeti	17
4.5. Yakın Sebep	18
5. SİGORTANIN ÖNEMİ	18
6. SOSYAL SİGORTA-ÖZEL SİGORTA AYIRIMI	19
7. SİGORTA BRANŞLARI	21

7.1. Hayat Sigortaları	22
7.2. Hayat Dışı Sigortalar	22
7.2.1. Yangın Sigortaları	23
7.2.2. Kaza Sigortaları	24
7.2.3. Nakliye Sigortaları	24
7.2.4. Makine-Montaj Sigortaları	24
7.2.5. Tarım Sigortaları	25
7.2.6. Diğer Sigortalar	26
8. REASÜRANS, KOASÜRANS, RESTROSESİYON	
İŞLEMLERİ...	26
8.1. Reasürans	26
8.1.1. Tanımı ve İşleyişi	26
8.2. Reasürans Türleri	27
8.2.1. Zorunlu Anlaşmalar (Treteler)	28
8.2.2. İhtiyari Anlaşmalar	28
8.2.2.1. Orantılı Anlaşmalar	29
8.2.2.1.1. Kotpar Anlaşmaları	29
8.2.2.1.2. Eksedan Anlaşmaları	30
8.2.2.1.3. Open Cover Anlaşmaları	30
8.2.2.2. Orantısız Anlaşmalar	30
8.2.2.2.1. Excess of Loss Anlaşmaları ..	30
8.2.2.2.2. Stop Loss Anlaşmaları	31
8.3. Koasürans	31
8.4. Restrosesiyon İşlemleri	32

İKİNCİ BÖLÜM

**SİGORTA SEKTÖRÜNÜN GENEL EKONOMİK İŞLEVLERİ VE
TÜRKİYE'DE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA
KAPASİTESİ**

1. SİGORTA SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK İŞLEVLERİ	33
1.1. Sigorta Sektörünün Ekonomi İçindeki Önemi	34
1.2. Tasarruf-Sermaye Birikiminde Sigorta Sektörü	34
1.3. Mali Piyasalara Fon Aktarmada Sigorta Sektörü	36
1.4. Sigorta Sektörünün Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri	36
1.5. Kredi İşlemlerinin Gelişmesinde Sigorta Sektörü	37
1.6. Ekonomik Çöküntü ve Değer Kayıplarının Önleyicisi Olarak Sigorta	38
2. TÜRKİYE'DE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİ	39
2.1. Mali Piyasalar ve Sigorta Sektörü	39
2.2. Sigorta Sektörünün Fon Yaratma İşlevi	41
2.3. Sigorta Sektörünün Fon Kaynakları	43
2.3.1. Özkaynaklar	44
2.3.2. Primler	45
2.4. Fon Kullanım Alanları-Mali Yatırımlar	51
2.5. Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesini Etkileyen Faktörler	54
2.5.1. Atıl Kapasiteler	54
2.5.2. Sektörle ilgili Düzenlemeler	55
2.5.2.1 Satıcılar Hakkında Kararname	55
2.5.2.2. Yeni Sigorta Kanun Taslağı Hakkında Çalışmalar	55

2.5.2.3. Prim Tahsilatı	56
2.5.2.4. Bankaların Kontrolü	58
2.5.2.5. Ekonomide İstikrarsızlık	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYAT SİGORTALARI, TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTALARININ EKONOMİYE KATKISI VE HAYAT SİGORTALARI FONLARINDAKİ GELİŞİMİN ANTİENFLASYONİST ETKİSİ

1. HAYAT SİGORTALARI	61
2. HAYAT SİGORTALARININ TANIMI VE İŞLEYİŞİ	62
3. HAYAT SİGORTALARININ ÇEŞİTLERİ	63
3.1. Ölüm Hali Sigortası	63
3.2. Yaşam Hali Sigortası	64
3.3. Karma Hayat Sigortaları	65
3.4. Grup Hayat Sigortaları	65
3.5. Kaza ve Sağlık Sigortaları	67
3.6. Endüstriyel Hayat Sigortaları	67
4. HAYAT SİGORTALARININ TOPLUMDAKİ YERİ VE ÖNEMİ...68	
5. HAYAT SİGORTALARININ GELİŞTİRİLMESİNDE UYGULANAN YÖNTEMLER	69
5.1. Kâra İştirakli Sigortalar	70
5.2. Değişen Kapitali Hayat Sigortaları	71
5.3. Kapitali Artan Poliçeler.....	72
5.4. Sigorta Kapitalini Endekse Bağlama	72
6. HAYAT SİGORTALARI FONLARININ YÖNELDİĞİ YATIRIM ARAÇLARI	73
6.1. Devlet Tahvilleri.....	74
6.2. Devletin Katkısı Olan Kuruluşlara Yapılan Yardımlar	74

6.3. Tarımsal, Ticari İpotekler	74
6.4. Anonim Şirket Tahvilleri	74
6.5. Ev İpotekleri	75
6.6. Poliçelerin Üzerine Yapılan İkrazat	75
6.7. Hisse Senetleri	75
6.8. Emlâğa Yapılan Yatırım	75
6.9. Kısa Vadeli Yatırımlar	76
7. TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTALARININ EKONOMİYE KATKISI	76
7.1. Hayat Sigortalarının Fon Yaratma Kapasitesi	76
7.2. Yaratılan Fonların Kullanım Alanları	79
7.2.1. Tahviller	79
7.2.2. Hisse Senetleri	79
7.2.3. Gayrimenkuller	80
7.2.4. Teminatlı İkrazlar	80
7.2.5. Poliçe Karşılığı İkrazlar	81
7.3. Fonların Kullanım Alanları Arasındaki Dağılımın Değerlendirilmesi	81
8. HAYAT SİGORTALARI FONLARINDAKİ GELİŞİMİN ANTI ENFLASYONİST ETKİSİ	84
9. TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTALARININ GELİŞMESİ İÇİN GEREKLİ ŞARTLAR	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	101

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1	: Sosyal Sigorta ve Özel Sigorta Ayırımı.....	20
Tablo 2	: Reasürans Türleri	28
Tablo 3	: Sigorta Sektörünün Özkaynaklarındaki Gelişmeler.....	45
Tablo 4	: Sigorta Şirketlerinin D.İ.E. TEFE Endeksine Göre Sabit Fiyatlarla Direkt Prim Üretimi.....	46
Tablo 5	: 1995 Yılı İtibariyle Dünya Sigorta Sektörü.....	48
Tablo 6	: 1995 Yılı İtibariyle Dünyada Kişi Başına Düşen Prim Üretimi	49
Tablo 7	: 1995 Yılı İtibariyle Dünyada Prim Üretiminin GSYİH'ye Oranı (%)	50
Tablo 8	: Sigorta Sektörünün Yatırım Portföyü	52
Tablo 9	: Sigorta Şirketlerinin Teknik Kârları ile Mali Kârları (Milyar TL)	53
Tablo 10	: Sigorta Şirketlerinin D.İ.E. TEFE Endeksine Göre Sabit Fiyatlarla Hayat Dalı Direkt Prim Üretimi ve Kişi Başına Düşen Prim	77
Tablo 11	: Nüfus ve Hayat Sigortalı Fert Sayısındaki Gelişim	89
Tablo 12	: Hanehalkı Tasarruflarındaki ve Kişi Başına Düşen Hayat Sigortası Primindeki Gelişme	91
Tablo 13	: Hayat Sigortası Fonlarındaki Gelişim	93
Tablo 14	: Hayat Sigortası Fonlarının Geniş Tanımlı Para Arzı İçindeki Oranı	94

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1	: Özel Sigorta İşletmelerinde Sigorta Branşları	21
Şekil 2	: Reasürans İşlemi	27
Grafik 1	: Toplam Nüfus İçinde Hayat Sigortalı Fert Sayısı..	90
Grafik 2	: Kişi Başına Düşen Hayat Sigortası Primindeki Gelişim	92
Grafik 3	: Hayat Sigortası Fonları ve M2	95

GİRİŞ

İnsanlar yaşamları süresince iradeleri dışında bir çok tehlikelerle karşı karşıyadır. İnsan yaşamını büyük ölçüde etkileyen bu olayları önlemek için, ülkeler, toplumlar ve fertler çaba sarfetmektedir.

İnsan yaşamını her an tehdit eden tehlikelerden en etkin korunma aracı sigortadır. Sigorta, tehlikelerde yok olan mal ve can yerine bunların yan etkileri olan ve değerlendirilebilen parasal kayıpları güvence altına almaktadır.

Ekonomik yaşamda gerçekleşen değer kayıpları, bireyden hareketler bir ülkenin milli varlığını etkilemekte ve oluşan zarar da ülke milli varlığından bir değer eksilmesine neden olmaktadır.

Son yıllarda;

- Türkiye’de sigortacılığın giderek daha hızlı gelişimi ve önemli bir sektör olma yolunda sağlıklı adımlar atması,

- Sigortacılığın, sermaye piyasasının gelişmesine ve ekonomik kalkınmaya fon yaratarak katkıda bulunması,

- Türkiye’nin sosyal güvenlik sistemindeki yetersizlikler nedeniyle bir alternatif haline gelmesi,

- 1980 sonrası ülkede dışa açılma ve globalleşme çabaları başlatılmıştır. Bu noktada sigortacılığın, uluslararası entegrasyonun sağlanmasına yardımcı olması,

- Ülkedeki gelir düzeyinin yükselmesiyle, özel sigortalara olan talebin artması,

sigortayı, daha fazla önem verilmesi gereken ciddi bir konu haline getirmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİGORTANIN GENEL ESASLARI VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ

1. SİGORTA VE RİSK KAVRAMLARI

İnsanlar ve işletmeler, hayatları boyunca, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan bir takım risklerle karşı karşıya kalırlar. Bu muhtemel tehlikelerin ekonomik sonuçlarını önceden giderebilmek için, başkalarının mal varlığına da başvurmak zorunlu görünmüş ve bu zorunluluk sigorta fikrini ortaya çıkarmıştır.

1.1. Risk Kavramı

Risk, zarara uğrama olasılığı veya arzu edilmeyen bir olayın gerçekleşme olasılığıdır¹.

İşletmelerin mal varlıkları, insanların ise, hem mal hem de can varlığı çeşitli risklerin etkisi altında olabilir. İnsanlar ve işletmeler risk taşıyıcı durumundadırlar, hiç beklenmedik bir anda çeşitli risklerle karşılaşabilirler.

İnsanların ve işletmelerin riskten kurtulma çabaları ve önlemleri sonucu "riskin paylaşılması ve dağıtılması" amacıyla küçük toplulukların oluşturulması, riske karşı bir fon oluşturulması veya risklerin devredilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bir risk yönetim biçimi olan sigortacılığa gerek duyulmuştur. Sigorta işletmelerince günümüze kadar risk yönetimi yöntemleri geliştirilmiş, böylece sigorta işletmeleri ekonomik hayatta vazgeçilmiş bir yapı haline gelmişlerdir.

Risk evrenseldir ve insan hayatında her an ortaya çıkabilir. Milyarlarca

¹ Sigortacılık Temel Bilgileri, AKSİGORTA Yayını, İstanbul, Şubat, 1997, s.7.

liralık mal varlığı; yangın, deprem gibi doğal afetlerle bir anda yok olabilir. Bu noktada risk yönetimi, önem arzeder. Risk yönetimi; işletmenin hedefleri doğrultusundaki riskin planlanması, örgütlenmesi, denetlenmesiyle mutlak risklerin istenmeyen etkilerinin en az maliyetle, en az düzeye indirilmesi işlemidir².

Sigorta; özellikleri ve prensipleri bakımından benzer risk yönetim türlerine göre insanlara, işletmelere ve ekonomiye en çok katkı sağlayan en ekonomik risk yönetim türüdür.

Bir riskin sigorta kapsamına alınabilmesi için şu koşulların mevcut olması gerekir:

-Risk tesadüfi olarak gerçekleşmelidir,

-Ani riske maruz kalabilecek çok sayıda ve benzer ünitelerin biraraya getirilmesi; yani büyük sayılar kanununun³ uygulanabileceği bir grup oluşturulması gerekir,

-Sigorta kapsamına girecek riskin ölçülebilir ve para ile ifade edilebilir olması gerekir⁴.

1.2. Sigorta Kavramı ve Amacı

Sigorta, bir zararı doğuran veya meydana getiren bir olayın, risk sonuçlarının, sigorta işletmelerince üstlenilmesidir⁵.

Diğer bir ifadeyle sigorta, kanun ve sözleşme dahilinde tesadüfi olarak meydana gelen ve para ile ölçülebilen bir riskin, aynı derecede tehdidi

²Niyazi ERDOĞAN, **Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi Çağdaş Finansman Teknikleri**, Mü-Ka Matbaacılık Ltd., İstanbul, 1994, s.29.

³Sigortalanan grubun belirli bir büyüklüğe ulaşması ile sigorta işletmesi riskleri dağıtmakta; sigortalılar kendi risklerini oluşturulan grup içinde dağıtarak paylaşmaktadırlar.

⁴Necdet SAĞLAM, **Sigorta İşletmelerinde Mali Tabloların Hazırlanması ve Avrupa Birliği'ne Uyum**, Etam A.Ş., Eskişehir, Mayıs 1996, s.10.

⁵Haydar ARSEVEN, **Sigorta Hukuku, Genel Hükümler**, Beta Basım Yayın A.Ş., İstanbul, 1991, s.3.

altında bulunan çok sayıda benzer ünitelerin, hasar olayını, birlikte karşılamak amacıyla oluşturulan organizasyondur⁶. Buradan da anlaşıldığı gibi sigortanın amacı, belirli bir prim karşılığında insanlara ve işletmelere, benzer risklere maruz kalmalarında, sigorta poliçesinde (sigorta sözleşmesinde) belirtilen koşullarda ve sürede mali koruma sağlamaktır.

Sigorta, gerçekleşme olasılığı olan aynı tür risklere karşı koruma sağlamayı amaçlar. İnsanlar ve işletmeler, sigorta sisteminde üzerinde taşıdıkları riskleri sigorta işletmesine devrederler⁷.

Daha açık ifade etmek gerekirse, sigorta sistemi içinde, aynı risklere maruz kalan insanlar ve işletmeler biraraya gelirler. Bu insanlar ve işletmelerden alınan primler bir havuzda toplanır ve zarara uğrayanların kayıpları bu havuzdan karşılanır. Günümüzde, benzer risklere karşı korunmak isteyenleri, devlet veya özel sigorta işletmeleri biraraya getirir.

Sigorta, karşılaşılabilecek risklerin önceden güvence altına alınmasını ve risklere karşı kişilerin ve işletmelerin güven duymalarını sağlar.

Riskleri sigorta eden kuruluşa (sigorta işletmesine) "sigortacı", sigorta edilene ise, "sigortalı" adı verilir.

Sigorta işletmesi, sigortalıdan, ileride gerçekleşmesi beklenen riskleri ve diğer giderleri karşılamak amacıyla "sigorta primi" (sigorta ücreti) adı verilen bir tutarı, taksitler halinde veya peşin olarak tahsil eder. Riskin gerçekleşmesi durumunda, sigortalıya, sözleşmede belirtilen sigorta tazminatı (veya bedeli) ödenir.

2. SİGORTANIN TARİHİ GELİŞİMİ

Sigortacılığa benzer ilk uygulamalar yaklaşık 4000 yıl önce Babil'de rastlanmaktadır. Babil'de, kervan tüccarlarına borç veren sermayedarlar, kervanların soyulması veya fidyeye isteme durumlarıyla karşılaşmaları halinde

⁶Kamuran PEKİNER, **Sigorta İşletmeciliği, Prensipler, Hesap Bünyesi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1904, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974, s.28.

⁷E.Batturalp PAMUKÇU, "Sigorta Kavramı ve Sigortacılık Eğitiminin Önemi", **Sigorta Dünyası**, Nisan 1996, s.22.

tüccarların borçlarını silmekte, buna karşılık tüccarlar borcunu ödedikleri zaman, sermayedarlar taşıdıkları riskin karşılığı olarak bir miktar para almaktaydılar.

Sigortaya daha yakın uygulamalar, deniz ticaretinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Kartacalılar, Romalılar, Yunanlılar arasında geminin taşıdığı yük üzerine borç verip geminin limana varamaması riskini taşıyarak, taşıdığı bu risk için dönüşte ana para ile birlikte faiz alanlar bulunmaktaydı. Prim esaslı sigorta, yaklaşık M.S.1250 yıllarında, Venedik, Pisa, Floransa ve Cenova şehirlerinde görüldü.

Bugünkü anlamında sigortadan sözedilebilmesi için ise 14.yy.'a uzanmak gerekir.

Deniz sigortası kavramı ilk olarak İtalya'da 14.yy.'da ortaya çıktı. İlk sigorta poliçesi, Cenova Limanı'ndan Mayorka'ya hareket eden "Santa Clara" adlı geminin yükünü teminat altına almak amacıyla düzenlendi. İlk sigorta şirketi de 1424'te yine Cenova şehrinde kuruldu. Sigorta konusunda ilk yasa ise 1435 yılında yayınlanan Barselona Fermanı'ydı.

Kara sigortalarının ortaya çıkmasına neden olay ise, Londra'da 1666 yılında meydana gelen ve dört gün sürerek 13.000 evle 100 kilisenin kül olmasına yol açan büyük yangındır⁸.

Türkiye'de ise 19.yy.'ın ikinci yarısında meydana gelen yangınlar ve bunların sonucunda uğranılan büyük hasarlar sigortanın doğmasına neden olmuştur. Sun ve Northern British adlı İngiliz sigorta şirketleri 1872 yılında açtıkları temsilciliklerle Türkiye'de ilk sigortacılık faaliyetlerini başlattılar.

Bu tarihlerde, sigorta şirketinin kuruluşunda ve sigortacılık faaliyetlerinde devlet denetimi öngören kanunlar, hatta bu konuya değinen bir hüküm yoktu. Bu nedenle ülkemizde şube açan yabancı sigorta şirketleri diledikleri gibi hareket edip, merkezden aldıkları talimatlarla işlem yapıyorlardı. Poliçelerini İngilizce veya Fransızca düzenliyorlar, anlaşmazlık durumunda da dava mercii olarak Londra mahkemelerini veya ilgili şirketin merkezinin bulunduğu yerel mahkemeleri gösteriyor ve diledikleri zaman sigorta poliçelerini iptal ediyorlardı. Hasar ödemedede de dürüst

⁸Sigortacılık Temel Bilgileri, s.3.

davranmıyorlardı. Bu durum, kısa zamanda çok fazla sigorta şirketinin kurulmasına, sigorta ahlâkının bozulmasına, haksız rekabet ve ekspertiz suistimallerine yol açtı. Dürüst tüccarların bundan olumsuz yönde etkilenmelerine rağmen hiç bir denetimin olmayışı yüzünden sigorta şirketleri uzun süre normal yangın hasarlarını bile ödemekten kaçınıp, sigortalıların hak ve hukukunu hiçe saydılar.

1893 yılında Osmanlı Umum Sigorta Şirketi ilk Türk Sigorta Şirketi olarak çalışmaya başladı. Bunu izleyen yıllarda sigortacılığın düzene sokulabilmesi için yabancı şirketler arasında birlikte hareket etme eğilimi belirdi. 12 Temmuz 1990 tarihinde 43 tanesi yabancı olmak üzere 44 sigorta şirketi biraraya gelerek sabit bir yangın tarifesi belirlediler.

Tarife ile birlikte, Yangın Sigorta Şirketleri'nin Sendikası adında bir örgütün oluşturulması ve sürekli bir denetim kurulunun bulunması kararı alındı. Londra'da bulunan Fire Office Committee'nin emriyle çalışmalarını yürüten sendika tarafından yangınlara zamanında yetişerek büyümesini önlemek, yangının nedenlerini araştırmak üzere Fasman adlı bir örgüt kuruldu. Denetim mekanizması ve içeriği değiştirildi.

Sendikanın bu olumlu çalışmalarına rağmen şirketlerin tamamı sendikaya girmediler ve haksız rekabet yapmaya, alınan kararların tersine davranmaya devam ettiler.

1914 yılındaki kanunla yabancı şirketler teminat göstermeye ve vergi vermeye zorunlu tutuldular. Sendikanın adı ise "Türkiye'de Çalışan Sigorta Şirketleri" olarak değiştirildi. Bu yeniliklerle yabancı şirketler Türkler ile ortaklık kurma yoluna gittiler.

Cumhuriyetin kurulmasıyla sigortacılıkta da gelişmeler oldu. 1924 yılında Türkçe'yi kullanma zorunluluğu getiren kanunla poliçelerin İngilizce ve Fransızca düzenlemesine "Sigortacılar Kulübü" kuruldu.

Sayıları ve çalışmaları gittikçe artan yerli ve yabancı şirketlerin denetlenmesi, döviz çıkışının önlenmesi amacıyla, yapılan hazırlıkların sonucunda 1927 yılında "Sigortacılığın ve Sigorta Şirketleri'nin Teftiş ve Murakabesi Hakkındaki Kanun"un çıkışıyla sigortacılık gelişmeye, yerli sermaye ile kurulan şirketlerin sayısı artmaya başladı.

1929 yılında Milli Reasürans T.A.Ş. faaliyete geçti. Bu tarihten itibaren Türkiye’de reasürans tekeli başladı ve ülkemizde yerli-yabancı bütün şirketler topladıkları primlerin % 50’sini Milli Reasürans’a devretmeye zorunlu tutuldu. Hemen hemen dünyada kurulan ilk reasürans tekeli olan Milli Reasürans çeşitli tepkiler gördüyse de suistimalleri önlemek, haksız rekabetin kalkmasını ve ödemelerin zamanında yapılmasını sağlamak gibi yanlarıyla Türk Sigortacılığının gelişmesinde olumlu rol oynamış, halkın sigortaya güvenini arttırmıştır.

1945 yılına kadar Milli Reasürans’ın tekel konumu devam etti. Bundan sonra kurulan reasürans şirketleri ile birlikte bugün Türkiye’de 4 reasürans şirketi bulunmaktadır.

Hâlâ Türkiye’de çalışan sigorta şirketleri, yangın, nakliyat, makina-montaj, ziraat ve motor dışı kaza branşlarında primlerin % 20’sini, motorda ise % 15’ini Milli Reasürans’a devretmek zorundadır.

Bu sistem çeşitli Pool’ların kurulması düşüncesini doğurmuştur. 1963 yılında Türkiye’nin dışarıdan reasürans kabul limitini arttırmak amacıyla kurulan Türk Reasürans Pool’u, 1969’da Türkiye’nin konservasyonunu arttırmak amacıyla kurulan Pool 17 bunlardan önemli iki tanesidir.

1939’da çıkan bir kanunla sigorta şirketleri Ticaret Bakanlığı’na bağlandı. 1959 yılında 7397 Sayılı Sigorta Şirketleri’nin Murakabesi Hakkındaki Kanun çıkarılarak sigorta sektörü ciddi bir biçimde ele alındı.

11.06.1987 tarihinde 3379 sayılı yasa çıktı. Kanun, ilgili organlar ve faaliyetlerle ilgili yönetmelik çıkarılmasını öngördüğünden ilk kez bu tarihten itibaren sigorta faaliyetleri hakkında yönetmelikler yayınlanmaya başlandı. Acentelerin sigortacılıkla bağdaşmayan işlerle uğraşamayacakları, sigorta şirketlerinin ödenmiş sermayelerinin en az 5 milyar TL. olacağı, yabancı sermayenin gelmesi amacıyla Türkiye’de çalışan yabancı şirketlerin Anonim Şirket olma zorunluluğu gibi koşullar getirildi. Sigorta Şirketleri Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’na bağlanarak mali yapının bir parçası olarak kabul edildiler.

1990 yılında makine montaj, tarım, kaza, yangın ve nakliyat

branşlarında serbest tarife rejimine geçildi. Ayrıca, sigorta şirketlerinin sermaye arttırılması şeklinde hiçbir kısıtlamaya bağlı olmadan kurulmasına izin verildi. Bunun sonucunda yeni kurulan sigorta şirketi sayısı artmıştır. Ancak, şirket sayısı artarken, sigorta hizmetlerine olan talebin aynı ölçüde artmaması yanında özellikle prim tahsil sorununun devam etmesi ile yasal düzenlemelere gidilmesi zorunlu olmuştur. 15.09.1993 tarih ve 510 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile yürürlükteki 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. 22.11.1993 tarihli Anayasa Mahkemesi kararıyla bu KHK iptal edilmiş, 510'daki değişiklikleri de içeren 539 sayılı KHK 16.06.1994 tarihinde yürürlüğe konmuştur. 26.12.1994 tarihinde Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği ve 14.12.1994 tarihinde Sigorta Acenteleri Yönetmeliği, Resmi Gazete'de yayımlanmıştır⁹.

14.07.1995 tarihinde yeni bir yönetmelik daha çıkarılmıştır. 1997 ve 1998 yıllarına gelindiğinde ise, sigorta sektöründe, daha çok hayat branşında yeni yönetmeliklerin uygulamaya konulduğunu görüyoruz. 1 Ocak 1998 tarihinde hayat sigortaları ile ilgili yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, hayat sigortası primlerinin değerlendirileceği alanları çeşitlendirmek ve sigorta şirketleri arasındaki rekabeti arttırmaya yöneliktir.

3. SİGORTANIN GENEL ESASLARI

Sigortacı: Muhtemel risklere karşı sigorta olmak isteyen kişi ve kuruluşlara teminat veren, kuruluş şekli kanunlarla belirlenmiş şirketlerdir. Bu şirketler Anonim Şirket şeklinde veya karşılıklı sigortalarda Kooperatif Şirket şeklinde kurulur. SMK (Sigorta Murakabe Kanunu)'na göre şirketler, sigorta şirketi olarak T.C. Hazine Müsteşarlığı'ndan, anonim şirket olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan kuruluş izni almak zorundadırlar. Yabancı sermayeli şirketlerin ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı Yabancı Sermaye Başkanlığı'ndan izin almaları gerekmektedir.

Sigorta Ettiren / Sigortalı: Sigortacı ile sigorta sözleşmesini yapan kimseye sigorta ettiren adı verilir. Sigortalı ise mal veya hayatı güvence altına alınan kimse veya kuruluştur. Genellikle sigorta ettiren ile sigortalı

⁹Sigorta Endüstrisinin Türk Ekonomisindeki Yeri, TÜRKİYE SİGORTA VE REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ, IV. Sigorta Semineri, Yayın No: 3, Ankara, Mayıs, 1979, s.5-6.

aynı şahıstır. Örneğin; A kişisi malını yangına karşı sigorta ettirmiş ise, hem sigortalı hem de sigorta ettiren aynı kişidir. Eğer sigorta başkası hesabına yaptırılıyorsa sigorta ettiren ve sigortalı farklı kişilerdir. Sigorta ettiren, rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigorta tazminatını kimin alacağını belirtmiş ise sigorta ettiren yanında bir de lehtar mevcuttur. Örneğin hayat sigortalarında A kişisi ölümü halinde tazminatın oğluna ödenmesini istemiş ise menfaattarı yani lehdarı oğludur.

Sigorta Sözleşmesi: Sigortalanan riziko gerçekleştiği anda, sigortacının tazminat ödeme borcu doğmaktadır. Zira, her iki tarafa da borç yükleyen bu sözleşmede sigortalının da Yasadan ve Poliçe Genel Şartlarından kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirmiş olması lazımdır. Ancak, rizikonun gerçekleşmesi, her zaman sigortacının tazminat ödeme borcunun doğacağı anlamına gelmez.

Sigorta sözleşmesinin başlaması, sigortacının sorumluluğunun başlangıcı anlamına gelmez. Sigortacının sorumluluğu, primin tamamının veya taksidde bağlanmış ise ilk taksidin tahsili ile başlar.

Sigorta Sözleşmesi;

- Poliçede yazılı olduğu vade bitiminde,
 - Sigorta konusunun ortadan kalkmasıyla,
 - Bazı sigortalarda rizikonun gerçekleşmesiyle,
 - Kısmi hasarlarda,
 - Tarafların anlaşmasıyla,
 - Taraflardan birinin fesih hakkını kullanmasıyla,
 - Prim ödenmesiyle,
- sona erer.

Sigorta sözleşmesinden doğan bütün talepler, iki yıllık zaman aşımına tabidir¹⁰.

Sigorta Aracıları: Sigorta şirketleri ile anlaşma yaparak bu şirketlere iş temin eden, sigortacı ile sigorta ettireni yanyana getiren, ikisi arasında sigorta sözleşmesi yapılmasını sağlayan veya yetkisi dahilinde sigorta sözleşmesi yapan, primini tahsil eden gerçek ve tüzel kişilerdir (Acenteler, brokerlar, sigorta prodüktörleri).

¹⁰Rayegân KENDER, **Sigorta Hukuku, Sigortacılık Seminerleri**, Türk Sigorta Enstitüsü Yayınları No: 1, Ahmet Sami Matbaası, İstanbul, 1975, s.90-91.

i. Acente: Her ne ad altında olursa olsun, sigorta şirketine tabi bir sıfatı olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak belirli bir yer veya bölge içinde, daimi surette Türkiye'deki sigorta şirketlerinin sigorta sözleşmelerine aracılık eden veya bunları sigorta şirketi adına yapan gerçek veya tüzel kişilere "sigorta acentesi" denir. (SMK. md.9/1) Acenteler, kendi aralarında yetkileri bakımından gruplara ayrılmaktadırlar. Buna göre:

- Tam Yetkili Acente: Poliçe düzenlemeye ve düzenlediği poliçelerin primlerinin tahsiline yetkilidir.

- Tahsilata Yetkili Acente: Poliçeler şirket tarafından düzenlenir ve primini acente tahsil eder.

- Hayat, Hastalık, Ferdi Kaza Sigortaları ve Zorunlu Sigortalarla Sınırlı Yetkili Acente: Belirtilen konularda poliçe düzenlemeye ve tahsilata yetkilidir.

- Yetkisiz Acente: Sadece teklifi şirkete verir. Poliçe yapmaya ve prim tahsiline yetkili değildir.

ii. Sigorta/Reasürans Brokeri: Sigorta ve reasürans piyasasının özel profesyonel aracılara broker denir. Hem sigortacı hem de sigortalı adına hareket ederler.

iii. Sigorta Prodükörü: Prodükörlük belgesi sahibi olan, sigorta şirketlerine sadece teklif getiren ve prim tahsil etme yetkisi bulunmayan kimselerdir.

Sigorta Bedeli ve Sigorta Değeri: Sigorta Bedeli, sözleşmenin taraflarınca kararlaştırılan ve rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigorta şirketinin ödemesi gereken azami meblağdır. Sigorta Değeri ise, sigortası yapılan kıymetlerin günün piyasa şartlarına uygun rayiç değeridir.

Hayat sigortalarında, bir meblağ sigortası olması nedeniyle, sigortacı, rizikonun gerçekleşmesi halinde, poliçede gösterilen sigorta bedelini aynen ödemek zorundadır.

Buna karşılık mal sigortalarında, "zenginleşme yasağı ilkesi" hakim

olduğundan, sigortacı, ancak, sigortalının uğradığı gerçek zararı ödemekle yükümlüdür. Hasar halinde sigortalının tazminatını tam alabilmesi için sigorta bedeli sigorta değerine eşit olmalıdır. Sigorta bedelinin sigorta değerinden az ya da çok olması halinde tazminat ödemelerinde sorunlarla karşılaşılır.

i. Eksik Sigorta: Sigorta değeri sigorta bedelinden fazla ise, “eksik sigorta” sözkonusudur. Eksik sigortada, tam hasar halinde, poliçedeki sigorta bedeli ödenir. Kısmi hasarlarda ise, “oran kuralı” (proporsiyon kuralı) uygulanarak, ödenecek tazminat, sigorta bedelinin sigorta değerine olan oranına göre tesbit edilir.

Proporsiyon kuralını bir örnekle şu şekilde açıklayabiliriz;

Sigorta Değeri= 100.000.000 TL.

Sigorta Bedeli= 50.000.000 TL.

Tam hasar halinde 50.000.000 TL. tazminat ödenir. Hasar 30.000.000 TL. olursa, yani kısmi hasar meydana gelirse;

$$\text{Tazminat} = \text{Hasar} * \frac{\text{Sigorta Bedeli}}{\text{Sigorta Değeri}}$$

$$\text{Tazminat} = 30.000.000 * \frac{50.000.000}{100.000.000} = 15.000.000 \text{ TL'dir.}$$

ii. Aşkın Sigorta: Sigorta Bedeli, Sigorta Değerinden fazla ise, “aşkın sigorta” söz konusudur.

Sigorta bedeli, sözleşmenin yapıldığı sırada, devamı esnasında veya rizikonun gerçekleştiği anda sigorta değerinden yüksek olabilir. Sigorta değerinin sigorta ettiren tarafından düşük beyan edilmiş olması veya ekonomik etkenlerle bu sonucun doğması arasında fark yoktur. Her iki halde de aşkın sigorta söz konusudur.

TTK. 1283'e göre; aşkın sigortada sigorta değerini aşan kısım

geçersizdir. O kısma ilişkin primler iade olunur. Bu suretle ödenecek tazminat, gerçek sigorta değerini ve zararın gerçek miktarını aşmayacak şekilde tesbit olunur¹¹.

Riziko: Zarar verici özellikleri olan olayların gerçekleşmesi ihtimalidir.

Riziko fiziki olaylardan yani doğa koşullarından kaynaklanabileceği gibi; sosyal veya ekonomik kaynaklı da olabilir. Ancak, doğa kanunlarına göre veya riziko konusu olaya özgü bazı sebeplerle meydana gelmesi imkan dahilinde bulunmayan olaylar riziko sayılamaz.

Rizikoda şu noktalar aranmalıdır:

- İleride meydana gelmek (sözleşme yapıldığı anda henüz gerçekleşmemiş olmak),
- Belirsiz olmak (gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin veya gerçekleşme tarihinin belirsiz olması),
- Tarafların münhasır iradesi dışında bulunmak,
- Sigorta sözleşmesinin süresi içinde gerçekleşmek,
- Zarar veya başkaca uygun olmayan bir hal meydana getirmek.

Zeyilname (Poliçe Eki): Poliçede meydana gelen bütün değişiklikleri belirten ve poliçenin ayrılmaz parçası olan ek bir sözleşmedir. Sigorta sözleşmesinin bazı şartları, her iki taraf arasında yapılacak bir zeyilname ile değiştirilebilir ve poliçenin yeni şartlarla devam etmesi sağlanır. Örneğin; sigorta bedeli arttırılabilir, sigortalanan emtea başka bir yere nakledilebilir veya poliçe devredilebilir.

Tecditname: Sigorta poliçesinin bitiminde sigortalının sigortasız kalmaması için, sigorta şirketince tek taraflı olarak tanzim edilen bir belgedir. Hukuksal olarak yeni bir poliçenin hazırlanmasıyla aynı sonuçları doğurur. Ancak; yıllık poliçede yazılı, sigortalının adı, adresi, rizikonun niteliği ve

¹¹Sigorta Temel Bilgileri, GÜNEŞ SİGORTA Yayını, 1997, s. 12-13-14.

bedelinde bir değişiklik olduğu takdirde bu tecditname sayılmaz, yeni bir poliçe kabul edilir.

Kuvertür: Sigortalı adayının acenteye bir teklif vermesine istinaden acentenin işi kabul edebilmesi için sigorta şirketinden onay alması gerekir. Sigorta şirketi eğer işi kabul ederse acenteye bu işi kabul ettiğini bildirir ve bu iş için bir numara verir. Bu işleme “kuvertür” denir¹². Sigortalının, poliçe teslim edilene teminat altına alınması sağlanır.

Mutabakatlı Kıymet Sigortası (Takseli Sigorta): Sigortalı malın değeri., sözleşme yapılırken taraflarca birlikte tespit edilmişse, sigortacı bu şekilde saptanmış değere, rizikonun gerçekleşmesi halinde itiraz etmeden, sigorta bedelinin ödemek zorunda kalır. Bu şekildeki sigortaya TTK. md. 1283’te “takdir edilmiş değerli sigorta”; TTK. md. 1350’de ise, “takseli sigorta” denilmektedir.

Birden Çok Sigorta:

i. Müşterek Sigorta: Aynı menfaatin, aynı zamanda, aynı rizikolara karşı, aynı süreler için, birden fazla sigortacıya sigorta ettirilmesi haline “müşterek sigorta” (koasürans) denir. Sigortacılardan her biri, sigorta bedelinin tamamına nazaran sigorta ettiği bedel nisbetinde sorumlu olur.

ii. Çifte Sigorta: Değerinin tamamı sigorta ettirilmiş bulunan bir mal üzerindeki menfaatin sonradan, aynı kimse tarafından, aynı rizikolara karşı sigorta ettirilmesi haline “çifte sigorta” denir.

iii. Kısmi Sigorta: Bir menfaatin aynı riziko veya rizikolara karşı, aynı süre içinde fakat ayrı ayrı tarihlerde birden fazla sigortacıya sigorta ettirilmesine “kısmi sigorta” denir.

Kısmi sigortada, sigorta bedelinin sigorta değerini aşması halinde, sigorta değerini aşan kısım tarih sırası dikkate alınarak, sonraki sigortacılar tarafından yapılan sigortalar geçersiz hale gelir.

Abonman Sigortası: Burada sigorta edilen menfaatler, sözleşmenin kurulması esnasında sadece nev’i ile belirlenmekte ve bunlar ancak somut hale geldikten sonra sigortacıya bildirilmektedir.

¹²Sigortacılık Temel Bilgileri, s.15-16.

Özellikle mal taşıma sigortalarında, mal taşıyan müesseselerin mali mesuliyet sigortalarında ve ardiyecilerin muhafaza ettikleri mallar için yaptıkları yangın sigortalarında bu tür sözleşmeler kullanılmaktadır.

Burada sigorta edilen menfaatin ilişkin olduğu mallar daima değişmekte buna karşılık tek bir sigorta sözleşmesi sigorta himayesi sağlamaktadır. Ancak, sigorta edilen menfaat somut hale geldikten sonra, o sigortalı mal için sigorta teminatı meydana gelmektedir

Reasürans: Sigorta şirketleri teminat verdikleri rizikoların önceden belirlenmiş bir kısmını, prim karşılığında başka sigorta şirketlerine devrederler. Bu işleme “reasürans (tekrar sigorta)” denir.

Sigorta şirketleri teminat verdikleri rizikoların önceden belirlenmiş bir kısmını üzerlerinde tutarlar. Buna, “konservasyon (saklama payı)” denir.

Reasürans anlaşmalarında, riskin bir bölümünü devreden şirkete “sedan”, devralan şirkete ise “reasürör” denir. Reasürörün kendisini sigortalama ihtiyacı duyarak, devraldığı riskin bir bölümünü tekrar devretmesine ise “retrosesyon” denir.

Koasürans: Bir rizikonun birkaç şirket tarafından, aynı veya farklı oranlarda ortaklaşa teminat altına alınması demektir.

Poliçeyi bir şirket tanzim eder ve poliçe kopyalarını diğer şirketlere gönderir. Bu şirkete “jeran” denir.

Koasüransta müşterek teminat verme durumu vardır. Reasüransta ise önce bir şirket teminat verir ve gerektiği kadarını reasürörlere dağıtır.

Sigortalı ile sigortacı arasında da koasürans söz konusu olabilir. Bu durumda riskin sigortalı ve sigortacı arasında paylaşımı sözkonusudur. Hasar gerçekleştiğinde sigorta şirketi sadece payına düşen hasarı öder¹³

Muafiyet: Sigortalının herhangi bir hasarda yüklenmesi gereken meblağa “muafiyet” denir.

¹³Cahit NOMER, *Sigortanın Genel Prensipleri ve Reasürans*, İstanbul, 1977, s. 35-36.

Muafiyetin amacı zarara sigortalının da katılımını temin ederek azami derecede dikkat ve özenini sağlamaktır.

Muafiyet iki şekilde uygulanır. Birincisinde, hasar ancak belirli bir limite ulaştığı takdirde tamamı ödenir ki, buna “entegral muafiyet” denir. İkincisinde ise, hasarın miktarı ne olursa olsun belirli bir miktar düşüldükten sonra bakiyesi ödenir ki buna da “tenzilli muafiyet” denir. Hiç şüphesiz bu tarz ödemede hasarın önceden saptanmış muafiyet miktarını aşması gerekir.

Kümü l (Biririm): Aynı hasardan etkilenebilecek bütün poliçelerin tek grupta toplanmasıdır. Bu suretle tek tek düşük meblağlı fakat çok sayıda poliçenin aynı grupta birikmesi ile riziko yükselebilir, ihtiyari reasürans ihtiyacı doğabilir. Kümü lde kriter iş in türüne göre değişir. Meselâ, yangın poliçelerinde rizikonun adresi, nakliyat poliçelerinde emtianın yükleneceği vapurun ismi gruplamaya esas olur.

Pool: İngilizce “havuz” anlamına gelen “pool” kelimesi sigortacılıkta işlerin biraraya toplanıp dağıtıldığı bir reasürans sistemidir. Sigorta ve reasürans şirketlerinin belirli dallarda veya tüm dallarda birbirlerine destek olmak üzere biraraya gelerek kurdukları bu sistem, büyük zararların söz konusu olabildiği katastrofik rizikolar (atom enerjisi, deprem vb.) özel ve büyük rizikoları kapsayan sigorta dalları (havacılık, hayat vb.) veya belirli bir bölge veya ülkedeki rizikolar için geçerlidir. Pool’ler üye şirketler arasından seçilen bir şirket tarafından yönetilirler.

Pool sözleşmesi daha çok ağır rizikoların sigortacılar tarafından birlikte karşılanabilmesi ve daha geniş bölgelere dağıtılabilmesi amacıyla yapılır.

Riziko Teftişi: Riziko teftişi, sigorta ettirmek talebiyle şirkete başvurulmuş bir rizikonun, soru formunda belirtilen bilgilerle karşılaştırılması ve doğruluğunun tesbiti, ayrıca poliçenin tanziminde ve reasüransında yön gösterebilecek özelliklerin belirlenmesi amacıyla yapılan ziyarettir.

Eksper: Meydana gelen hasarların tespitini ve zarar miktarını belirleyen uzman kişilerdir. Eksperler sigorta şirketlerine bağlı değildirler ve

ilgili Bakanlığın yayınladığı yönetmelik esaslarına göre çalışan serbest meslek sahibi kimselerdir.

Kloz: Poliçelerin özel ve genel şartları ile verilmiş olan teminatı genişletmek için poliçelere eklenen yeni şart ve hükümlerdir¹⁴.

4. SİGORTANIN TEMEL PRENSİPLERİ

4.1. Sigortalanabilir Menfaat

Sigorta ancak sigortalanabilir bir menfaatin mevcudiyeti halinde ortaya çıkar. Aslında sigorta güvencesi altına alınan mal veya can değil bunların üzerindeki menfaatlerdir. Sigortalının, sigorta konusu şeyin korunup muhafaza edilmesindeki yasal menfaatine "Sigortalanabilir Menfaat" denir.

Bu menfaatin özellikleri:

- Ekonomik yani para ile ölçülebilir olmalıdır,
- Meşru olmalıdır, ahlaka ve adaba aykırı olmamalıdır,
- Belirli veya belirlenebilir olmalıdır.

4.2. Azami Hüsünüyet

Hüsünüyetin anlamı tarafların hileli şekilde değil de iyi niyetle hareket etmeleridir. Sigorta sözleşmelerinde "azami hüsünüyet" aranmaktadır. Zira sigortalı ve sigorta ettiren, sigorta konusu ile ilgili bilgileri en iyi bilen kişidir. Azami hüsünüyet, sigorta konusu ile ilgili her şeyi söylemek ve bildirmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Teklif sahibi, sigortalanmasını istediği şeyle ilgili olarak bildiği hatta bilmesi gerektiği bütün esaslı hususları sigortacıya açıklamak zorundadır. Esaslı hususlardan anlaşılması gereken, sigortacının teklifi kabul edip etmemesine veya vereceği sigorta fiyatına etki edebilecek her türlü bilgidir.

¹⁴ Necdet SAĞLAM, Sigorta İşletmelerinde Mali Tabloların Hazırlanması ve Avrupa Birliği'ne Uyumu, Baskı ETAM A.Ş., Eskişehir, Mayıs 1996, s.10.

Sigorta ettirenin beyanı hakikate aykırı veya eksik ise, aşağıdaki müeyyideler uygulanır;

- Akit batıl edilebilir (sözleşmeden cayılabilir),
- Poliçe feshedilebilir,
- Eksik sigorta şartları uygulanabilir,
- Hasar tamamen veya kısmen reddedilebilir.

4.3. Tazminat Kaidesi

Can sigortaları hariç bütün mal ve mesuliyet sigortaları tazminat esaslı sözleşmelerdir. Sözleşmenin amacı, sigortalıyı hasardan bir önceki mali seviyesine getirmektir, bu yüzden sigortalı hasardan kar sağlayamaz.

Hasarın tazmin edilme yolları:

- Nakden ödeme,
- Tamir ve yenileme; sigortacı nakit olarak ödeme yerine, zarar gören malı tamir etme hakkına sahiptir.
- Yerine koyma; bazen hasarlanmış malın, özellikle şahsi eşya kürk ve mücevherin yerine ikame edilmesi pratik bir çözüm olmaktadır.

Son iki şıkka genellikle hasarlanan malın kıymeti hususunda sigortalı ile anlaşma sağlanamadığı durumlarda başvurulur.

4.4. Sigortacının Kanuni Halefiyeti

TTK. md. 1301/1'e göre; "Sigortacı, sigorta bedelini ödedikten sonra hukuken sigorta ettiren kimse yerine geçer. Sigorta ettiren kimsenin, gerçekleşen zarardan dolayı üçüncü şahıslara karşı dava hakkı varsa, bu hak tazmin ettiği bedel nisbetinde sigortacıya intikal eder." Yani sigortacı sigortalısının halefi olur (yerine geçer). Ödediği tazminat ve sigortalısının kusuru nisbetinde zarara sebebiyet veren üçüncü kişilere rücu eder. Yani geri dönüp zararını geri alır.

4.5. Yakın Sebep

Sigortalının, sigortacısından tazminat talebinde bulunabilmesi için, meydana gelen hasarın poliçede teminat altına alınan tehlikeden ileri gelmiş olması gerekmektedir. Yani hasarın yakın sebebinin, poliçede teminat altına alınan tehlike olması gerekmektedir¹⁵.

5. SİGORTANIN ÖNEMİ

Sigorta ve sigorta işletmesi kişi ve topluma sağladığı faydalar nedeniyle bir toplumun bulunduğu düzeyin en önemli göstergelerinden biridir. Sigortanın gelişmiş olduğu ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin ekonomik ve sosyal yönden de gelişmiş olduğunu görmek mümkündür.

Sigortanın önemi, daha çok ekonomik ve sosyal yönden gelişmiş ve belli bir kültür seviyesine gelmiş toplumlarda anlaşılabilir. Kişilerin sigortadan yararlanabilmeleri, ancak günlük ihtiyaçlarından arttıracabilecekleri bir ödeme gücüne sahip olmalarına bağlıdır. Dolayısıyla bu da kişilerin ekonomik durumlarıyla yakından ilgilidir.

Sigortanın önemini ortaya koymak için, sigortanın belli başlı fonksiyonlarına değinmekte fayda vardır.

Sigortanın temel fonksiyonu, toplumu oluşturan kişilerin tek başına karşılayamayacakları tehlikeleri karşılamak üzere dayanışmalarına olanak tanınmasıdır¹⁶.

Sigortanın diğer işlevlerini de şu şekilde sıralayabiliriz:

i. Sigorta, iş ve teşebbüs sahiplerinin sermayelerini dondurmaktan kurtararak sermaye birikimini teşvik eder. Çünkü sigorta tehlikede bulunan sermayeyi küçük bir prim karşılığında teminat altına alarak, kişilerin sermayelerini işlerini geliştirebilecekleri tarzda kullanmalarına yardımcı olur.

ii. Sigorta, kredi alma olanağını kolaylaştırır.

¹⁵Sigortacılık Temel Bilgileri, s. 8-9-10.

¹⁶Hanefi ULUTEKİN, "Sigortacılığın Önemi, Fonksiyonları ve Fon Yaratma Gücü", Sigorta Dünyası, S. 511, C. 26, Nisan, 1993, s. 5-6.

iii. Sigorta, uluslararası yaklaşım ve ilişkileri güçlendirir.

iv. Sigorta, işletmelerin sürekliliğini güvence altına alması açısından önemlidir. Bir hasar anında, sigortalanmamış bir işletme yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecektir.

v. Sigorta, küçük teşebbüslerin, korkmadan çalışma hayatına atılmasına da katkı sağlar.

vi. Bunun yanında sigortaya belli bir süre prim yatıran kimse, belirlenen süre dolduktan sonra ödemiş olduğu primlere karşılık toptan para alma olanağına kavuşacaktır.

vii. Sigorta tasarrufu teşvik ederek, ekonomi için fon yaratır ve yaratılan fonların yatırımlara aktarılmasını sağlar. Ticari sigortalarda kısa, hayat sigortalarında ise uzun süreli bir tasarruf ve yatırım olanağı mevcuttur. Kişiler kendi kendilerine sağlayamadıkları tasarrufu, hem ödedikleri prim sayesinde yapma imkanı elde ederler, hem de riskin karşılanmasına katılırlar.

Özel sigortalar yanında, kişilere sosyal güvenlik sağlayan Sosyal Sigorta kuruluşları da bir taraftan kişilere güvence sağlarken, diğer taraftan ekonomi açısından milli gelirin yeniden dağıtılmasına olanak sağlamaktadır¹⁷.

6. SOSYAL SİGORTA-ÖZEL SİGORTA AYIRIMI

Organizasyon ve menfaat grupları itibariyle farklılık gösteren sosyal sigortalar ile özel sigortalar arasında bir ayırım yapmak zordur. Ancak dünyada sigortacılık uygulamaları sosyal sigorta ve özel olarak iki temel yapı üzerine dayanmaktadır¹⁸

Sosyal sigorta toplumun tümünü veya bir kesimini tehdit eden risklere karşı devletçe (genellikle) ve tekel olarak işletilen sigorta çeşididir. Özel

¹⁷Yaşar KARAYALÇIN, **Risk-Sigorta-Risk Yönetimi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, T. İş Bankası Vakfı Hukuk Fakültesi Yayın No: 156, Ankara, 1986, s. 23-24.

¹⁸Ali BCZER, **Sigorta Hukuku**, Yayın No: 137, Olgaç Matbaası, 1981, s. 12.

sigorta ise, gerçek ve tüzel kişilerin karşılaştıkları riskleri karşılamak için kurulmuş ve isteğe bağlı sigorta sözleşmesi esasına göre çalışan sigorta çeşitidir¹⁹.

Sosyal sigortalar ve özel sigortalar arasındaki farklar şunlardır:

- Sosyal sigorta, toplumun tümünü veya bir kesimini tehdit eden riskleri karşılamak için kurulmuş zorunlu bir sigorta uygulamasıdır. Özel sigorta ise, kişilerin ve işletmelerin kendi isteğine bağlı gönüllü sigortadır.

- Sosyal sigorta genelde toplumun gelir ve mesleklerine göre iktisaden zayıf olan kesimleri kapsar. Özel sigortalar ise toplumun her kesimine açıktır.

- Sosyal sigortalar genellikle devletin öncülüğünde ve kanunların çizdiği sınırlarda faaliyetlerini sürdürür ve sigortacıların ödediği primler gelirinin seviyesine göre değişir. Özel sigortalar ise, sözleşme esasına göre, ödenen prim karşılığı olarak sigortalılara hizmet sunar.

Sosyal sigorta ile özel sigortalar arasındaki farklılıkları aşağıdaki tablo yardımıyla daha net olarak görebiliriz.

Tablo 1: Sosyal Sigorta ve Özel Sigorta Ayırımı

Sosyal Sigorta	Özel Sigorta
Genel Menfaatler	Özel Menfaatler
Zorunlu	İsteğe Bağlı
Sadece Belirli Bir Gruba Açık	Herkese Açık
Kanun Esası	Sözleşme Esası
Prim Oranı Sigortalının Gelirine ve Mesleğine Göre Belirlenir	Prim Oranı Ünitinin Tehlike Derecesine Göre Belirlenir.

SAĞLAM, A.g.e., s.14.

Günümüzde devletin fonksiyonlarının çoğunun özelleştirilmesi ile; özellikle gelişmiş ülkelerde özel sigortacılık öne çıkmakta ve ekonomi içinde

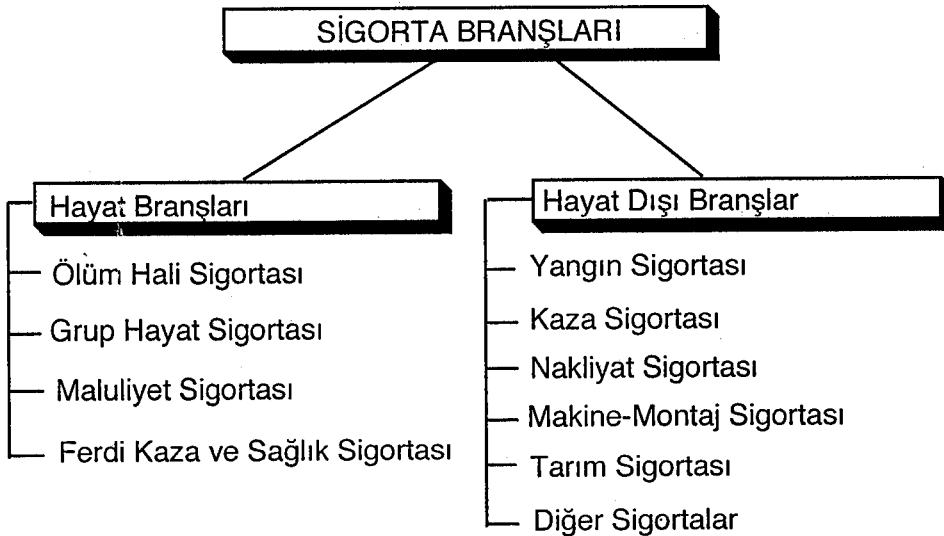
¹⁹KARAYALÇIN, A.g.e., s. 29-30.

önemli bir yere sahip olmaktadır. Örneğin, İngiltere’de özel sigortacılık sektörünün GSMH içindeki payı bankacılık sektörünün payından daha fazladır.

Gelişmekte olan ülkelerde en önemli sorunların başında sermaye yetersizliği (tasarruf yetersizliği) gelir ve bu da kalkınmaya bir engel oluşturur²⁰. Dolayısıyla ülkemizde ve gelişmekte olan ülkelerde özel sigortacılığın, ekonominin ve sermaye piyasasının gelişmesine büyük katkı sağlaması olasıdır.

7. SİGORTA BRANŞLARI

Özel sigorta işletmelerinin faaliyet kapsamı, sigorta işletmesinin amacı, fonksiyonu ve yapılan işlerin vadelerine göre hayat sigortası ve hayat dışı sigorta olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu iki temel branşa ait alt branşlar da bulunmaktadır²¹.

Şekil 1 : Özel Sigorta İşletmelerinde Sigorta Branşları

²⁰Targan ÜNAL, **Sigorta Sektörünün Ekonomik İşlevi ve Fon Yaratma Kapasitesi**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1994-04, Temel Matbaacılık, İstanbul, s. 39.

²¹Erhan DUMANLI, "Hayat Sigortaları", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Sigortacılık Özel Sayısı, 1988, s.11.

7.1. Hayat Sigortaları

Hayat sigortası, konusu insan olan ve insanın hayatı süresince karşı karşıya gelebileceği risklerden doğacak kayıp ve zararlara karşı, önceden önlem almayı sağlayan bir sigorta branşıdır.

Hayat sigortası, sigorta branşları içinde en önemlilerinden birisidir ve toplumda ek güvence ihtiyacının karşılanması ile refah düzeyinin yükseltilmesinde önemli bir rol oynar. Bu sigorta, küçük tasarrufların uzun süreli birikimine olanak sağlamak suretiyle artan bir hızla fon oluşturur²²

Hayat sigortası, kişilerin ve ailelerin hayatlarını güvence altına almak, çocukların yetişmeleri ve ekonomik bağımsızlıklarına kavuşmalarına yardımcı olmak amacıyla yapılmaktadır. Bu sigortalar insanlara iki tür güvence sağlamaktadır; buna göre bu sigortalara; Risk Sigortası ve Birikim Sigortası şeklinde isimler verilir.

Risk sigortası; sigortalıların sakatlık, sürekli malüliyet, hastalık, yaşamın sona ermesi (bu durumda sigorta varisleri kapsama alır) gibi hallere karşı maddi teminat sağlamak için yapılan sigortaya denir.

Birikim sigortası ise; sigortacının küçük tasarruflarının değerlendirilmesi ve güvence altına alınması yoluyla hizmet sunulmasıdır. Emeklilik sigortası bu sigortaya örnek olarak gösterilebilir²³.

Hayat sigortalarının alt branşlarına Bölüm 3'te ayrıntılı olarak değinilecektir.

7.2. Hayat Dışı Sigortalar

Hayat dışı sigortalar, işletme ve şahısların maddi varlıklarını tehdit eden para ile ölçülebilen risklere karşı bu varlıkların sigorta güvencesi

²²Özdemir AKMUT, **Hayat Sigortası Teori ve Türkiye Uygulaması**, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Yayın No: 447, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980, s.21.

²³Ali NEYSİ, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Hayat Sigortacılığı**, Hayat Sigortası Semineri Tebliği, Boğazici Üniversitesi Matbaası, İstanbul, Mayıs, 1991, s.28.

altına alınmasını sağlar. Belirli bir prim karşılığı bu varlıklar sigorta kapsamına alınırlar. Hasarın gerçekleşmesi halinde sigorta bedeli sigortacıya ödenir.

Hayat dışı sigortalar kendi aralarında; yangın nakliye (taşıma), kaza, tarım (ziraat) ve makine-montaj gibi gruplara ayrılır. Bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

7.2.1. Yangın Sigortaları

Yangın sigortaları maddi varlıkları yangın ve yangının yol açtığı hasarlara karşı korumak amacıyla doğmuştur. Yangın sigortası; ev, depo, fabrika, mağaza gibi gayrimenkuller ile ev eşyası, makine, teçhizat, demirbaş, ticari mal ve menkul varlıkları, yangın ve yangının verdiği hasarlara karşı teminat altına alır. Yangın sigorta teminatı maddi kayıp ve hasarları kapsamaktadır. Dolayısıyla bedeni hasarlar için teminat verilmez. Sigorta bedeli üzerinden yangın riskinin derecesine göre, sigorta işletmesine prim ödenir. Risk derecelenmesi, geçmişteki zarar (hasar) istatistiklerinden faydalanılarak yapılır.

Yangının meydana gelmesinden sonra, sigorta eksperleri ve konunun uzmanları, hasar tespiti yapar ve belirlenen hasarla orantılı olarak sigorta poliçesinde belirlenen bedel sigortalıya ödenir.

Bir takım kötü niyetli kişiler kasıtlı olarak yangın çıkararak, sigorta işletmesinden sigorta bedeli kadar para almak isteyebilirler. Bu durumda kasıt unsuru belirlenebilir ise bu sigorta sözleşmesi geçersiz sayılır (T.T.K. Madde 1304).

Savaş, istila, deprem isyan gibi durumlar sonucu ortaya çıkan bütün hasarlar sigorta kapsamı dışında tutulur. Ayrıca sigorta sözleşmesinde belirlemek koşuluyla;

- Fırtına, seylap (su baskını), yer kayması, toprak kayması, kar ağırlığı gibi tabi afetlerden meydana gelen yangınlar,

- Grev, lokavt, kargaşalık ve halk hareketleri sonucu ortaya çıkan yangınlar,

- Deprem, uçak düşmesi, araç çarpması gibi durumlarda ortaya çıkacak yangın hasarları sigorta kapsamına alınabilir.

7.2.2. Kaza Sigortaları

Kaza riski, işletmeler ve insanları korkutan en önemli riskler arasında yer alır. “Kaza”, sigortalının beklemediği ve tasarlanmayan hasarlı bir olaydır. Diğer bir ifade ile kaza; dışarıdan ve aniden meydana gelen bilinçsiz bir olayın, sigortalının mal veya can varlığı üzerinde hasar bırakmasıdır.

Kaza sigortasının amacı, sigortalının bir kaza sonucunda uğrayacağı ekonomik ve işgücü kayıplarının sigortacı tarafından karşılanmasıdır.

Kaza sigortalarına genellikle, Oto Kasko, Yeşil Kart Sigortası, Mecburi Mali Mesuliyet, ihtiyari Mali Mesuliyet, İşveren Mali Mesuliyet, Ferdi Kaza, Diğer Mali Mesuliyet, Hırsızlık, Cam Kırılması, Uçak, Tekne Kazası gibi benzer konular girer²⁴.

7.2.3. Nakliye Sigortaları

Nakliye (Taşımacılık) sigortaları, belli bir prim karşılığında, insanların ve mallarının belirli bir yerden hareket edip belli bir yere varıncaya kadar kara, deniz ve demiryolu ile yapılan yük ve yolcu taşınması sırasında ortaya çıkabilecek zararların sigorta işletmesince üstlenilmesidir. Ayrıca bu sigorta, yolcu ve mal taşıyan araçları da sigorta kapsamına alır.

Nakliye sigortasını genellikle, sanayi işletmeleri, ihracatçılar, ithalatçılar, nakliye işletmeleri, bankalar ve seyahat işletmeleri yaptırırlar. Nakliye sigortalarına genellikle, Mal, Tekne, Navlun, CMR (Karayoluyla uluslararası eşya taşınması), İhracat, İthalat, Akreditif sigortası ve diğer bazı konular girer.

7.2.4. Makine-Montaj Sigortaları

Makine Sigortaları, makinenin kullanımı sırasında ani olarak meydana

²⁴PEKİNER, A.g.e., s. 43-44.

gelen mali kayıpların sigorta kapsamına alınmasıdır. Makine terimi geniş anlamda kullanılmıştır ve bu terim her türlü makinaları, makineli tesisleri, alet ve aygıtları kapsar.

Makine sigortaları, ani olarak gerçekleşen beklenmedik bir hasarın sonucundaki kayıpları kapsadığı için, kaza sigortalarına benzerlik gösterir.

Montaj sigortası ise, makinelerin montaj ve denenmeleri sırasında uğradıkları hasarları teminat altına alan bir sigorta çeşitidir. Bu sigorta kapsamına makineler, demir ve çelik yapılar, vinç, boşaltma tesisi, iskele, yardımcı makineler, alet ve aygıtlar girer.

Makine-Montaj sigortaları her ülkenin kendi koşulları içinde gelişmekte; çok farklı olmamakla beraber poliçe koşulları ve uygulaması ülkeden ülkeye değişebilmektedir.

7.2.5. Tarım Sigortaları

Tarım (Ziraat) Sigortaları, dolu ve hayvan sigortası olarak ikiye ayrılır:

- Dolu Sigortası, dolu tanelerinin vurması ile tarım ürünlerinde meydana gelecek hasarların, sigorta teminatı altına alınmasını sağlar. Bu sigorta, bütün tarım ürünlerini içine alacağı gibi, sadece belli bir ürün çeşidi için de yapılabilir. Bu sigortanın diğer sigortalardan farkı; verim kayıplarının da sigorta kapsamına alınmasıdır.

Dolu sigortasında, ürünün yetiştiği sahanın verim derecesi, ürünün randımanı ve fiyatı birbiriyle çarpılarak sigorta tutarı hesaplanır. Bu sigortada, sigorta işletmeleri yer, zaman ve ürün çeşidi riskini dağıtarak, zarardan daha az etkilenmeyi hedeflerler.

- Hayvan sigortaları, genellikle taşıma işlerinde kullanılan hayvanları, meslek hayvanlarını (sirk hayvanları gibi), ev hayvanları ve spor hayvanlarını kapsar. Hayvanın yaşı ve bulunduğu risk derecesine göre; prim ödenir. Hayvanın ölmesi, çalınması, kazaya uğraması veya sakatlanması vb. sonucunda sigorta poliçesinde belirtilen bedel sigortalıya ödenir²⁵.

²⁵SAĞLAM, A.g.e., s. 23-24.

7.2.6. Diğer Sigortalar

Yukarıda açıklanan gruplar içinde yer almayan sigortaları, diğer sigortalar olarak sınıflandırmak mümkündür. İnşaat sigortası, meslek sigortası, işletme faaliyetlerinin kesilmesine karşı sigorta, aşınma sigortası, hukuki himaye sigortası, ihracat ve ithalat sigortası, kredi sigortası vb. bu sigorta grubunda yer alabilir.

8. REASÜRANS, KOASÜRANS, RESTROSESYON İŞLEMLERİ

Özel sigorta işletmelerinin hayat ve hayat dışı branşlara ilişkin tam riskleri tek başlarına karşılamaları olanaksızdır. İşletmeler aldıkları riskleri başka işletmelerle paylaşmak zorunda kalmaktadırlar. Bu noktada, reasürans, koasürans ve restrosesyon işlemleri ortaya çıkmaktadır.

8.1. Reasürans

8.1.1. Tanımı ve İşleyişi

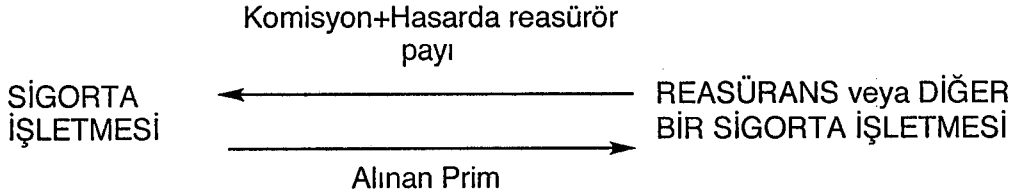
Reasürans, "tekrar sigorta" anlamına gelir. Sigortacı, reasürans işletmesi ile yaptığı sözleşmeyle kendi yapmış olduğu sigorta sözleşmelerinin sonuçlarına karşı, reasürans işlemi aracılığıyla korunur. Daha açıkça belirtmek gerekirse, sigortacı üzerine aldığı risklerin bir kısmını veya tamamını, belirli bir prim karşılığı, başka bir sigorta işletmesine devreder.

Sigorta işletmesi üzerine aldığı riskin bir kısmını devretmeyip kendinde tutar ve önceden belirlenen bu kısma (saklama payına), "konservasyon" denir. Riski devreden işletmeye de "sedan" işletme adı verilir.

Türkiye'de konservasyon haddi, her sigorta işletmesinin sermaye ve yedek akçelerine göre, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca belirlenir.

Günümüzde bir sigorta işletmesinin risklerin tamamını teminatı altına alması zordur. Bu nedenle, risklerin bir kısmının reasüransa devredilmesi gerekir. Böylece risk dağıtılmış olur ve hasarın gerçekleşmesi halinde sigorta işletmesi hasarı kolayca ödeyebilir. Aşağıda reasürans işlemi (Şekil2)'de basit olarak açıklanmıştır. Sigorta işletmesi üzerine aldığı

risklere ilişkin primlerin bir kısmını, reasürans işletmesine devretmekte ve bu işlemde komisyon almaktadır. Hasarın gerçekleşmesi halinde de sigorta işletmesi, sigortalıya ödeyeceği hasarın reasüröre isabet eden kısmını geri almaktadır.

Şekil 2 : Reasürans İşlemi

Reasürans işlemleri sigorta işletmelerince veya reasürans aracılarcı yapılır. Reasürans aracılarcı "reasürans konularında uzman olan ve bir sigorta ve reasürans şirketine bağılı olmayarak reasürans işlemlerinde ve sözleşmelerinde aracılık yapan, rizikoya ilişkin bilgiler sağılayan ve verdiği hizmetler karşılığında komisyon alan gerçek veya tüzel kişilerdir."²⁶

Reasürans işlemi üç şekilde yapılabilir:

- Riskleri üzerine alan bir sigorta işletmesi, üzerine aldığı riskleri diğerc bir sigorta işletmesine devredebilir (yani sigorta işletmeleri arasında karşılıklı iş verme biçiminde yapılabilir)
- Sigorta işletmeleri riskleri ortaklaşa olarak paylaşmak amacıyla bir topluluk (pools) oluşturabilirler ve işletmelerin üzerlerine aldıkları riskler, bu topluluğa tekrar sigorta ettirilir.
- Sigorta işletmeleri üzerine aldıkları riskleri, sadece reasürans işiyle uğraşan reasürans işletmelerine devredebilirler²⁷.

8.2. Reasürans Türleri

Aşağıdaki tablo reasürans anlaşmalarının türlerini incelemeye başlamadan önce bir fikir vermesi açısından hazırlanmıştır.

²⁶SAĞLAM, A.g.e., s. 25-26.

²⁷Vedat BAYDAR, Türkiye'de Reasürans İnhisarı, İstanbul Matbaası, İstanbul 1965, s. 15.

Tablo 2 : Reasürans Türleri

ZORUNLU		İHTİYARİ	
Orantılı	Orantısız	Orantılı	Orantısız
Kotpar	Excess of Loss	Kotpar	Excess of Loss
Eksedan Open Cover	Stop Loss	Eksedan Open Cover	Stop Loss

Kaynak: Toprak Sigorta, s.7.

Zorunlu ve ihtiyari olarak yapılan ayırım, reasürans anlaşmalarının uygulama biçimi baz alınarak yapılan bir ayırımdır. Anlaşmanın teknik özellikleri bu sınıflandırmayı etkilemez. Her iki grup altında da aynı tipte reasürans anlaşması yapılabilir.

8.2.1. Zorunlu Anlaşmalar (Treteler)

Her iki taraf için de, (Reasürans şirketi ve sigorta şirketi) zorunludur. Söz konusu anlaşma bir kez yapıldıktan sonra sigorta şirketi bu anlaşmanın kapsadığı poliçelerden, yapılan anlaşma şartlarına sadık kalarak reasüröre devir yapmak zorundadır. Reasürans şirketi de mevcut anlaşmanın şartları çerçevesinde yapılan bu devri kabul etmek ve bundan doğan yükümlülüklerini yerine getirmek, yani hasarı ödemek zorundadır.

Bu tip anlaşmalar genellikle bir yıl için yapılır ve şirketin herhangi bir branşta ürettiği tüm poliçeleri, yani o branştaki tüm portföyünü kapsar.

8.2.2. İhtiyari Anlaşmalar

Zorunlu anlaşmalarla sağlanan teminat limitini aşan veya başka bir nedenle bu anlaşma kapsamına girmeyen poliçeler için tek tek yapılır.

Söz konusu poliçe için, reasürörlerle görüşülerek verilen teminat limiti ve poliçe özel şartları bildirilerek, reasürörün veya reasürörlerin bu poliçeyi kabul ettiklerine dair onayları alınır. Bu tip anlaşmaların süresi poliçe süresiyle aynı olur. Bir yıldan uzun süreli sigorta poliçesinin reasürans anlaşmasının vadesi, poliçe ile aynıdır.

Bu reasürans anlaşmasının zorunlu anlaşmalardan en büyük farkı, sigorta şirketinin istediği reasüröre başvurabileceği, reasürörün de

sözkonusu poliçeyi, belirtilen şartlarla kabul ya da red hakkının olmasıdır. Yani, her iki taraf için de bir zorunluluk yoktur²⁸.

Biçimsel olarak yapılan bu ayırımdan sonra, reasürans anlaşmalarını teknik özelliklerine göre incelemek gerekir.

Her iki anlaşma türünü karşılaştıracak olursak, orantılı anlaşmalar; sigorta bedelini, orantısız anlaşmalar; hasar meblağını esas alır.

Orantılı anlaşmalarda, sigorta şirketi ve reasürör teminat altına alınan riski hangi oranlarda paylaşacaklarını baştan belirlerler. Sözkonusu branş kapsamında sigorta şirketinin ürettiği her poliçe bu oranlarda paylaşılır. Bundan kastedilen, poliçenin priminin ve hasarın sigorta şirketiyle reasürör arasında aynı oranlarda paylaşılacağıdır.

Orantısız anlaşmalar ise, hasar meblağı baz alınarak yapılır.

Sigorta şirketiyle reasürör, hasarın hangi meblağı aşması halinde reasürörün devreye gireceği konusunda anlaşılır ve bu riskin maliyeti hesap edilerek sigorta şirketi tarafından reasüröre ödenir. Bu anlaşma kapsamına giren poliçelerin primlerini sigorta şirketi alır ve reasüröre bir devir yapmaz. Eğer anlaşma süresi içinde belirlenen meblağı aşan bir hasar meydana gelmez ise, reasürör açısından yükümlülük doğmaz. Bu hasarları sigorta şirketi kendisi karşılar.

8.2.2.1. Orantılı Anlaşmalar

8.2.2.1.1. Kotpar Anlaşmaları

Anlaşma kapsamına giren tüm poliçeler, sigorta şirketi ile reasürör arasında başlangıçta saptanan oranlarla paylaşılır. Paylaşma ile kastedilen, sigorta bedelinin, primin ve hasarın sigorta şirketiyle reasürans şirketi arasında paylaşılmasıdır.

Operasyonel anlamda uygulanması en kolay anlaşmalar olmakla birlikte teknolojinin eskiliği ve sigorta şirketinin kârlılığını etkilemesi nedeniyle günümüzde artık tercih edilmemektedirler.

²⁸H. Cemal ERERDİ, *Reasürans*, Erkent Ofset, İstanbul, 1983, s. 10-11.

8.2.2.1.2. Eksedan Anlaşmaları

Türkiye’de en yaygın olarak kullanılan anlaşmalardandır. Sigorta bedellerinin büyük farklılıklar gösterdiği tüm branşlarda tercih edilirler. Sigorta şirketlerinin, bir saklama payı tespit etmesine ve sigorta bedeli bu meblağı aşan poliçelerden reasürörlerine devir yapması esasına dayanır.

Kotpar anlaşmalarında tüm poliçelerden devir yapılırken, eksedan anlaşmasında reasürörle mutabık kalınarak saptanan konservasyon miktarını aşan poliçelerden devir yapılır.

8.2.2.1.3. Open Cover Anlaşmaları

Bu anlaşmalar, daha çok sigorta şirketlerine ek bir kapasite yaratmak amacıyla yapılmaktadır. Sigorta şirketlerinin yaptığı zorunlu anlaşmalarla sağladığı kapasiteyi aşan ve ihtiyari olarak plase edilmesi gereken işlemlerle ilgili operasyonunu azaltan bu anlaşmalar, veren şirket (sigorta şirketi) için ihtiyari, alan şirket (reasürör) için mecburidir.

8.2.2.2. Orantısız Anlaşmalar

8.2.2.2.1. Excess of Loss Anlaşmaları

Bu tip anlaşmalarda, sorumluluk, prim ve hasarlar daha önceden tespit edilmiş limitlerle çalışmaz. Anlaşmaya konu olan branşta, reasürör sorumluluğunun, bir olaydaki hasarın hangi meblağı aşması durumunda başlayacağı sigorta ve reasürans şirketi arasında saptanır ve bu riskin maliyeti tespit edilerek sigorta şirketi tarafından reasüröre/reasürörlere peşinen ödenir. Daha sonra bu branşta üretilen poliçelerin primlerinden reasüröre devir yapılmaz, primler sigorta şirketinin geliridir.

Anlaşma yapılırken tespit edilen meblağı aşan bir hasar olursa reasürörler devreye girerler ve hasarın baştan tespit edilmiş olan aşan kısmını karşılarlar.

Tespit edilen bu meblağı aşan bir hasarın olmaması halinde reasürörler açısından bir yükümlülük doğmaz, anlaşma başlangıcında alınan prim reasürans şirketinin geliri olur.

Excess of Loss anlaşmaları sadece olay bazında çalışmazlar, diğer bir fonksiyonları da doğal afetler gibi sigorta şirketinin karşılaştığı kümül hasar durumlarında ortaya çıkar.

8.2.2.2.2. Stop Loss Anlaşmaları

Sigorta şirketinin yıl boyunca ödediği hasarları karşılamak üzere yapılan bir anlaşmadır. Herhangi bir olayda değil, yıl boyunca sigorta şirketinin ödeyeceği hasarların tespit edilmiş meblağı aşması halinde devreye girerler.

Bu bilgiler ışığında denilebilirki, reasürans anlaşmaları sigorta şirketlerinin karlılıklarının doğrudan etkileyen unsurlardır. Çünkü, reasürörden beklenen, hasar anında devreye girerek sigortalının hasarının en kısa sürede tazmin edilmesini sağlamasıdır. Bu durum reasürans şirketinin mali yapısının önemini ortaya çıkarır. Mali açıdan güçlü reasürörler sigorta şirketinin olduğu kadar sigortalının da garantisidir²⁹.

8.3. Koasürans

Birden fazla sigorta işletmesinin tek bir riski üzerlerine almalarına, koasürans (müşterek sigorta) adı verilir. Koasüransta genel olarak büyük bir risk, çeşitli sigorta işletmelerince eşit koşullarla paylaşılmaktadır. Fakat reasüransın aksine, koasüransa giren bir sigorta işletmesi koasüransa dahil olan diğer sigorta işletmeleriyle ayrı ayrı muhatap olmaktadır.

Koasürans işlemleri bir işletmenin öncülüğü ile yapılır ve öncülük yapan işletmeye "Jeran işletme" adı verilir. Jeran işletme; koasüransa iştirak eden işletmeler arasında sigorta poliçesinin düzenlenmesini sağlar ve belirli bir komisyon karşılığında diğer işletmeler adına tahsilat yapar, vergi ve harçları öder. Ayrıca jeran işletme, çoğu kez hasar anında gerekli işlemleri de yapar. Bu nedenle koasürans, sigortacı için oldukça karışık ve masraflı bir işlemdir.

²⁹Reasürans, Sigorta Bilgi Kitabı-7, Toprak Sigorta Yayını, s. 5-6-7.

8.4. Restrosesyon İşlemleri

Reasürans işletmesi kendi üzerine aldığı riskleri, başka bir reasüröre devredebilir. Yapılan bu işleme, "restrosesyon" adı verilir. Restrosesyon işlemi, resürörler arasında gerçekleşir ve reasürörler arasındaki anlaşmalar çoğu kez kot-par (nisbi iştirak reasüransı) biçiminde olur. Restrosesyona, "ikinci derecede reasürans" da denilmektedir³⁰.

³⁰SAĞLAM, A.g.e., s.29.

İKİNCİ BÖLÜM

SİGORTA SEKTÖRÜNÜN GENEL EKONOMİK İŞLEVLERİ VE TÜRKİYE'DE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİ

1. SİGORTA SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK İŞLEVLERİ

Sigorta faaliyetleri, zaman içinde sağlanan bir takım gelişmelerle risk yönetimi ile ilgili fonksiyonlarının yanısıra ekonomi içinde üretkenliği arttıran, büyüme ve gelişmeyi destekleyen başka fonksiyonları da gerçekleştirmişlerdir.

Sigortacılık tarihinde, bir dayanışma işlemleri organizasyonu olarak başlayan faaliyetler zamanla, ticareti uluslararası alanlara yayan, girişimci sayısını arttıran, kredi olanakları yaratan, girişim ve girişimciler için hayati önem taşıyan faaliyetler haline gelmişlerdir. Sigorta kuruluşlarında biriken prim, teminat sermayeleri, rezervler gibi potansiyellerin hisse senedi, tahvil, gayrimenkul alımı ve ikrazat şeklinde değerlendirilmesi bu önemi giderek arttırmıştır. Böylelikle gelişmiş sigortacılık faaliyetleri, riskleri yönetme ve güvence satma ile ilgili fonksiyonlarının yanısıra ülke ekonomisinde üretken faaliyetlere neden olan bir takım fonksiyonlar gerçekleştiren faaliyetler haline gelmişlerdir.

Durumun bilincine varan ülkeler iki yüzyıldan fazla bir zamandan beri gelişme ve büyümelerinde sektörden gereği şekilde yararlanmışlardır. Yararlanamayan ülkeler ise bu yönden ekonomik kayıplara uğramışlardır³¹.

³¹Şebnem DUMAN, Sigorta Tekniği, A.Ü., A.Ö.Fakültesi, Yayın No: 426, Etam A.Ş., Eskişehir, Ekim 1994, s.19.

1.1. Sigorta Sektörünün Ekonomi İçindeki Önemi

Tasarruf yetersizliğinin kalkınmaya bir engel teşkil etmesi, sanayileşmekte olan ülkelerde yaşanan en önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir. Bu ülkelerin yetersiz kaynaklarını zorlayan gerçeküstü kalkınma hedefleri, bir yandan enflasyonist finansman yöntemlerine, diğer yandan aşırı ve çoğunlukla kısa dönemli dış borçlanmaya neden olarak fiyat artışlarını olağanüstü düzeylere çıkarmakta ve büyümeyi durdurmaktadır.

Bu ülkelerde süregelen bir çok sorunun temelinde gerçek kaynak kıtlığının, açık anlatımı ile tasarruf yetersizliğinin yattığı olgusu iyice algılanamamıştır. Örneğin, mali kesimdeki bunalımı, faizlerdeki yükselmeyi, para piyasasındaki dağınıklığı, yalnızca denetim ve yönetim eksikliğine bağlama eğilimi, hayli yaygındır. Oysa, bütün olumsuzlukların belirlenmesinde ön planda rol oynayan nedenler, parasal değil, reel nedenlerdir. Enflasyonist finansmanla şişirilen bir üretim kapasitesini, parasal daralma döneminde çevirebilecek gerçek fonlar mevcut olmadığından ekonomik faaliyetin her aşamasında büyük sıkıntılar doğmaktadır.

Sanayileşmekte olan ülkelerdeki temel sorun, gerçek fon yetersizliği içerisindeki hızlı büyüme özelemlerinin gerçekleştirilmek istenmesidir. Şu halde kısa dönemde fon yaratabilecek her türlü imkânın zorlanması gerekmektedir.

Özellikle sanayileşmiş ülkelerde sigortacılığa, fon yaratma kapasitesine sahip ve bu fonların verimli alanlara yöneltilmesine elverişli bir sektör olarak bakılmaktadır. Sanayileşmekte olan ülkelerde ise fon yaratmada etkili olarak nitelendirilebilecek unsurların parasal boyutlarına bakıldığında, bankalardan sonra en güçlü fon yaratma kapasitesine sahip olması gereken sigortacılığın bu işlevine gereken önemin verilmediği ortaya çıkmaktadır.

1.2. Tasarruf-Sermaye Birikiminde Sigorta Sektörü

Günümüzde sigorta işletmelerinin ekonomik işlevinin kazandığı önem, temel işlevine verilen önemi geride bırakmıştır. Sigorta şirketleri, topladıkları primlerle fon yaratarak ekonomiye kaynak sağlayan kuruluşlar haline gelmişlerdir.

Fon yaratmanın ekonomik anlamı, tasarrufların yatırıma dönüşmesidir. Sigorta işletmelerinin prim gelirleri de ekonomik anlamda gönüllü tasarrufları oluşturmakta, bireysel tasarruflar boyut değiştirerek kurumsal tasarruf haline gelmektedir. Makro ekonomik açıdan bu tasarruflar, yatırıma kanalize olabileceği oranda değer kazanmaktadır.

Sigorta primlerinin makroekonomik açıdan gerçek bir fon niteliği taşıyabilmesi için bireylerin mevcut tasarruflarından değil tüketimlerinden ayırmaları gereklidir.

Eğer ticari ve sınai işletmeler, yatırım fonlarından fedakarlıkta bulunarak sigorta primlerini ödüyorlarsa veya kişiler yine tüketimlerinden değil tasarruflarından özveride bulunarak hayat sigortası primlerini ödüyorlarsa, daha başlangıçta elde edilen fonlar gerçek fonlar değildir, bu halde net bir kaynak artışı sağlanamamaktadır. Yani, finansal pazarlardan sağlanarak ödenen bir sigorta priminin fon yaratma özelliği bulunmamaktadır.

Fonun, bir plasman niteliğinde değil, bir yatırım niteliğinde olması, yatırımlara kanalize edilmesi şarttır³². Fonun gerçek yatırım özelliğini kazanması için sermaye oluşumuna yönelmesi gerekir. Plasman niteliğinde ise bunlar gerçek fon olarak nitelendirilmemektedir.

Yaratılan fonların başta sınai yatırımlar olmak üzere çeşitli alanlara yatırılması güç ve teknik bir sorundur. Ekonomideki duraklama ve daralmalar, sigortanın fon yaratma gücünü kesmektedir.

Gelirden tüketmeyip tasarruf edilen meblağların sermaye mallarına çevrilmeleri ile reel sermaye oluşumu sağlanmaktadır. Gelir düzeyi yükseldikçe tasarruflar da artacaktır. Gelir düzeyinin bir fonksiyonu olarak tasarruftan bahsedildiğinde konu olan kişisel tasarruflardır. Kişilerin gelirlerinden kendi istekleri ile yaptıkları tasarruflar sigorta kurumları ile toplanarak, yatırımlara fon olmakta ya da hisse senedi gibi menkul kıymet alımına hazır bir kaynak haline gelmektedir.

³²Yatırım, sermaye stokuna yapılan ilavedir, plasman bu stokun el değiştirmesidir-yeni fabrikayı tesis etmek yatırım, tesis edilmiş bir fabrikayı satın almak plasmandır. Plasman; paranın gelir getirici bir alacağa, ya da menkul veya gayrimenkul değerlere ayrılmasıdır.

Sigorta faaliyetlerinden doğan fonların; tasarruf-yatırım-millî gelir üzerinde etkisi vardır. Sigorta faaliyetlerinin geniş halk kitlelerine yayılabilme özelliği bulunduğundan gerek ülke fertlerinin büyük bir kesiminin ve gerekse ülke dışındaki fertlerin gelirlerinin bir kısmını rezervleri içerisinde toplamak olanağına sahiptirler. Bu fonlar, yatırım alanlarına aktarıldıklarında millî geliri artırırlar. Geliri artan fertler, daha fazla miktarda tasarruf yapma olanağına sahip olurlar.

1.3. Mali Piyasalara Fon Aktarmada Sigorta Sektörü

Gelişmiş ülkelerde, sigorta kesimi, sermaye piyasasının esas unsurları ve önemli destekleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, sermaye piyasası açısından sigorta kesiminin rolü, sadece fon yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda fonları yönlendirmekte de önem kazanmaktadır.

Ekonominin alt sektörlerinden sermaye piyasası için fon yaratmanın anlamı, uzun vadeli menkul değerlere yapılan yatırımlardır. Sigorta işletmeleri tarafından sermaye piyasasında yaratılan fonun hacmi, prim gelirinin seviyesine bağlıdır.

Prim gelirlerinin seviyesini, ülkenin ekonomik ve sosyal şartları tayin eder. Bu şartların gelişmediği ülkelerde, genel olarak prim gelirleri düşüktür, dolayısıyla ekonomiye daha dar kapsamlı olarak finansal pazarlara fonlar yetersizdir.

Sigorta faaliyetleri yaygınlaştıkça, ekonomik işlevlerin etkinliği artmış ve ekonomide gelişme ve büyümeye olumlu katkılarının yanı sıra ekonomide itici güç halini almıştır. Doğal olarak sigorta kurumu da mali kurumlar içerisinde yer almıştır.

1.4. Sigorta Sektörünün Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri

Sigorta faaliyetleri, hem özellikleri hem de gelişen uluslararası ilişkiler gereği uluslararası işlemler olmak zorundadırlar. Gerek sigorta gerekse reasürans işlemlerinde karşılıklı olarak doğan, prim alış ve devretileri, tazminat ödemeleri ve girdileri, döviz hareketlerine neden olmaktadır. Bu işlemler ödemeler dengesini etkilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ihracat gelirinin artırılması ve ithalatın belirli bir program içerisinde gerçekleştirilme hedefine ulaşmada yaşanan sorunların yanısıra genelde harekete geçirilmemiş olan görünmeyen işlemlerden sağlanacak gelirler-sigorta gelirleri, turizm, navlun gelirleri ve işçi gelirleri-kısa ve uzun dönemde, dış açığı kapatmakta etkin rol oynamaktadır³³. Bunlar arasında önemli ve istikrarlı gelir sağlamak bakımından sigortacılık hizmetlerinin ödemeler dengesinde beliren açığın kapatılmasında doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmaktadır.

Sigorta işlemlerinin uluslararası alanlara taşması nedeniyle, yurtdışı sigorta işlemlerinden elde edilen kazançlar, ülkenin ödemeler dengesini etkilemekte, uluslararası sigorta ve reasürans işlemleri, ülkeye döviz kazandırarak dış ödemeler için nakit olanakları yaratmaktadır. Yatırımların büyük bir bölümü, ithal mallarına dayalı sanayileşmekte olan ülkeler açısından döviz kazancının önemi büyüktür.

1.5. Kredi İşlemlerinin Gelişmesinde Sigorta Sektörü

Kredi, mal veya para cinsinden bir değer belirlenmiş bir süre sonunda ve belirli koşullarla geri almak üzere verilmiş bir varlığın ödenmesine kefil olunmasıdır. Kredi gereksinimi olan girişimci, mal varlığını sigorta ettirerek menfaatini iptotek olarak verdiği kredi kuruluşuna devreder. Kredi sigortası yatırmak suretiyle borçlunun vadede borcunu ödeyememe rizikosunu sigorta ettiren alacaklı, daha kolay kredi işlemlerine girişebilir.

Özellikle dış ticarete ihracatçı sigorta kuruluşları tarafından kredi sigortaları teşvik edilmektedir. İhracatın rizikosunu garanti edilmek suretiyle ülkenin krediye dayanan ihracat işlemleri gelişmektedir.

İpotek karşılığı kredilendirme işlemlerinde ödünç para veren kuruluşlar bankalar üzerinde ipotek tesis edilen taşınmaz malın, yangın rizikosuna karşı sigorta edilmesini zorunlu tutmaktadır. Çünkü, ödünç verilen paranın teminatı olan taşınmaz mal değerini yangın sonunda tamamen

³³Uluslararası sigortacılık işlemlerinde döviz girdilerine neden olan kalemler; alınan primler, alınan komisyonlar ve tazminatta reasürör payıdır-reasürans şirketleri için restrosesyonerler payı. Döviz çıktılarına neden olan kalemler ise devredilen primler, verilen komisyonlar ve ödenen hasar paylarıdır.

kaybedebilmekte ve kredi açan banka, aynı teminatı paraya çevirmek imkânından yoksun kalabilmektedir.

Ayrıca, girişimcinin karar vermesinde önemli rol oynayan risk unsuru, sigorta şirketi tarafından yönetildiği takdirde, girişimci rekabete ve sabit sermaye yatırımlarına daha rahat girebilecektir. Klasik bir kaç tür riziko dışında diğer rizikolarda, işin durması, hammaddenin bulunmaması, nakit sıkıntısı çekilmesi gibi risklerde girişimcinin sigorta tarafından güvence altına alınması gerekmektedir. Genelde gelişmekte olan ülkelerde sigorta şirketlerinin yüklendikleri riskler, girişimci açısından karar verme aşamasında birinci derecede etken olan riskler değildir.

Risklere karşılık olarak ayrılan sermaye miktarını, bu riskin karşılığı olarak sigorta şirketi yüklendiğinde, girişimci daha fazla sermaye ile yatırım yapabilecektir. Gelişmekte olan ülkelerde, sigorta şirketleri hasar olma olasılığı yüksek riskleri sigorta kapsamı dışında bırakmaktadırlar. Bu tür riskleri taşıyacak sigorta şirketleri olmadığından, büyük işletmelerde çok büyük riskler için büyük miktarlarda fon ayrılmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde sigorta kuruluşları tarafından girişimciye, rizikolar karşılığı olarak dondurduğu sermaye miktarını kendi yatırımlarına katma imkânı verilmektedir³⁴.

1.6. Ekonomik Çöküntü ve Değer Kayıplarının Önleyicisi Olarak Sigorta

Kişi ve kuruluşları tehdit eden riskler gerçekleştiğinde bir değer kaybı ortaya çıkmaktadır. Bu değer kaybı, büyük emek ve tasarrufların sonucunda yaratılan varlıkları kapsadığında, ekonomik çöküntüler sözkonusudur. Hasarın bir ekonomik faaliyeti durdurması sonucu ortaya çıkan istihdam sorunları, yatırım ya da tüketim malzemelerinin üretim ya da tüketimden çekilmesi sonucunda darboğazların, fiyat artışlarının ortaya çıkışı, ekonomik çöküntülere örnek olarak verilebilir. Sigorta faaliyetleri ile bu rizikolar gerçekleştikten sonra yatırım eksiklikleri, kayıplar sonucunda meydana gelen darboğazların, ekonomik çöküntü ve değer kayıplarının telâfi edilme imkânı doğacaktır.

³⁴Eyüp TÜRKER, "Kredi işlemleri ve Sigorta Sektörü", **Sigorta Dergisi**, Yıl: 9, S.96, Nisan 1998, s.41.

2. TÜRKİYE'DE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİ

2.1. Mali Piyasalar ve Sigorta Sektörü

Ekonomik kalkınmanın kıt kaynaklarla gerçekleştirilmesinde karşılaşılan temel sorunlardan biri, yatırımların finansmanı için gereken fonların teminidir. Gerek ekonominin finansman ihtiyacının kalkınmasında toplanabilir kaynakların en yüksek ölçüde ve en düşük aktarma maliyetleriyle kullanılabilir fonlara dönüştürülmesi, gerekse mali kaynakların ekonomide en verimli alanlara kanalize edilmesi, ekonomik gelişmeyi teşvik etmekte, hız kazandırmaktadır.

Gelişmiş bir ekonomide, fon dağılımının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, son derece önemli bir olgudur. Gelişmiş ülkelerdeki mali araç sayısı ve çeşidi ile ya da mali piyasalardaki çeşitlilik ile azgelişmiş ülkelerin mali piyasaları ve araçları arasında önemli farklar bulunmaktadır. Ekonomik gelişme ile birlikte daha gelişmiş mali piyasalara ihtiyaç duyulmaktadır. Mali piyasaların etkinliğini arttırmadaki temel amaç, ulusal ve uluslararası fonların kalkınmaya yönelik kullanımı ve mali piyasalara uluslararası rekabet gücünün kazandırılmasıdır³⁵.

Bir ekonomide kaynakların kullanılabilir fonlara dönüştürülmesi ve en verimli alanlara aktarılması için mali piyasaların iyi çalışması gerekir. Mali piyasalar, bir ekonomide tasarrufların, bu tasarrufu daha verimli kullanacak olanlara mali araçlarla aktarılmasını sağlayan piyasalardır. Mali piyasaların gelişmemiş olması, ekonomik kalkınma çabalarına önemli engel oluşturmaktadır. Bu piyasaların iyi çalışmadığı bir toplumda fertlerin bir kısmı çok düşük verimli yatırımlar yaparlarken kurumsal yatırımcılar, yüksek verimli yatırım alanları için uygun şartlarla kaynak temin edemezler.

Mali piyasa kurumlarının içindeki ve arasındaki rekabet, mali piyasaların gelişmesine hizmet etmektedir. Mali aracı kurumlar, mali piyasalarda arz ve talebi daha iyi tatmin edecek mali araçlar oluşturarak rekabet ederler. Bu rekabet, kaynakların dağılımının daha rasyonelleşmesi, fon aktarma maliyetinin düşmesi ve piyasanın ihtiyacı olan bilgilerin daha iyi yayılması şeklinde ortaya çıkan verimliliği arttırmaktadır.

³⁵İhsan KARAGÖZ, "Sigorta Sektörü'nün Fon Yaratma Yönü", *Sigorta Dergisi*, Yıl: 1, S.1, Ekim 1997, s.25.

Mali araçlar açısından değerlendirildiğinde günümüzün gelişmiş mali piyasalarındaki araçlardan bazılarının Türkiye’de kullanılmadığı görülmektedir. Mali araç ve kurum eksikliği fon toplamada etkinliği azaltmaktadır.

Kullanımı yaygın olan mali araçlar; vadeli mevduat, vadesiz mevduat, finansman bonusu, özel sektör tahvilleri, yatırım fonları, hisse senetleri, hazine bonusu, devlet tahvilleri, gelir ortaklığı senedi ve döviz mevduatıdır.

Kullanımı yaygın olmayan mali araçlar; mevduat sertifikası, uzun vadeli değişken faizli mevduatlar, yatırım olanakları katılma belgesi, uzun vadeli değişken faizli devlet tahvilleri, banka bonusu, swaps, hisse senedine dönüştürülebilir tahvil, tercihli ve hisse senetleridir.

Kullanılmayan mali araçlar ise; tröstler, futures opsiyonlar, türev değerler, hisse senedi satın alma hakkı, altına endeksli tahviller, gayrimenkule endeksli fonlar, aktife dayalı menkul kıymetler ve teminatlı bonolardır.

Sigorta işletmeleri, mali sistem içinde yer alan mali kurumlardır. Türkiye’de, sosyal ve özel sigorta alanında faaliyet gösteren sigorta işletmelerinin mali piyasalar içerisindeki yeri, kalkınma planlarında belirtilmektedir. Buna göre;

- Para yaratan mali kurumlar: T.C. Merkez Bankası, Mevduat Bankaları

- Para yaratmayan mali kurumlar: Sigortalar, Yatırım, Kalkınma ve İhtisas Bankaları, Kredi ve Kefalet Kooperatifleri.

Kalkınma planlarında özel sigorta şirketleri, para yaratmayan mali kurumlar olarak nitelendirilmektedir.

- Yarı mali kurumlar: Sosyal Güvenlik Kurumları-Zorunlu Sigorta ve Emeklilik Örgütleri.

Kalkınma planında, amaç ve işleyiş yönünden farklılık gösteren özel sigorta şirketleri ve sosyal güvenlik kurumları birbirinden ayrılmaktadır.

- Hizmet gören mali kurumlar: Menkul Kıymet Borsaları, Diğerleri.

Özel Sigorta şirketlerinin para yaratmayan mali kurumlar olarak, sosyal güvenlik kurumlarının da yarı mali kurumlar olarak nitelendirildiği bu sınıflama;

- mali kurumlar arasındaki sermaye ilişkisini,

- sosyal ve özel sigorta kurumları arasındaki ayırımı,

- para, kredi, tasarruf ve sermaye piyasası alanında faaliyet gösteren kurumları,

açıklar nitelikte olduğundan tercih edilmektedir³⁶.

Sigorta sektörü, ülkede yatırılabilir fonların birikimine ve fonların verimli alanlara yönltilmesinde elverişli bir faaliyet alanıdır. Bu bakımdan sigorta sektörü kurumsal tasarrufların oluşmasına ve sermaye piyasasında fon arzına yardımcı olmakta, ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilmektedir. Bu nedenle, sigorta işletmelerini, dünya ekonomilerinde büyük tasarruf kaynağı olarak beliren, bir çok sektörün finansman ihtiyacının büyük bir kısmını karşılayan, özellikle büyük yatırımların gerçekleşmesinde katkısı olan, sanayileşmiş ülke örneklerinde olduğu gibi çoğu kez bankalardan daha gelişmiş faaliyetlere sahip olan mali kurumlar olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir. Türkiye’de sigorta sektörünün yıllarca ihmal edililişinin temelinde sigorta kurumlarının mali kurumlar olarak değil, sadece belirli hasarları gidermek için kurulmuş bir organizasyon kimliği ile ele alınması yatmaktadır.

2.2. Sigorta Sektörünün Fon Yaratma İşlevi

Daha önce de belirtildiği gibi, genel tanımı ile sigorta, belirli prim karşılığında, öngörölmüş bir rizikonun gerçekleşmesine bağlı zarar ya da hasarın karşılanmasını sağlayan sözleşme, belirli bir takım ekonomik değer kayıplarına ya da bu kayıpların sonuçlarına karşı telafi mekanizmasını

³⁶Targan ÜNAL, **Sigorta Sektörünün Ekonomik İşlevi ve Fon Yaratma Kapasitesi Semineri**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1994-04, İstanbul, 1994, s. 33-34.

çalıştıran bir organizasyonudur. Bu organizasyonun tamamen olmadığı ya da yeterli olmadığı branşlarda telafi edilmemiş ekonomik kayıplar ortaya çıkmaktadır.

Toplumun belirli bir kesimini kapsayan ve genellikle zorunlu bir nitelik taşıyan sosyal sigorta, genel tanımında yer almakla birlikte, ayrı bir sınıflandırma içinde değerlendirilmektedir. Kişileri can, mal ve ilgili rizikolardan korumaya yönelik olan dar anlamdaki özel sigortada ise temel ilke, aynı ya da benzer rizikolarla karşı karşıya bulunan, olabildiğince çok sayıda kişiyle sözleşme yapılması ve bunlardan toplanan primlerle tazminatları karşılayabilecek bir fon yaratılmasıdır.

Sigortada amaç, sigortalı kişilerin mal varlıklarındaki olası azalmaların karşılanmasıdır. Sistem, sigortalı bakımından "güven yaratma" özelliğinin yanısıra, "tasarruf ve kredi aracı olma" özelliği de taşımaktadır. Dolaylı olarak kredi işlemlerini gerçekleştiren sigorta kurumları, aynı zamanda sermaye birikimi sağlayan toplu tasarruf kurumlarıdır. Makro ekonomik açıdan bu tasarruflar yatırıma kanalize edilebildiği oranda değer kazanmaktadır.

Yatırımlara yönettirebilecek fonların yaratılmasında katkıda bulunarak, döviz kazandırıcı ya da döviz tasarrufu sağlayacak hizmetleri gerçekleştirecek, ekonomik faaliyetlerin güven içinde yürütülmesine olanak sağlayacak koşulları hazırlayarak, ekonominin kalkınmasına ve gelişmesine önemli ölçüde yardımcı olan sigorta sektörü, bu fonksiyonlarını Türkiye'de yerine getirememektedir. Bu sebepler;

- Sigorta şirketlerinin fon yaratmasını engelleyen temel neden, sigorta işletmelerinin ekonomik işlevinin ülkemizde yeterince anlaşılmamış olması ve bunun sonucunda sigorta işlemlerinin sermaye piyasası kapsamı dışında bırakılmasıdır,

- Sigorta şirketlerinin ulaştıkları prim gelirlerinin yetersiz oluşunun yanı sıra ulaşılan fonlar da rasyonel kullanılmamaktadır. Prim gelirlerinin sinai yatırımların finansmanında kullanılmayıp kısa vadeli yatırımlara kaydırılması, kurumların etkin yatırım portföyünü oluşturmadaki başarısızlıkları, fon oluşturmada kısır bir döngü yaratmaktadır. Fonların rasyonel kullanılmamasında yatırım sahalarının yasayla kısıtlanması da diğer önemli engel olarak görülmektedir.

- Sanayileşmiş ülkelerde, sigorta endüstrisinin özellikle fon yaratma açısından ekonomik etkinliği önem kazanmaktadır. Bu ülkelerde sektörün gelişme süreci içerisinde teknik kârları gittikçe azalmakta, buna karşılık mali kârları da dikkat çekici ölçüde yükselmekte ve mali kurumlar olarak büyük yatırımlara girişmektedirler.

Kalkınma planlarının uygulamaya geçmesinden günümüze kadar olan süreç içerisinde sigorta şirketlerinin mali kârlarının bilanço kârları içerisindeki payının gittikçe artıyor olması, bu kurumların ülkemizde de mali kurum olarak önem kazanmaya başladığını göstermektedir.

Türkiye’de sigorta şirketleri, mali aktifleri açısından en küçük mali kurumlardır, sermaye piyasasına aktardıkları fonlar oldukça azdır. Bunun önemli nedenleri, sigorta sektörünün yıllarca durağan bir yapı içerisinde sıkışıp kalması ve çok çeşitli sorunlar nedeniyle, bir bankaya ya da güçlü bir sermaye grubuna dayalı olmadan yaşayamaz hale gelmeleridir³⁷.

1997 yılı sonu itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren sigorta ve reasürans şirketi sayısı 64 olup, bunların 60’ı sigorta şirketi 4’ü ise reasürans şirketi olarak çalışmaktadır. Söz konusu 60 sigorta şirketinin 2’si 1997 yılı içinde Hazine Müsteşarlığı’ndan ruhsat alarak faaliyete geçmiş bulunmaktadır³⁸.

Ekonomide fon yaratma işlevini yerine getiremeyen Türk sigorta sektörünün, kullanabileceği çok geniş bir potansiyeli bulunmaktadır. Türk Sigorta Endüstrisi’nde son yıllarda yaşanan gelişmeler, sigorta kurumlarının mali kurumlar olarak ele alınmaya başladıklarını ve sigortacılığın ekonomik işlevinin önem kazanmaya başladığını göstermektedir.

2.3. Sigorta Sektörünün Fon Kaynakları

Sigorta sektörünün yarattığı fonlar, belirli bir amaca yönelik ekonomik değerleri, yatırım için önemli bir potansiyeli ifade etmektedir. Fon kaynakları

³⁷Barbaros YALÇIN, *Türk Sigorta Sektörünün Son On Yılı Semineri*, İktisadi Araştırma Vakfı, Yayın No:1996/113, İstanbul, 1996, s. 77-78.

³⁸*Faaliyet Raporu*, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği, 1997, s. 28.

sigorta sektörünün mali tablosunu -pasif taraf-, fonların kullanım alanları da sektörün ekonomik tablosunu -aktif taraf- göstermektedir.

Fon kaynaklarını dört grupta toplamak mümkündür.

- Kaynağı girişimci olan fonlar- ödenmiş sermaye,
- Kaynağı hukuktan doğan fonlar- kanuni yedek akçeler, teknik ihtiyatlar, amortismanlar,
- Kaynağı ekonomik tercihlerden doğan fonlar,
- İşletme faaliyetinden doğan fonlar- kâr.

İlk üç grupta ortaya çıkan fonlardan, sigorta prim hacminin kullanılabilen kısmından ve orta-uzun valedi yabancı kaynaklardan oluşan toplam potansiyel, başlıca iki ana faaliyete, teknik işlere ve mali yatırımlara kanalize edilmektedir. Bu faaliyetlerden elde edilen kârdan, vergiler ve dağıtılacak kâr payı düşüldükten sonra kalan "ihtiyat", işletmenin bünyesinde yeni bir fon oluşturmaktadır³⁹.

2.3.1. Özkaynaklar

Yakın geçmişe kadar özel sektörün sigortacılığa ilgi göstermemesi, planlı döneme girildiğinden itibaren sigorta şirketi kurulmasına izin vermeyen ekonomi politikaları, sektördeki sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, sermayenin %90'ının üzerindeki kısmının sınırlı sayıdaki banka veya holdingin kontrolü altında bulunmasının yarattığı oligopol yapının rekabeti azaltması, yönetimlere içinde buldukları sermaye grubunun genel stratejileri içinde serbesti tanınması, sektördeki sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir.

1990 yılından itibaren sektörde özkaynaklar açısından ne gibi gelişmeler olduğu aşağıdaki tablo yardımıyla incelenecektir⁴⁰.

³⁹Fazıl KARAMAN, *Sigorta Dergisi*, Yıl:8, Sayı:95, Mart 1995, s. 43.

⁴⁰Ahmet Hamdi BAŞAR, *Türk Sigortacılığında Yeni Gelişmeler Semineri*, AKSİGORTA VE İKTİSADİ ARAŞTIRMA VAKFI YAYINLARI, Yayın No: 1994/103, İstanbul 1997, s. 61-62.

Tablo 3: Sigorta Sektörünün Özkaynaklarındaki Gelişmeler

Yıllar	Özkaynaklar (Milyar TL.)	Artış (%)
1990	685.9	78.76
1991	1.266.4	86.63
1992	1.927.2	52.19
1993	3.307.1	71.60
1994	6.930.8	109.58
1995	15.174.4	118.94
1996	35.355.4	132.99
1997/3	23.339.2	-
1997/3	50.022.8	114.33

Kaynak: 1997 Faaliyet Raporu, s.13.

Yukarıdaki tabloda da belirtildiği üzere, 1992 yılı sonunda, sigortacılık sektörüne yeni bir sermaye yatırımının yapılmadığı ve sektörde faaliyet gösteren ortakların da önemli ölçüde sermaye yatırımında bulunmadıkları görülmektedir. Sermaye arttırmaları da çoğu kez işletme sermayesi açığını kapamaya yönelik olmuş, kanuni yedek akçelerle artan sermaye üzerinden ilave yapılması olanağı tanınmasına rağmen yatırımda bulunmaya imkan verecek fonların oluşturulmasına fırsat yaratmamıştır.

1992 yılında meydana gelen bu durgunluktan sonra, sektörde yeniden olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır.

2.3.2. Primler

Primler sigortalıdan tahsil edilmesinden hasarın ödenmesine kadar geçen süre içinde bazı sınırlamalarla kullanılabilir olan fonlar, işletme için esas kullanım imkanı olan fonlardır. Sigorta sistemi aracılığı ile oluşturulan bu fonlar, ülke kalkınmasında kullanılabilir bir potansiyel oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Tablo 4'de sigorta şirketlerinin yıllar itibariyle, üretmiş oldukları primler görülmektedir.

Tablo 4 : Sigorta Şirketlerinin D.İ.E. TEFE Endeksine Göre Sabit Fiyatlarla Direkt Prim Üretimi

Yıllar	TEFE 1981=100	Nominal Büyüme			Reel Büyüme	
		TEFE ARTIŞI (%) Enf.	Direkt Prim Üretimi (Milyar TL)	Direkt Prim Artışı (%)	Sabit Fiyatlarla Direkt Prim Üretimi (Milyar TL)	Sabit Fiyatlarla Direkt Prim Artışı (%)
1981	100		22.9		22.9	
1982	127	27	33.9	48.24	26.7	16.72
1983	165.7	30.5	46.3	36.72	27.9	4.78
1984	249.1	50.3	85.3	84.16	34.2	22.5
1985	356.7	43.2	129.8	52.21	36.4	6.27
1986	462.3	29.6	191.5	47.52	41.4	13.86
1987	610.2	32	312	62.91	51.1	23.38
1988	1.027.0	68.3	572.1	83.37	55.7	8.95
1989	1.741.8	69.6	1.039.7	81.74	59.7	7.18
1990	2.666.7	53.1	2.211.1	126.67	82.9	38.91
1991	4.245.4	59.2	4.033.4	82.42	95	14.59
1992	6.852.2	61.4	871.4	102.59	119.3	25.52
1993	10.984.0	60.3	17.203.9	110.54	156.6	31.34
1994	27.449.0	149.9	31.729.6	84.43	115.6	26.2
1995	45.263.4	64.9	63.250.5	99.34	136.7	20.89
1996	84.047.3	84.9	128.167.9	102.64	152.5	9.59
1996/3	32.664.3		27.860.7		85.3	
1997/3	57.815.9	77	57.874.2	107.73	100.1	17.36

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.22.

Sigorta sektörünün 1980 yılından sonraki reel büyüme oranlarına (yani enflasyonun etkisinden arındırılan prim artış oranlarına) bakıldığında 1990 yılı öncesindeki bütün yıllarda reel bir büyüme olmasına rağmen bunun istikrarlı bir seyir göstermediği; bazı yıllar %2, %3 gibi oranların söz konusu olmasına rağmen, bazı yıllarda %19, %20 gibi reel büyüme oranlarının gerçekleştiği görülmektedir. 1990 ve takip eden yıllarda enflasyon oranı gittikçe artan bir seyir göstermesine rağmen 1990-1993 döneminde ortalama olarak %25 civarında bir reel büyüme gerçekleşmiştir.

1994 yılında yaşanan ekonomik krize dek, sigorta primlerinin nominal ve reel anlamda istikrarlı bir artış seyri izledikleri söylenebilir. Bu eğilim, 1994'te tersine dönmüş, primlerin nominal ve reel büyümesi düşmüştür. Özellikle reel prim artışlarındaki aşırı düşüş döneme damgasını vuran yüksek enflasyon oranına bağlanabilir. 1995 yılında devletin mali piyasalarda istikrarı sağlamaya dönük tedbirlerinin etkisiyle, gerek nominal ve gerekse reel anlamda nisbi bir düzelme yaşanmışsa da bu çok uzun süreli olmamıştır. 1996 yılında genel ekonomik dengelerdeki istikrarsızlık, yeni bir düşüş eğilimine yol açmıştır. (Tablo 4)

Türk sigorta sektörünün, uluslararası sigortacılıkta yeri genel olarak değerlendirildiğinde; halâ etkin bir role sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan birçok ülke içinde Türk sigorta sektörünün olması gerekenin çok gerisinde kaldığı bir diğer tespittir. Bunun en temel nedeni, gelişmekte olan diğer ülkelere göre yapısal ekonomik koşullarda olumlu değişmelerin halâ sağlanamamış olması ve ağır enflasyonist baskıların etkisini sürdürmesidir. 1980'lerde ağır ekonomik kriz yaşayan çoğu Latin Amerika ülkeleri bile, günümüzde reel büyüme ve dolar bazında toplam prim üretimi açısından Türkiye'den ileri bir konumda gözükmektedir (Tablo: 5). Bu nedenle, enflasyonist baskılar kadar sigorta bilincinin Türk toplumunda yeterince yaygınlaşmamasının önemli bir etken olarak ön plana çıktığı değerlendirilebilir.

Tablo 5: 1995 Yılı İtibariyle Dünya Sigorta Sektörü

Dünyadaki Sıralaması	Ülke	1994/95 Primlerindeki Reel Büyüme (%)	1995 Primler (\$*000)	Dünya Piyasasındaki Payı (%)
1	Japonya	5.3	637,256	29.73
2	ABD	1.2	623,975	29.11
3	Almanya	4.1	155,051	7.23
4	Fransa	5.7	131,637	6.14
5	İngiltere	-2	127,904	5.97
6	G.Kore	22.6	59,989	2.8
7	İtalya	7.7	38,566	1.8
8	Kanada	4.4	37,169	1.73
9	Hollanda	5.4	35,274	1.65
10	İsviçre	7.5	31,731	1.48
13	G.Afrika	18	20,724	0.97
15	Brezilya	15.7	14,044	0.66
27	İsrail	-2.3	5,010	0.23
28	Arjantin	-5.7	4,920	0.23
32	Tayland	12.4	4,067	0.19
33	Meksika	-14.1	3,709	0.17
35	Malezya	14.3	3,651	0.17
36	Endonezya	14.7	2,380	0.11
38	Şili	8.1	2,081	0.1
39	Yunanistan	3.3	1,884	0.09
41	Türkiye	2.6	1,376	0.06
42	Venezuela	-13.8	1,332	0.06
43	Ç.Cumhuriyeti	6.3	1,271	0.06
45	Macaristan	-1.2	943	0.04
53	Mısır	13.6	483	0.02
54	Pakistan	3.7	478	0.02
63	Bulgaristan	-0.7	268	0.01
69	Kuveyt	-1.3	188	0.01
71	Ukrayna	-64.6	163	0.01
73	Romanya	33.7	142	0.01
77	Ürdün	21.5	117	0.01
78	Bahreyn	0.2	101	0
Dünya Toplamı		3.7	2,143,408	100

Kaynak: Sigorta Dergisi, S.94.

Tablo 5,6,7'de temel olarak 78 tane ülke ele alınmış olup, bu 78 ülke arasından, yalnızca Türkiye açısından önemli olan 30 ülkeye yer verilmiştir.

Dünya, dolar bazında kişi başına prim üretimi açısından 78 ülke arasında Türkiye 1995 yılı itibariyle 60. sıradadır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına prim üretimi hayat branşında yoğunlaşırken, Türkiye'nin de içinde olduğu gelişen ve az gelişmiş ülkelerde bu yoğunluk hayat dışı branşlardadır. Bu bakımdan Türkiye'de hayat branşının olması gerektiği gibi sigorta sektörünün toplam prim üretiminde yüksek bir payı olmadığı, hatta hayat dışı branşlardan önemli oranda düşük olduğu gözlenmektedir. Hayat

dışı branşların gelişmiş ülkelerin sigorta sektöründe ikincil bir rol üstlendiği söylenebilir. Buna karşılık hayat branşı sektörün hedef unsuru pozisyonundadır. Ve bu yönüyle çağdaş sigortacılığın yönetiminde hayat branşının rolü açıktır. Oysa gelişen ülkelerde ve bu arada Türkiye'de de tercihler çağdaş yönelimin tersine hayat dışı branşlarda yoğunlaşmaktadır. Bu durum Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: 1995 Yılı İtibariyle Dünyada Kişi Başına Düşen Prim Üretimi

Dünyadaki Sıralaması	Ülke	Toplam Üretim (%)	Hayat Dışı	Hayat
1	Japonya	5088.3	1012.5	4075.8
2	İsviçre	4507.2	1613.2	2894
3	ABD	2372.2	1366.6	1005.6
4	Hollanda	2283.2	1068.9	1214.3
5	Fransa	2268.4	833.9	1434.5
6	Almanya	1899.2	1136.1	763.1
10	İngiltere	1694.2	615.5	1078.7
15	G.Kore	1337.6	295.5	1042.1
17	Kanada	1255.3	703.2	552.1
21	İsrail	904.4	493.1	411.3
26	İtalya	674.4	525	249.4
32	Malezya	181.2	91.9	89.3
33	Bahreyn	180.5	152	28.5
34	Yunanistan	180.1	92.1	88
35	Şili	146.5	60.6	85.9
36	Arjantin	141.5	106	35.5
37	Çek Cumh.	123	89.5	33.5
39	Kuveyt	111.2	97.3	13.9
42	Macaristan	92.3	64.7	27.6
43	Brezilya	90.1	74.6	15.5
45	Tayland	67.6	35.4	32.2
48	Venezuela	61.6	60.1	1.5
53	Meksika	39.1	25.9	13.2
58	Bulgaristan	31.9	21.2	10.7
60	Türkiye	22.3	19.4	2.9
61	Ürdün	21.9	17.6	4.3
67	Endonezya	12.3	7.5	4.8
71	Mısır	8.2	6.6	1.6
75	Romanya	6.3	5.6	0.7
78	Ukrayna	3.2	2.4	0.8

Kaynak: Sigorta Dergisi, S. 94.

Dünyada 1995 yılı itibariyle prim üretiminin GSYİH'ye oranına göre yapılacak bir sıralamada 78 ülke arasında Türkiye 69. sırada yer almaktadır. Bu sıralama aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 7: 1995 Yılı İtibariyle Dünyada Prim Üretiminin GSYİH'ye Oranı (%)

Dünyadaki Sıralaması	Ülke	Toplam Üretim (%)	Hayat Dışı	Hayat
1	G.Afrika	15.47	3.1	12.37
2	G.Kore	13.16	2.91	10.25
3	Japonya	12.78	2.54	10.24
4	İsviçre	10.45	3.74	6.71
5	İngiltere	10.33	3.75	6.58
6	Hollanda	8.93	4.18	4.75
7	ABD	8.6	4.95	3.65
8	Fransa	8.55	3.14	5.11
13	Kanada	6.57	3.68	2.89
14	Almanya	6.42	3.84	2.58
15	İsrail	5.78	3.15	2.63
28	Malezya	4.28	2.17	2.11
30	İtalya	3.83	2.41	1.42
37	Şili	3.06	1.27	1.79
39	Çek Cumh.	2.69	1.96	0.73
40	Tayland	2.43	1.27	1.16
44	Bahreyn	2.24	1.89	0.35
45	Macaristan	2.15	1.51	0.64
46	Bulgaristan	2.06	1.37	0.69
47	Brezilya	2.04	1.69	0.35
51	Venezuela	1.78	1.73	0.05
55	Arjantin	1.72	1.29	0.43
58	Yunanistan	1.65	0.84	0.81
61	Meksika	1.48	0.98	0.5
62	Endonezya	1.4	0.86	0.54
69	Türkiye	0.84	0.73	0.11
70	Pakistan	0.81	0.46	0.35
73	Kuveyt	0.72	0.63	0.09
77	Ukrayna	0.45	0.34	0.11
78	Romanya	0.4	0.36	0.04

Kaynak: Sigorta Dergisi, S. 94.

Gerek toplam prim üretiminde, gerekse kişi başına düşen prim üretimindeki düşüklükler ile prim üretiminin GSYİH'ye oranındaki düşüklük arasında tutarlı bir bağlantı sözkonusudur. Ekonomik yapı bakımından türdeş ve hatta Türkiye'ye göre daha geride olan bir çok ülkenin bu kriter açısından ülkemizin önünde olması düşündürücüdür. Türkiye'de sigorta sektörünün GSMH içindeki payının düşüklüğü uluslararası GSYİH sıralamasına da yansımıştır. Kişi başına prim üretiminde olduğu gibi, bu kriter açısından da Türkiye'de hayat branşının hayat dışı branşların gerisinde kaldığı ve bunun gelişmiş ülkelerde gözlenenin aksine bir eğilim olduğu açıktır.

2.4. Fon Kullanım Alanları-Mali Yatırımlar

Sigortanın fon yaratma gücünün ekonominin emrine verilerek kullanılması, özellikle sanayileşmiş ülkelerde vazgeçilmez bir kaynaktır. Sigortanın tasarrufu teşvik fonksiyonu ve biriken fonların verimli alanlara yatırılması, ülke kalkınmasında önemli rol oynamaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerde sigorta ve reasürans şirketlerinde biriken fonların verimli yatırım alanlarına kanalize edilmesi sonucu, sigorta işlemleri sonucunda teknik zarar ortaya çıkarsa bile yatırım gelirleriyle önemli kârlar elde edilebilmektedir.

Sigorta şirketleri ana faaliyet konuları olan sigortacılık işlemlerinden teknik gelir veya teknik zarar elde etmektedirler. Teknik gelirden, sigorta şirketlerinin genel giderleri düştüğünde ortaya çıkacak rakam sigortacılık işlemlerinden ne kadar kâr elde edildiğini ortaya koymaktadır⁴¹.

Teknik faaliyet sonucu sağlanan kazanç, menkul veya gayrimenkul yatırımlarında değerlendirilmektedir. Sigorta şirketlerinin "fon yaratma" imkanı buradan kaynaklanmaktadır⁴².

Sigorta şirketlerinin fonlarını yatırdıkları alanlardaki gelişmeler ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. Her ne kadar denetim mevzuatı şirketlerin yatırım alanlarını 1991 yılı öncesine kadar önemli ölçüde sınırlandırmışsa da, bu tarihte yapılan çeşitli mevzuat değişiklikleri ile bu konudaki sınırlamalar çok büyük ölçüde kaldırılmıştır. Şirketler hemen hemen piyasada mevcut bütün mali enstrümanlara yatırım yapabilmektedirler. Bu konuda şirketlerin tercihini belirleyen en önemli unsur bu finansal araçların verimliliği olmaktadır.

Sigorta sektörünün yatırım portföyü ve gelişimi aşağıdaki tabloda görülmektedir.

⁴¹ÜNAL., A.g.e., s. 58-59.

⁴²Yılmaz BENLİGİRAY, Kerim BANAR, **Banka ve Sigorta Muhasebesi**, A.Ö.F. Yayınları No:421, Etam A.Ş., Ekim 1994, s. 183.

Tablo 8: Sigorta Sektörünün Yatırım Portföyü (Milyar TL.)

	YIL	Devlet Tah. Hazine Bonosu Diğer Kamu Borç Senet.	Ozel Sektör Tahvilleri	Hisse Senetler	Diğer	Toplam Menkul Değerler	Sabit Değerler	Toplam Yatırımlar
SIGORTA ŞİRKETLERİ	1986	36.3	0.3	19		55.5	26.6	82.1
	1987	51.1	1.2	55.2		108.5	88.9	197.5
	1988	102.9	4.2	86.2		193.3	164.2	357.5
	1989	304.7	2.9	161.7		469.3	262.8	732.1
	1990	527.6	6.1	312.4		846.1	449.5	1.295.6
	1991	1.210.0	8.4	321		1.615.0	687.5	2.302.5
	1992	2.661.8	0.1	423.6		3.085.5	1.098.1	4.183.6
	1993	5.809.6	5.8	621.3		7.508.1	2.087.8	9.595.9
	1994	13.981.7	21.7	1.591.9	1.071.3	16.811.1	4.891.8	21.702.9
	1995	35.046.2	0	2.129.4	1.215.8	37.175.6	9.025.4	46.201.0
	1996/3	47.567.4	0	3.033.6	2.920.2	53.521.2	10.145.5	63.666.7
	1997/3	104.240.4	930.6	7.302.3	8.368.2	120.841.5	21.166.9	142.008.4
	REASURANS ŞİRKETLERİ	1986	11.6	0	1.8		13.4	4.7
1987		17.8	0.1	3.5		21.4	7.1	28.4
1988		23.7	0.2	7		30.9	10.7	41.6
1989		43	0.2	18.3		61.5	22.6	84.1
1990		58.3	0.2	21		79.5	35.9	115.4
1991		60.2	0	43.2		103.4	55.1	158.5
1992		224.1	0	41.6		265.7	90.6	356.3
1993		279.8	0	8.1		519.4	304.9	824.4
1994		660.3	0	8.7	231.5	684.9	649.7	1.334.6
1995		992.7	367.5	27.8	15.9	1.020.9	662.8	1.683.6
1995/12		1.150.9	0	25.9	15.9	1.192.7	2.333.2	3.525.9
1996/12		2.775.6	0	40.5	58.2	2.874.3	17	2.891.4
TOPLAM	1986	47.9	0.3	20.8		68.9	31.3	100.2
	1987	69.9	1.3	58.7		129.9	96	225.9
	1988	126.6	4.4	93.2		242.2	174.9	399.1
	1989	347.7	3.1	180		530.8	285.4	816.2
	1990	585.9	6.3	333.4		925.6	485.4	1.411.0
	1991	1.270.2	84	364.2		1.718.4	742.6	2.461.0
	1992	2.885.9	0.1	465.2		3.351.2	1.188.7	4.539.9
	1993	7.109.7	229.5	653.3		9.295.3	2.286.9	11.582.2
	1994	14.642.0	21.7	1.600.6	1.302.8	17.496.0	5.541.4	23.037.4
	1995	36.038.9	00.4	2.157.2	1.231.7	38.196.4	9.688.2	47.884.6
	1996/3*	48.718.3	0	3.059.5	2.936.1	54.713.9	12.478.7	67.192.6
	1997/3*	107.016.0	930.6	7.342.8	8.426.4	123.715.8	23.500.1	147.215.9

* Reasürans şirketlerine ilişkin veriler bir önceki üç aylık dönem sonu itibarıyledir.

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Sigorta şirketlerini enflasyondan korunmak için ötedenberi gayrimenkule büyük oranlarla yatırım yapma eğiliminde bulunmuşlardır. Ancak 1980'li yılların ortalarından başlayarak sigorta şirketlerinin yatırım portföylerinin yapısı büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır.

1988-1994 yılları arasında gayrimenkullerin toplam yatırım içindeki payları %44'ten %25 gerilemiştir. Buna karşın yine aynı dönemde menkul değerlerin payı %55'ten %75'e yükselmiştir. Menkul değerlerin kendi içinde de yatırım yapılan kağıtların türü açısından yine büyük değişme olmuştur. Yine 1988-94 döneminde hisse senetlerinin toplam menkul kıymetler içindeki payı %42'den %5'e gerilemiş, buna mukabil Devlet Tahvil ve Hazine Bonolarının payı %58'den %95'e yükselmiştir. Böylece, sigorta şirketlerinin neredeyse yatırımlarının tamamının Kamu'nun ihraç ettiği kağıtlara yöneldiği görülmektedir. Hisse senetlerinin ve özel sektör tahvillerinin hemen hemen toplam portföy içinde hiçbir ağırlıkları bulunmamaktadır. Şüphesiz bunun en başta gelen nedeni, Devlet Tahvilleri ile Hazine Bonolarının son yıllarda reel bir gelir sağlamalar yönündeki genel ekonomik trendin varlığıdır⁴³.

Sigorta şirketlerinin hasar/prim oranlarındaki düşüklük teknik kârlardaki yüksekliği ifade etmektedir. Son yıllarda daha rasyonel değerlendirmelerin yapılması ve risk yönetimine önem verilmesine başlanması hasar/prim oranlarının yükselmesine ve buna bağlı olarak teknik kârlılıkların da yükselmesine sebep olmuştur. Tablo 9'da sigorta şirketlerinin yıllar itibariyle teknik ve mali kârlılıkları görülmektedir.

**Tablo 9: Sigorta Şirketlerinin Teknik Kârları ile Mali Kârları
(Milyar TL)**

Yıl	Hayat Dışı Teknik Kâr	Hayat Dışı Mali Kâr	Hayat Dışı Toplam Kâr	Hayat Teknik Kârı	Hayat Mali Kârı	Hayat Toplam Kârı	Toplam Kâr
1986	29.4	3.4	26.1	0.9			26.06
1987	38	3.5	34.5	2.4			34.51
1988	73	5.5	67.5	9.7	2.1	7	75.1
1989	170.3	41.9	128.4	14.4	4.1	18.5	146.9
1990	355.6	155.5	240.1	73.3	21.2	52.1	292.2
1991	690	259.3	430.7	131.4	8.1	123.3	554
1992	1.144.7	454.6	690.1	238.3	10.8	227.6	917.7
1993	2.395.4	40.2	2.435.6	363	40.2	403.2	2.838.8
1994	3.774.0	1.298.0	5.072.0	647.3	550.9	1.198.3	6.270.3
1995	6.661.4	2.610.3	9.271.7	1.162.5	1.278.5	2.441.0	11.712.8
1996	9.347.6	11.490.3	20.837.9	2.696.2	5.036.1	7.723.3	28.570.2
1996/3	3.186.6	1.654.7	4.841.3	804.8	843.8	1.648.5	6.489.9
1997/3	5.854.2	2.936.7	8.790.8	1.610.2	1.320.8	2.931.0	11.721.8

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.29.

⁴³Hasan ESKİL, **Türk Sigorta Sektörünün Avrupa Birliği Karşısındaki Durumu Semineri**, İktisadi Araştırma Vakfı Yayınları No: 1995/107, İstanbul, 1995, s. 45-46.

Görüldüğü gibi, 1986-1987 yıllarında hayat branşında mali kâr elde edilememiş, toplam kâr ise oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. 1988'de toplam kârda diğer yıllara nazaran bir düşüklük göze çarpmaktadır. 1989'dan itibaren kârlar yükselmeye başlamış olup, özellikle 1994 yılı dikkati çekmektedir. Şirket fonlarının gayrimenkullerden Hazine Bonosu ve Devlet Tahvillerine yönelmesi mali kârları arttırmış, bu da büyük oranda kâr artışı sağlamıştır. 1995-96 yıllarında da kârlarda istikrarlı bir seyir sözkonusudur.

2.5. Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesini Etkileyen Faktörler

2.5.1. Atıl Kapasiteler

Daha önce de değilinildiği gibi, tasarrufu teşvik ve biriken fonların verimli alanlara yatırılmasındaki rolü ile sigortacılık, ülke kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Özellikle hayat dalında uzun süreli fon biriktirme ve yatırım aracı olan sigorta, gelişmiş ülkelerin önde gelen faaliyet kollarından biridir. Kültürel, sosyal ve ekonomik düzeyi yüksek toplumlarda sigortacılık sektörünün fon yaratma kapasitesi, ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Bir başka deyişle, sigortanın fon yaratma gücünün ekonominin emrine verilerek kullanılması, sanayileşmiş ülkelerde vazgeçilmez bir kaynaktır.

Sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesini, sigortanın uygulandığı branşlardaki atıl kapasitelerin varlığı doğrudan etkilemektedir.

Sigorta üretimi yapabilecek branşlarda üretim düzeyi, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki teknoloji, sermaye, eğitim eksiklikleri nedeni ile sigortalananabilecek bütün rizikoları kapsayan düzeyde değildir. Bu da sigortalananabilecek çeşitli rizikoların sigortalanamamasına, yani, üretim yapılan branşda kapasitenin sonuna kadar kullanılamamasına neden olmaktadır. Bu durumda, sigorta üretimi yapabilecek branşlarda atıl kapasiteler söz konusudur. Sigortanın uygulandığı branşlarda, üretim ya da satış düzeyi, olması gereken düzeyin çok altındadır, bu nedenle atıl kapasite vardır. Ayrıca, sigorta üretiminin henüz uygulanmadığı sigortalananabilir risklerin bulunduğu branşlar vardır. Her iki nedenden dolayı, sigorta

güvencesinden yoksun alanlar ortaya çıkmaktadır, bu alanlarda, sigortalanmamış risklerde, riskin gerçekleşmesi sonucunda oluşan hasarlar telafi edilememekte, ekonomik kayıplar ortaya çıkmakta, sigorta faaliyetlerinin yetersizliği, prim, çeşitli rezerv ve birikimlerin de yetersiz düzeyde kalmasına neden olmaktadır⁴⁴.

2.5.2. Sektörle ilgili Düzenlemeler

Günümüzde uygulanmakta olan Sigorta Murakabe Kanunu, 21 Aralık 1959 tarihinde düzenlenmiş, 1987 yılında 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile büyük ölçüde değiştirilmiş olan 7397 sayılı kanundur. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Bakanlığı, sigorta ve reasürans şirketleri ile reasürans ve sigorta aracılığı kapsamına giren konularda faaliyet gösteren kişi ve kuruluşların her türlü aktivitelerini tüzel kişilik sahibi Sigorta Murakabe Kurulu aracılığı ile teftiş ve kontrol etmektedir.

2.5.2.1 Satıcılar Hakkında Kararname

1988 yılında yayımlanan Sigorta ve Reasürans aracıları hakkındaki yönetmelik daha sonra 21031 sayılı yeni bir yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Eski yönetmeliğin kaldırılması ve yenisinin çıkarılmasına etki eden en önemli faktör, yıllardan beri süregelen ve sigorta sektörünün en büyük sorunu olan tahsilata çözüm bulabilmektir.

Serbest tarife uygulaması ile şirketlerinin prim gelirlerinin daha da azalması, sigorta şirketi sayısının daha da artmasına karşılık, genel iş hacminin aynı oranda artmaması ve şirketler arasındaki rekabetin ödeme vadelerine de sıçraması, sektörü daha da sorunlu hale getirmiştir⁴⁵.

2.5.2.2. Yeni Sigorta Kanun Taslağı Hakkında Çalışmalar

Yeni kanun tasarısının hazırlanması, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun esas hükümlerinin, uygulamada değişikliğe uğrayan sigortacılık faaliyetlerinin gerisinde kalmasından kaynaklanmaktadır.

⁴⁴Erol OKUYAN, Türkiye Sigortacılığında Liberalleşme Semineri, İktisadi Araştırma Vakfı Yayınları, No: 1994/99, İstanbul 1994, s.105-106.

⁴⁵ÜNAL, A.g.e., s. 71.

Kanun taslağı ile, büyük bölümü bürokrasiye bırakılmış güçlü bir denetim getirilmektedir. Ayrıca, sermaye, şirketlerin hisseleri, yönetim kurulu, sigorta denetleme kurulu, sigorta ve reasürans şirketlerinin yatırım fonları kurmaları konularında da çeşitli yeni düzenlemeler getirilmektedir.

Bu kanun taslağının, serbest tarifenin getirdiği şartlara bağlı olarak sigorta şirketlerinin mali künyelerini kuvvetlendirici, sermaye ve özkaynaklarını arttırıcı tedbirler almaya zorladığı gözlenmektedir.

Tasarının bir diğer özelliği ise; Bankalar Kanunu'nu örnek alması bunun sonucunda da bankacılık ve sigortacılık arasındaki bünye farklarını dikkate almadan Bankalar Kanunu'nun bazı hükümlerinin sigortacılıkta da uygulanmak istenmesidir.

Sektörün en önemli sorunu olan tahsilat konusuna taslakta pek değinilmemektedir⁴⁶.

2.5.2.3. Prim Tahsilatı

Sigorta sektörü, sigortalıya sağladığı teminatların yanında aynı zamanda ekonomiye fon yaratmaktadır. Sigorta primlerinin tahsilatı ile oluşan fonlar, sermaye piyasasına kanalize edilerek ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Sigortalı sayısı ve prim üretimini arttırmak ve özellikle hızlandırmak, sigorta sektörünün işlevini yerine getirebilmesi ve gelişebilemesi için gereklidir. Ayrıca daha iyi hizmetin sunulabilmesi de hizmet bedelinin en kısa zamanda tahsil edilmesini gerektirmektedir⁴⁷.

Son yıllarda sektörü rahatsız eden konuların başında sigorta şirketlerinin, sigorta aracıları ve sigortalıları üzerindeki alacak sorunu gelmektedir. Şirket bilançolarının pasifinde yer alan borçlu hesaplar kaleminin içinde en büyük paya acenteler sahiptir. Branşlara göre sürelerin değişik olmasına rağmen sigorta şirketleri, hasarları bekletmeden ödemek durumundadırlar. Buna karşılık, prim tahsilatının nakden ve zamanında

⁴⁶Faaliyet Raporu, s. 31.

⁴⁷İbrahim YAYCIOĞLU, *Sigorta Life Dergisi*, Yıl:6, Sayı:83, Mart 1997, s 89-90.

yapılmaması ve çok düşük primlerle sigorta işleminin gerçekleştirilmesi, sigorta şirketlerinin mali bünyelerini sarsmaktadır⁴⁸.

Prim tahsilatının gecikmesinin sigorta şirketi üzerindeki, olumsuz etkilerinin başında gerçekleri yansıtmayan bilanço düzenlemeleri gelmektedir. Ayrıca, geç tahsilatın doğurduğu likidite sıkışıklığı, reasürans primlerini ve hasar bedellerini ödemede büyük engel teşkil etmektedir.

Sigorta piyasasında 6 ayı aşan taksitlerle poliçe tazmininin rekabet unsuru olarak kullanılması, primlerin sigortacılarla veya sigorta aracılarcı sigorta şirketlerine geç intikal ettirilmesi, şirketleri likidite sorunu ile karşı karşıya getirmektedir.

Yıl sonunda sektör bazında sigortalılar ve sigorta aracılarcı üzerinde kalan prim alacağıının yıllık prim tutarının %40'ına ulaşması, konunun önemini gösterecek niteliktedir. Sigorta şirketlerince prim tahsilatının %40 oranında eksik yapılması, şirket yatırımları üzerinde etkili olmaktadır.

En son düzenlenen yönetmelik ile, sigorta aracılarcı ve sigortalılarcıdaki alacakları için 6 ay sonunda %25, 9 ay sonunda %50, 12 ay sonunda %75 ve 18 ay sonunda %100 oranlarında karşılık ayırmakla yükümlü olmaları, şirketlerin prim tahsili konusunda, yeni tedbirler olarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Tahsilat sorununun çözümünde izlenebilecek yöntemlerden birisi de şirketlerin primleri, müşteri ve poliçe bazında takip etmeleri ve poliçe bedellerinin otomatikman feshedilmelerinin sağlanmasıdır. Bu şekilde, tahsilatta bir dereceye kadar düzelmelerin sağlanması beklenmektedir. Ayrıca tahsilat sorununun çözümü doğrultusunda şirketler arasında bir fikir birliği gerekli görülmektedir.

Tahsilat sorununun çözümünde, tahsilatın müşteri ve poliçe bazında takibinin sağlanması için Ticaret Kanunu'nda gerekli değişikliklerin yapılması kaçınılmaz görülmektedir. Sektörün önündeki birinci amaç, tahsilat problemini çözüp, sağlam bir mali bünyeye sahip olarak, mali gelirleri arttırmak yolu ile yüksek enflasyonun getirdiği ek yükleri karşılamaktır.

⁴⁸Bülent BORA, *Sigorta Life Dergisi*, Yıl:7, Sayı:84, Nisan 1997, s.38-39.

Primin süratle tahsili için gerekli tedbirler alındığı taktirde, sektörün kaynak oluşturmadaki rolü, dolayısıyla mali gelirlerinin şirketlerin bünyesine katkısı süratle artacaktır⁴⁹.

2.5.2.4. Bankaların Kontrolü

Bankalar, hedef müşteri veya tüketicisinin sigortacılıkla risk yönetimine katkıda bulunurken, kendi kredi risklerini de yönetmektedirler. Bankalar, Türk Sigorta Endüstrisi'nde sigorta acentesi olarak faaliyete başlamışlardır. Günümüzde, sigorta bankacılık endstrilerininin içiçe oldukları gözlenmektedir.

Türkiye'de bankalar, Avrupa'daki gibi uygulamanın aksine, kendi müşterilerinin bağımlı talebinden yararlanma yoluna gitmişlerdir. Özellikle sigortacılıkta pazarlama zihniyeti bu tür bir uygulamaya karşıdır. Bankaların sigorta bilgisine pek gerek grmeyişleri, müşterilerin risk düzeyini yeterince değerlendirememesi gibi yanlışlıkları da beraberinde getirmiştir. Öte yandan bankaların kendi müşterilerini sigorta etme girişimleri, diğer sigorta acenteleri ile aralarında yoğun bir rekabetin doğmasına neden olmuş ve profesyonel acentelerin pazarını daraltmıştır.

Bankalar, "B" acenteleri olarak⁵⁰, sigorta üretiminin önemli bir bölümünü de gerçekleştirmektedir. Banka sigorta üretiminin çok büyük bir bölümünü ise zorunlu sigorta işlemleri kapsamaktadır. Banka, aralarındaki yapılan paket anlaşma çerçevesinde özel bir çaba göstermeden kredi ya da hizmet verdiği müşterisinin sigorta işlemlerini de almaktadır. Sigortacılıkta bu tür bir anlayış, bankaların sigorta faaliyetlerine gereken anlayışı göstermemeleri, sektörün gelişimi üzerinde önemli olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Sigortacılığın gelişmesine çaba sarfeden şirketler, paket polielerle yeni ürünler oluşturmakta ve birden çok teminatı bir arada ve daha ucuza vermektedir.

⁴⁹NAL, A.g.e., s. 24-25.

⁵⁰"B" acenteleri, sigorta şirketince verilen yetkiye, imzaladıkları sözleşmeye dayanarak sigorta şirketlerine teklif intikal ettiren ve bunun kabul karşılığında komisyon alan gerçek veya tüzel kişilerdir. Yani "B" acenteleri "aracı acente" olarak tanımlanabilir.

Bankaların sigortacılık faaliyetlerine gereken önemi göstermeyişi, eğitim eksikliğinden de kaynaklanmaktadır. Bankaların sigorta hizmetleri pazarlama elemanları, pazarlama ve sigorta konularında çok yetersiz bilgiye sahiptirler. Bu durumu düzeltmek ve sektörün sağlıklı girişimine katkıda bulunmak için bankalara düşen görev, pazarlama elemanlarını sigorta konusunda eğitmek olmalıdır.

Çok şubeli ve toptancı bankalar olmak üzere iki grupta toplandıklarında bankaların sigorta sektörüne olan katkıları ve sektör üzerindeki olumsuz etkileri şu şekilde gösterilebilir;

i. Çok şubeli bankalar, sigorta şirketleri için uygun bir dağıtım kanalı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü, çok şubeli bankalar pek çok sigorta acentesinin aksine, gerek konumu ve fiziki görünümü gerekse atmosferi ve müşteri trafiği açısından sigortacılığa elverişli alanlardır.

Toptancı bankalar ise ürettikleri sigorta primlerini, bir yan ürün olarak değerlendirmektedir.

ii. Bankaların sigortacılık üzerindeki olumsuz etkilerinden biri, mevzuat hakkında noksan bilgilendirilmiş ve sigorta pazarlama deneyiminden uzak olmalarıdır. Bunun sonuçları, sigorta pazarındaki bozulmalarda görülmektedir.

iii. Günümüzde sigorta şirketleri, elde ettikleri sınırlı kaynaklarıyla en büyük iştirakçileri durumunda bulunan banka ve holdingleri finanse eder duruma gelmişlerdir. Bu tür bir yaklaşım içerisinde sigorta kuruluşları, ekonomiye fon yaratan kuruluşlar haline gelemezler. Bu durum, sigorta şirketlerinin aktiflerini de çeşitlendirmelerine engel teşkil etmektedir⁵¹.

2.5.2.5. Ekonomide İstikrarsızlık

Türkiye’de reasürans ve sigorta şirketlerinin önemli bir reasürans kapasiteleri mevcuttur. Gerek şirketlerin kendi üzerlerinde tutmak, gerekse oluşturulan pool'lere kapasite tanımak suretiyle dışarıdan reasürans almaları hem mesleklerinin gereği hem de ülkeye döviz getirici bir işlemdir. Türk sigorta ve reasürans şirketleri geçtiğimiz yıllarda gerek doğrudan

⁵¹Faaliyet Raporu, s.15.

gerekse kurulan pool'ler kanalıyla ülke dışından önemli reasüranslar almışlar, ancak Türk parasının yabancı paralar karşısında büyük ölçüde ve kısa sürede değer yitirmesi sonucunda kur farkından dolayı zarara uğramışlardır. Pool'ler sigortacılığı gelişmiş ülkelerin vazgeçilmez organizasyonlarıdır. Pool, üye şirketlerin konservasyonlarını arttırmakta, ek kapasite yaratmakta, tek tek iş kabulünün güçlük ve masraflarını azaltmakta, riskler arasında daha iyi dağılım, dış işlerde döviz temini, iç işlerde döviz tasarrufu sağlamaktadır⁵².

⁵²ÜNAL, A.g.e., s.63-64.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYAT SİGORTALARI, TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTALARININ EKONOMİYE KATKISI VE HAYAT SİGORTALARI FONLARINDAKİ GELİŞİMİN ANTİENFLASYONİST ETKİSİ

1. HAYAT SİGORTALARI

Daha önce de değinildiği gibi insanlar hayatları boyunca çeşitli tehlikelerle yüzyüze gelebilir, hatta zarara uğrayabilir. İşte kişilerin uğradıkları zararı karşılamada en etkili araç sigortadır. Sigorta, meydana gelip gelmeyeceği ya da meydana gelme zamanı belli olmayan olaylardan doğacak zararların, teminat altına alınmasını sağlayan ekonomik bir işlemdir. Hayat sigortası da bu prensibe dayanır.

Hayatı tehdit eden işsizlik, yaşlılık, çalışamaz duruma gelme ve ölüm risklerinin, kazanç miktarını azaltan veya tamamen ortadan kaldıran, giderleri de arttıran etkileri vardır. Geleceğin neler getireceğinin bilinmemesi ve risk olasılığı bütün sigortaların olduğu gibi hayat sigortalarının da temel nedenidir⁵².

Hayat sigortaları, sigortalının bizzat kendisine ya da yakınlarına mali yardımda bulunmaya yönelik bir sistemdir. Kişiler farklı mali sorunlarına hayat sigortaları sayesinde çözüm bulabilirler. Örneğin; hayat sigortaları emeklilere ek gelir, vefat eden kişinin geride kalanlarına güvence, aile reisine destek, yatırım yapmak isteyenlere kaynak sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında hayat sigortalarının temel amacı, insanların gelecekte karşılaştıkları tehlikeler sözkonusu olduğunda, kişinin hem kendisine, hem de yakınlarına güvence sağlamaktır.

⁵²AKMUT, A.g.e., s.10.

2. HAYAT SİGORTALARININ TANIMI VE İŞLEYİŞİ

Hayat sigortalarının temel varoluş nedeni, sigortalıya ihtiyarlığında hayatını devam ettirmeye yetecek kadar gelir ile ölümü halinde, geride kalanlara ve bakmak zorunda olduğu kişilere aynı imkanı sağlamaktır. Hayat sigortalarına bu açıdan bakıldığında bugünden yarın için yapılan bir tasarruf sözkonusudur. Tasarruf, koruma ve gelecek için güvence sağlamak, hayat sigortalarının en önemli işlevlerini oluşturmaktadır.

Hayat sigortasının diğer sigortalardan ayrılan yanı riskin muhakkak meydana geleceği, ancak meydana geliş zamanının bilinmeyiştir.

Hayat sigortalarında diğer önemli bir nokta ise, sigorta kıymetinin, sigorta işletmesince ya da eksperler tarafından tayin edilememesidir. Çünkü sigortanın konusu insanın yaşam süresidir. Bu nedenle sigorta kıymeti, sigortalının kendi arzusuna bağlı olarak saptanır.

Hayat sigortalarında sigorta ücreti, ölümlerin en çok yaşlılıktan kaynaklandığı prensibine dayanarak bileşik faiz yöntemleri kullanılarak tespit edilir. Buna göre yaş ilerledikçe sigorta ücreti artar, yani ölüm olasılığı artar. Bu nedenle, hayat sigortalarından Mortalite (ölüm) adı verilen tablolar ile bileşik faiz ve olasılık hesaplarına dayanarak bir kişinin ölüm ihtimali hesaplanabilmektedir⁵³.

Sigorta işletmelerinde hayat sigorta branşı fon yaratma potansiyeli açısından diğer branşların önünde yer almaktadır. Hayat sigortalarının temel özelliği, küçük tasarrufların uzun süreli birikimlerine olanak sağlayarak, geometrik olarak artan bir hızla fon oluşturmasıdır. Fonun yenilenmeme riski, küçük birikimlerden oluşması nedeniyle diğer yatırımlara göre oldukça düşüktür. Hayat sigorta branşı ayrıca oluşan uzun süreli fonları, uzun süreli yatırımlara aktararak kaynak oluşturma özelliğine de sahiptir⁵⁴.

Hayat sigorta branşının ekonomiye sağladığı olumlu katkılar nedeniyle, gelişmiş ülkelerde hükümetler, hayat sigortalarını yaygınlaştırmak için çeşitli teşvik tedbirleri uygulamaktadır.

⁵³Abdullah KARACIK, **Hayat Sigortacılığının Geliştirilmesi, Sorunları ve Çözüm Yolları**, Türk Sigortacılığın Geliştirilmesi Semineri, İstanbul Ticaret Odası, Yay. No: 1987-4, Lebib Yalkım Yay., İstanbul, 1986, s. 32.

⁵⁴DUMANLI, A.g.e., s. 12.

Hayat sigortalarında primler aylık, üç aylık, altı aylık ve yıllık olarak ödenir. Primler fonu oluşturur. Bugün, hayat sigortası sözleşmeleri aynı düzeyde prim esasına göre yapılmaktadır. Buna göre yıllık ödenen tutar sabit yani hep aynı kalmaktadır. Burada primler önceden saptanan faiz oranı ile işletmenin hazırladığı ölüm tablolarındaki ölme sıklığına dayanak saptanır. Toplanan primlerden oluşturulan çeşitli yasal kesintiler, vergiler çıktıktan sonra yatırımlara aktarılır. Yatırımlardan elde edilen bu gelirler gelecekteki yatırım gelirleriyle birleşerek, sigortalının ölümü halinde ödenecek tazminatı karşılamaya yetecek fonu oluşturur.

Hayat sigortaları verilen bilgiler ışığında, şu şekilde tanımlanabilir. Hayat sigortaları, sigortalı ya da sigorta ettirenle sigorta işletmesi arasında düzenlenmiş olan sözleşmeye dayanarak, önceden saptanmış olan sigorta ücretinin belli süre içinde ödenmesi karşılığında sigortalıya veya sigortacıdan yararlanacak olana, bu yoksa sigortalının kanuni mirasçılara sigorta işletmesi tarafından, sigorta süreci sonunda ya da ölüm, maluliyet hallerinde tazminatın veya gelirlerin ödenmesini taahhüt eder⁵⁵.

3. HAYAT SİGORTALARININ ÇEŞİTLERİ

Hayat sigortaları çeşitli riskleri teminat altına aldığından, değişik şekilde sınıflandırılabilir. Hayat sigortalarını genel olarak ölüm hali, yaşam hali, karma hayat sigortaları ve grup hayat sigortaları olarak sınıflandırmakla beraber, bu sigortaların bazı özel durumları da mevcuttur.

3.1. Ölüm Hali Sigortası

Sigortalının ölümü halinde, önceden saptanmış olan kapitalin veya gelirin bu sigortadan yararlanacak olan hak sahibi ya da mirasçılara ödenmesini sağlar. Ölüm gerçekleştiğinde tazminat ödeme yükümlülüğünün doğduğu bir sigorta türüdür. Bu sigorta türünün, süreli ve süresiz ölüm hali sigortası olmak üzere iki çeşidi vardır.

Süreli ölüm hali sigortalarında sigorta işletmesinin sorumluluğu sigortalının sözleşme süresi içinde ölmesi halinde başlamaktadır. Sigorta

⁵⁵Nusret GÜVEN, Sorularla Pratik Sigortacılık, Sıralar Matbaası, İstanbul, 1983, s. 131.

işletmesi bu durumda tazminat ödeme yükümlülüğü altına girmektedir. Bu süre 5-10 yıl olarak kabul edilebilir ya da bir ömür boyu devam etmek üzere düzenlenebilir.

Sigortalının sözleşme süresi içinde ölmesi halinde, hayat tablosundaki ölüm olasılıkları ve birikim katsayısı gözönünde bulundurularak tazminat ödenir. Ölüm birinci yılda gerçekleşirse, ödenen primler iade edilir. İkinci yılda sigorta tutarının yarısı, üçüncü yılda ise sözleşmede belirlenen tazminatın tamamı ödenir. Eğer sigortalı belirlenen süre içinde ölmezse, sigorta işletmesi tüm yükümlülüklerinden kurtulduğu gibi, ödenen tüm primler de sigorta işletmesine kalır.

Süresiz ölüm hali sigortalarında ise, sigortalı hangi tarihte ölürse ölsün, sigorta işletmesi, önceden kararlaştırılmış tutarı ödemekle yükümlüdür.

3.2. Yaşam Hali Sigortası

Yaşam hali sigortaları, sigortalının sözleşmede belirlenen sürede hayatta kalması halinde gerçekleşir. Bu sigorta türünde sigorta işletmesinin tazminat ödeme yükümlülüğü sigorta poliçesinde belirlenen meblağı ödemektir. Ölüm hali hayat sigortalarında genel olarak sigorta işletmesi sigorta tutarının tamamını bir kerede öder. Halbuki yaşam hali sigortalarında, sigorta tutarı ya bir defada veya belirli bir döneme kadar ödenmektedir. Bu yönden yaşam hali sigortası da kendi arasında sermaye ve rant sigortası olmak üzere ikiye ayrılır⁵⁶.

Sermaye sigortasında sigorta işletmesi sözleşmede belirlenen tarihte, sigortalının hayatta kalması halinde belirli bir meblağı öder. Ödenecek olan tazminat bir defaya mahsus olarak toptan ödenirse buna "sermaye sigortası" adı verilir. Sigortalı poliçede gösterilen tarihten önce öldüğü zaman, sigorta işletmesi yükümlülükten kurtulur.

Yapılacak olan ödeme belirli dönemlerde, belirli tutarda yapılırsa buna da "rant sigortası" adı verilir. Genellikle iki türlü rant sigortası yapılmaktadır. Birincisinde prim toptan ödenir ve bunun karşılığında sigorta işletmesi derhal sigortalıya ölünceye kadar irat bağlar. İrat sigortasının diğer bir

⁵⁶BOZER, A.g.e., s. 228.

türünde ise, prim taksitle veya toptan ödenir. Sigorta işletmesi belirli bir tarihten sonra gelir bağlar.

Sermaye sigortalarında ödemeler, sigortalının hayatta kalması ya da belirli bir yaşa gelmesi durumunda yapılırken, rant sigortalarında ödemeler ya her yılın başında ya da yılın diğer dönemlerinde yapılır⁵⁷.

3.3. Karma Hayat Sigortaları

Ölüm ve yaşam hali sigortaları bazı durumlarda sigorta ihtiyacına tam anlamıyla cevap verememektedir.

Ölüm hali sigortalarında, sigortalının sözleşmede belirlenen süre içinde ölmemesi halinde, sigortanın avantajlarından büyük bir kısmı kaybolmaktadır. Yaşam hali sigortalarında ise, sigortalı belirlenen tarihten önce öldüğü zaman, sigortalının mirasçıları sigortanın imkanlarından yararlanamamaktadır. Bu sakıncaları ortadan kaldırmak için karma hayat sigortası ortaya konmuştur.

Bu sigorta türünde sözleşmede önceden belirlenen yaş ve tarihten önce sigortalının ölümü halinde, sözleşmede gösterilen tutar sigortalının mirasçılarına, beklenen tarihlerde hayatta kalması halinde ise, sözkonusu tutar kendisine ödenir. Bu nedenle sigorta işletmesi, sigortalının ölmesi ya da hayatta kalması durumunda tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulamamaktadır.

Bu sigorta türünde, sigorta işletmesi tazminat ödeme yükümlülüğünden kurtulmadığından, sigortalının ödeyeceği primler, diğer hayat sigortası branşlarına göre daha fazladır. Primler genellikle yıllık olarak ödendiği gibi bir kerede de ödenebilmektedir⁵⁸.

3.4. Grup Hayat Sigortaları

Bu sigorta türü kişilerin karşı karşıya oldukları riskler için bireysel olarak değil, grup halinde sigorta ettirilmeleri ile meydana gelir. Bu işletmeye, kuruluşa veya derneğe mensup kişiler, hayatlarını topluca sigorta

⁵⁷NOMER, A.g.e., s. 98.

⁵⁸PEKİMER, A.g.e., s. 89.

ettirmek istedikleri zaman, grup hayat sigortası yaptırabilirler. Sigorta işveren, sendika veya meslek kuruluşu ile sigorta işletmesi arasında yapılan sözleşmeyle gerçekleşir⁵⁹.

Grup hayat sigortalarında gerek sigortalılar, gerekse sigorta işletmesi yönünde maliyetler daha düşük gerçekleşmektedir. Çünkü sözleşme sigortalıların her biri için ayrı ayrı değil, tek bir sözleşme düzenlenmekte, bu sözleşmede sigortadan yararlanacak kişiler ismen belirtilmekte veya ismen belirtilmeden o işyerinde çalışan herkes sigortalanabilmektedir.

Ayrıca grup sigortaları sürekli olmayıp, belirli dönemler için düzenlendiğinden, bazı giderler daha az olmaktadır. İşletme veya kuruluş yanında çalıştırdığı kişiler için özel bir sağlık muayenesi yaptırmadığından, yönetim giderlerinden sağlanan tasarruflar nedeniyle maliyetlerin minimum düzeyde tutulması sağlanabilmektedir.

Ayrıca grup sigortaları sürekli olmayıp, belirli dönemler için düzenlendiğinden, bazı giderler daha olmaktadır. İşletme veya kuruluş yanında çalıştırdığı kişiler için özel bir sağlık muayenesi yaptırmadığından yönetim giderlerinden sağlanan tasarruflar nedeniyle maliyetlerin minimum düzeyde tutulması sağlanabilmektedir.

Grup hayat sigortaları ile ferdi hayat sigortalarındaki tüm teminatlar verilebilir. Ancak uygulamada daha çok ölüm ve maluliyet poliçeleri benimsenmektedir. Grup hayat sigortalarının teminatları: Normal ölüm, kaza sonucu ölüm, kaza sonucu maluliyet, hastalık sonucu maluliyettir. Sigorta işletmeleri bu tür grup sigortaları ile hayatları sigorta teminatı altına alınan personelin ecel veya kaza sonucunda ölmeleri halinde mirasçılarına tazminat öder. Kaza ya da hastalık sonucu sakat kalırlarsa, sakatlık oranlarına göre değişen oranlarda tazminat ödenir⁶⁰.

Grup hayat sigortası yapılabilmesi için en az 30 kişiye ihtiyaç vardır. Grup sigortalarında prim, sigortaya dahil kişilerin teknik ortalama yaşına ya da her birinin ayrı ayrı yaşına göre hesap edilir. Primler ferdi hayat sigortalarına göre daha düşüktür ve kurum tarafından ya da sigortalılar tarafından ödenir. Bu sigortalar genellikle 1 yıl sürelidir. Süre dolduğunda yenilenebilir.

⁵⁹AKMUT, A.g.e., s.14.

⁶⁰Sigortacılık Temel Bilgileri, AKSİGORTA, s. 41-42.

3.5. Kaza ve Sağlık Sigortaları

Hayat sigortalarının bir başka türü de kaza ve sağlık sigortalarıdır. Bu sigorta türü bireysel ve grup sigortalarının da kapsamaktadır. Kaza ve sağlık sigortaları, kaza veya hastalık sonucu uğradığı kayıpların karşılanması yanında her türlü tedavi giderlerinin karşılanmasına da olanak sağlar.

Kaza sigortalarının temel amacı, sigortalının kaza sonucu çalışma yeteneğini kaybetmesi halinde toptan ödeme veya gelir sağlanması; yaralanma riskine karşı sigortalının her türlü ilaç, tedavi, ameliyat ve hastane giderlerinin karşılanması, ölüm riskine karşı ise yakınlarına güvence sağlanmasıdır⁶¹.

Sağlık sigortası ise, sigortalının hastalık sonucu oluşan tüm gelir kaybını, hastane, doktor, ilaç giderlerini karşılamaya yöneliktir. Sağlık sigortası ayrıca kişiye hastalıkta geçen günler için tazminat ödemeyi de üstlenmektedir⁶².

3.6. Endüstriyel Hayat Sigortaları

Günümüzde uygulama alanı oldukça dar olan endüstriyel hayat sigortalarının temel amacı, gelir düzeyi düşük olan kişileri de sigorta kapsamı içine almaktır. Bu nedenle endüstriyel hayat sigortası poliçelerinin tutarı normal hayat sigortası poliçelerine göre daha düşüktür.

Bu sigorta türünde primler günlük, aylık ya da haftalık olarak toplanır. Sigorta işletmeleri bizzat sigortalının kapısına giderek satış ve tahsilat işlerini gerçekleştirirler. Bu sigortaları izlemek daha pahalıya mal olduğundan işletmenin maliyetleri artmaktadır. Bunun yanında endüstriyel hayat sigortalarında ödenen prim düşük olması normal ve grup sigortalarına göre her olayın takip edilerek, muhasebe kayıtlarının tutulması işletmenin satış ve yönetim giderlerini önemli ölçüde arttırmaktadır. Bu sigorta dalında sigortalanan kişiler sağlık standartlarına uymadığı için normal hayat sigortası ile sigortalanan kişilerdir. Bu nedenle bu dalda sigortalanan kişilerin gelir düzeyleri düşük olduğundan ölüm oranları da yüksektir. Bu

⁶¹PEKİNER, A.g.e., s. 91-92.

⁶²ÇALDAĞ, A.g.e., s. 37-38.

durumlar, sigorta işletmeleri açısından endüstriyel hayat sigortalarına verilen önemi azaltmıştır⁶³.

Yukarıda sayılan hayat sigorta türleri yanında özel sigorta türlerinden biri olan çocuk sigortaları da hayat sigortaları içinde yer almaktadır. Çocukların geleceğini güvence altına almayı amaçlayan bu sigorta türünde çocuk belli bir yaşa geldiğinde kendisine toptan ödeme yapılır. Eğer çocuk belli bir yaştan önce ölürse, ödenen primler iade edilir. Bunun yanında çocuğun ebeveynlerinin zamanından önce ölmesi halinde süre sonuna kadarki prim ödenmesinden vazgeçilir. Çocuk sigortalarının değişik uygulamaları bulunmaktadır.

4. HAYAT SİGORTALARININ TOPLUMDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Sigortanın önemli bölümlerinden birini oluşturan hayat sigortaları, hem kişisel hem de toplumsal açıdan çeşitli faydalar sağlamaktadır. Hayat sigortaları özellikle toplum hayatında güveni ve zorunlu tasarrufu sağlaması açısından önem kazanmaktadır. İşte buna bağlı olarak kişiler hayat sigortaları yoluyla geleceklerini garanti altına almak yoluna gitmektedirler. Hayat sigortalarının güven yönünü oluşturan en önemli unsur, kişinin belirli bir süre içinde ölmesi ya da hayatta kalması halinde önceden belirlenen tutarın kendisine veya varislerine ödenmesidir. Diğer yandan hayatını ve geleceğini sigorta yoluyla güvence altına alan kişi kazancının bir kısmını da tasarruf etme yoluna gitmektedir.

Sigorta işletmelerinde toplanan bu birikimler büyük bir ödeme gücü yaratırken sadece kişisel açıdan değil, toplumsal açıdan da önemli rol oynamaktadır.

Hayat sigortalarının -genel olarak risk taşımakla birlikte-, yatırımlar için gerekli fonların bir kısmının bu yolla sağlanmasında ve ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca ekonomik yönden gelişmiş olan ülkeler hayat sigortalarından önemli yararlar sağlamışlardır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri olan enflasyon, hayat sigortalarından sağlanan toplumsal ve kişisel yararların azalmasına neden olmaktadır.

⁶³AKMUT, A.g.e., s. 15-16.

5. HAYAT SİGORTALARININ GELİŞTİRİLMESİNDE UYGULANAN YÖNTEMLER

Günümüzde Türk ekonomisinin temel problemlerinden en göze çarpanı enflasyondur.

Bilindiği gibi, enflasyonun en belirgin özelliği paranın satınalma gücünün zaman içinde azalmasıdır. Enflasyon nedeniyle cepte veya kasada duran para olduğu yerde erimekte ve her geçen gün değerini yitirmektedir.

Bu nedenle işletmelerin hatta mali müesseselerin enflasyon nedeniyle ortaya çıkan durumlar karşısında daha dikkatli olmaları ve gerekli tedbirleri almaları gerekir. Mali müesseselerde yöneticilerin sadece müessese içine yönelik mali yönetimi değil, bunun yanısıra piyasaya dönük en uygun mali politikaları seçip uygulamaları da önem kazanmaktadır.

Yukarıda sözü edilen durumlar işletmelerin yanısıra sigorta işletmelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüzden sigorta işletmeleri enflasyonun sigorta pazarında yarattığı olumsuz durumları ortadan kaldırmak için gerekli tedbirleri almak yoluna gitmişlerdir.

Enflasyonun sigortacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkilerinden biri sigortalı ve sigorta işletmesi arasındaki borç-alacak ilişkisine dayanmaktadır. Enflasyon ortamında alacaklı olmanın zarar, borçlu olmanın kâr sağladığı bir gerçektir. Gerek tahsilat, gerekse hasar ödemelerindeki gecikmeler her iki tarafı da borçlu kılmaktadır.

Enflasyonun sigortacılık üzerindeki diğer bir olumsuz etkisi de poliçenin düzenlendiği andaki sigorta bedelinin zaman içinde paranın değer kaybetmesinden ötürü eksik sigortaya dönüşmesidir. Bunu önlemek için sigorta bedelinin yüksek tutulması veya sigortanın kısa aralıklarla daha yüksek bedellerle yenilenmesi yoluna gidilmektedir. Ancak tüm bu yollar sigorta bedelinin, paranın değer kaybına göre yükseltilmesini sağlayamamaktadır.

Günümüzde sigortacılığın önemli branşlarından biri olan hayat sigortalarının, sigortalılar açısından üzerinde durulması gereken en önemli yönü, sermayenin, para değerindeki düşüşlerden etkilenmesidir. Bu durum

daha çok hayat sigortalarının risk unsuruna nazaran, tasarruf yönünün ağır bastığı durumlarda sözkonusudur. İşte bu nedenlerden dolayı, sigorta işletmeleri özellikle kişilerin hayat sigortalarına ilgilerini daha da arttırmak amacıyla yeni yöntemler ortaya koymuşlardır. Bu yöntemler aşağıda kısaca ele alınacaktır.

5.1. Kâra İştirakli Sigortalar

Bu sigorta türü sigortalıları para değerindeki düşüşlerden korumak ve dolayısıyla hayat sigortalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Sigorta işletmesine ödenen primler hayat sigorta fonlarını meydana getirir. İşletmeler bu fonları sigortalıların taleplerini gerektiği şekilde karşılamak için hazır tutarlar. Ancak, sigorta işletmeleri emniyet unsurunu birinci derecede tutmak suretiyle bu fonları yatırıma yönelterek, gelir elde etme yoluna gitmektedirler. Kâra iştirakli sigortalar, hayat riyazi ihtiyatlarının⁶⁴ yatırımından sağlanan kârlar üzerinden sigortalılara pay ödemesi sonucunda oluşturulmuştur⁶⁵.

Bu sisteme göre, sigortalıların iştirak edecekleri yani kendilerine dağıtılacak kâr "hayat sigortaları teknik ve mali kârı" olarak tespit edilmiştir. Bazı ülkelerde örneğin; Fransa'da devlet kâra iştirakli sigortaların, kâr ve zarar unsurlarını oluşturacak kalemleri tespit etmiştir.

Sözü edilen kârın senelik ya da nakit olarak ödenip ödenmeyeceğini her ülke kendisi tespit etme yoluna gitmektedir. Uygulamada kâr payının nakit olarak ödenmesi yerine, ödenen primlerin belirli devreler itibariyle yükseltilmesi yoluna gidilmekte ve sigortalıların hissesine isabet eden kısmın vergiden muaf tutulduğu görülmektedir.

Türkiye'de de işletmeler tarafından kâra iştirakli poliçeler düzenlenmekte ancak bunun tam anlamıyla uygulanmadığı görülmektedir. Düzenlenen tarifelere göre sigortalılara kâra iştirak payı olarak kâr payı ödenmesi yoluna gidilmektedir. Son yıllarda uygulamaya konulan "%95 kâr paylı" hayat sigortası poliçeleri çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Aslında bu oran hayat sigortası primlerinin yatırımından elde edilen kârın yüzdesini göstermektedir. Başka bir deyişle, %95 kâr payı veren bir işletme, eğer bir

⁶⁴Matematik karşılık.

⁶⁵NOMER, A.g.e., s. 99.

yıl içinde hayat primlerinin yatırımından %70 oranında gelir elde ediyorsa, sigortalıya bu rakam %66.5 olarak yansımaktadır. Sigortalı açısından, sigortalı olduğu yıldan itibaren işletmenin yatırımlarından elde ettiği yıllık kâr önem kazanmaktadır. Çünkü işletme her yıl hayat sigortasından elde ettiği kârın %95'ini poliçelere yansıtılmaktadır.

Türkiye'de kâra iştirakli sigortaların gelişmesinin en önemli nedeni, hayat sigortalarının risk unsurunun yanında tasarruf yönünün de ağır basmasıdır. Para değerinde görülen değişimler nedeniyle, sigortalı satın alma gücü yüksek para ile ödemede bulunduktan sonra, kıymeti düşük hayat sigortası kapitaline sahip olmayı istememektedir. Burada önemli olan ödenecek kâra iştirak miktarının para kıymetindeki kayıpları karşılayıp karşılamayacağıdır. Türkiye'de sigorta işletmelerinin hayat plasmanlarından sağlayacağı gelirlerle, kıymet düşüşlerini karşılamada zorluklarla karşılaşması da uygulamayı etkilemektedir. Hayat sigortasından elde edilen gelirlerin daha çok gayrimenkul, hisse senedi ve tahvile yatırıldığı görülmektedir. Bunlardan elde edilen kârın istenilen düzeyde olmaması, sigortalara verilen kâra iştirak payının da, düşük olmasına neden olmaktadır.

5.2. Değişen Kapitali Hayat Sigortaları

Hayat sigortalarında vade sonunda ya da ölüm halinde ödenecek tazminat bir taraftan riyazi ihtiyat, diğer taraftan risk kapitalinden oluşmaktadır. Burada sigorta işletmeleri toplanan hayat sigortası primlerini çeşitli işletmelerin hisse senetleri ve tahvillerine yatırarak bir fon veya portföy tesis etmektedirler. Değişen kapitali hayat sigortalarında ödenecek meblağ, oluşturulan garanti fonu adı verilen özel fonun değerindeki değişimlerden yararlanmaktadır. Burada sigortalı yatırım sonucunda oluşan fonun dalgalanmalarına tabi olmaktadır. Yani oluşturulan fonun değerinde meydana gelen artışlardan sigortalı yararlanırken, muhtemel zararlara da katlanmaktadır.

Değişen kapitali hayat sigortalarında plasman riskine katlanan sigorta işletmesi değil, sigortalıdır. Burada önemli olan uzun vadede fonda biriken paralar gelir getiren alanlara yatırılabilirdiği takdirde, sigortalıların kapitalleri

fonun değer artışıyla yükselecek ve sigortalılar parayı uzun vadede kıymet kaybetmesi nedeniyle uğrayacağı zarardan korunmuş olacaklardır⁶⁶.

Türkiye’de son yıllarda sermaye piyasasında görülen olumlu gelişmeler sonucunda, değişen kapitalli hayat sigortaları uygulama olanağına kavuşmuştur. Buna göre, sigorta işletmeleri Sermaye Piyasası Kurulu ve Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın görüşü alınarak yatırım fonu kurabileceklerdir. Bu karar 13 Mayıs 1992 tarih ve 2/227 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bundan sonra sigorta işletmeleri oluşturacakları yatırım fonlarıyla sermaye piyasasının kurumsal yatırımcıları haline gelecektir. Hayat gelirlerinden elde edilen fonun kârlı ve likiditeleye sahip menkul kıymetlere yatırılması sigortalıların katlanmak zorunda oldukları plasman riskini azaltacaktır.

5.3. Kapitali Artan Poliçeler

Hayat sigorta gelirlerinin para değerindeki düşmelerden uzun vadede etkilenmemesi için sigorta kapitali, hayat plasmanlarının sağladığı kararla ilgili olmaksızın, her sene belirli oranlarda arttırılmaktadır. Sigorta süresinin sonunda sigortalı hayatta ise, kapital kendisine her yıl belirli oranlarda arttırılarak verilir. Sigortalı sigorta süresi içinde vefat ederse, kapital yine her geçen yıl belirli oranlarda arttırılmak suretiyle mirasçılara ya da bakmakla yükümlü olduğu kimselere ödenir.

Türkiye’de bu tür sigortaların uygulanabilmesi için işletmelerin yıllık kârlarının; para değerindeki düşüşü karşılamak amacıyla, poliçe kapitalinin her yıl belirli oranda arttırılmasına yetecek düzeyde olması gerekmektedir.

5.4. Sigorta Kapitalini Endekse Bağlama

Paranın değer kaybının sigortacılığa verdiği zararı en aza indirmek için, değer kayıplarını ölçmeye yarayan endekslerden sigortacılık sektöründe de yararlanılmaktadır. Endeksli sigorta veya poliçe, gerek primleri ve gerekse sigorta bedelleri ve tabii hasar ödemeleri belirli kriterlere göre endekslenmiş bir sigorta uygulamasıdır.

⁶⁶Nihat KARAKÖSE, *Sigortacılığın Geliştirilmesi Semineri*, T.C. Ticaret Bakanlığı, Sigorta Rekabet Kurulu Yayın No:22, İstanbul 1984, s. 116-117.

Primlerin ve sigorta kapitalinin endeksli olmasıyla, sigortanın prim borcunun geç ödemesinin eski cazibesi kalmayacağı gibi, yapılan ödemelerde tahakkuka netlik ve kesinlik kazandırıncaya kadar geçen zaman nedeniyle sigortalının bir kayba uğraması da seçilen endeks kriterlerine göre bir ölçüde önlenmiş olacaktır.

Söz konusu endekslerin seçiminin ve kullanımının son derece dikkatli yapılması gerekmektedir. Esas alınacak endeks, başlangıçta en basit şekliyle döviz, altın ya da enflasyon endekslerinden biri olabilir. Sigorta kapıtaleri bu çeşit fiyat endekslerine bağlanabildiği gibi, hayat gelirlerinin yatırıldığı menkul kıymetlerdeki yükselişlere göre de ayarlanmaktadır.

Bu şekilde sigorta kapitali fiyat endeklerine bağlamak suretiyle para değerindeki düşülen orantılı olarak arttırılarak, gerçek değeri uzun süre korunmuş olmaktadır. Hayat sigorta gelirlerinin yatırıldığı kıymetlerde meydana gelen değer artışına göre yapılan ayarlama da ise, poliçe kapitali, hayat plasmanlarında meydana gelen kıymet artışı oranında yükseltme yoluna gidilmektedir. Burada esas amaç, poliçenin gerçek değerinin korunmasıdır.

Yukarıda belirlenen endekslerden en uygun olanının seçilmesi uygulamanın başarısı için ön koşuldur. Türkiye’de sigorta işletmeleri verimli gödürkleri her alana yatırım yapabildikleri takdirde bu yöntemi uygulayabilirler. İşletmelerin yatırımlarında uzun vadede yüksek gelir elde etmeleri, kaybedilen para değerlerini yeniden sigortalılara verebilme olanağını sağlayacaktır. Burada önemli olan uygun yatırım alanlarının seçilerek, devlet kontrolünün etkili bir şekilde yapılmasıdır⁶⁷.

6. HAYAT SİGORTALARI YATIRIM ARAÇLARI

Hayat sigortaları uzun vadeli olduklarından, sigortalılar elde edilen primlerin sigorta şirketlerine uzun süreli fon yaratmaları söz konusudur. Aslında sigortacılığın fon yaratma işlevinin gerçekleşmesini sağlayan en önemli etken hayat sigortacılığıdır.

⁶⁷Servet TAŞDELEN, “Endeksli Sigorta”, *Sigorta Dünyası*, S. 362, Ekim 1989, s. 9-10.

Hayat sigortacılığının yatırımları ekonomi içerisinde çok çeşitli alanlara dağılırlar. Ortalama olarak dünyada yatırımların üçte biri konut inşaatına, altıda biri ticari endüstriye, dörtte biri kamu projelerine, kalan üçte biri ise bankaların yeniden finansmanında kullanılır.

6.1. Devlet Tahvilleri

Ulusal hükümetler tarafından çıkarılan, her an satılabilir, alımında sınır olmayan, diğer yatırım araçlarına oranla güvenilir, fakat getirisi daha az olan yatırım araçlarıdır. Bazı ülkelerin devletleri, kaynak ihtiyaçlarını karşılamak için hayat sigortaları yapan şirketlerin kaynaklarının belirli bir oranını devlet tahviline yatırmalarını şart koşar.

6.2. Devletin Katkısı Olan Kuruluşlara Yapılan Yardımlar

Bölgesel yönetim kuruluşlarına, devlete ait hizmet sektöründe çalışan kuruluşlara yapılan tahvil şeklindeki yatırımlar bu yatırım türüne girer. Bu tür yatırımlar güvenilirdir. Getirileri devlet tahvillerinden yüksektir, fakat her an elden çıkarılamazlar.

6.3. Tarımsal, Ticari İpotekler

Çiftlikler, fabrikalar, bürolar ve benzerlerini güvence olarak kabul eden bir yatırım türüdür. İpotek altına alınan mülk için alınmış olunan borç para veya faizi ödenmezse parayı verenin mülkü üzerine almak veya satmak (dolayısıyla parayı geri almak) hakkı vardır. Bu tür ipoteklerin getirisi genellikle devlet tahvillerinden daha fazladır.

6.4. Anonim Şirket Tahvilleri

Bazı şirketler halktan sağladıkları katkılarla borçlanarak finans arttırımı yoluna giderler. Bu tür tahviller borsada kayıtlıdır, her zaman pazar bulunmamasına karşın satılabilirler. Faiz getirisi finansmanın finansal gücüne bağlıdır. Genelde ipoteklerin getirisinden biraz daha düşük bir getiriye sahiptir.

6.5. Ev İpotekleri

Bir çok hayat sigorta şirketi yatırımlarının bir bölümünü sigortalılarına hizmet etmek ve topluma bir hizmet olarak ev ipoteklerine ayırırlar. Burada evin kendisi güvencedir. Borç verilen miktar evin değerinin bir kısmıdır. Bir yatırım aracı olarak güvenilirdir fakat getirisi cazip değildir. Borç alanın ölmesi durumunda paranın geri ödenebilmesi için yaşam sigortası yaptırılması zorunlu olmalıdır.

6.6. Poliçelerin Üzerine Yapılan İkrazat

Hayat sigorta poliçeleri karşılığında poliçe sahiplerine belirli bir faiz yüzdesi ile borç verilmesidir. Bu tür bir yatırım güvencelidir fakat ticari ipotekten ve tahvillerden getiri açısından dezavantajlıdır.

6.7. Hisse Senetleri

i. Sıradan Hisse Senetleri: Özellikle yüksek enflasyonun olduğu dönemlerde sabit bir yatırım aracından sağlanacak gelirin düşmesi durumunda hisse senetlerindeki değer artışlarının sayesinde enflasyonun istenmeyen etkilerinden koruma sağlar. Bu tür hisse senetlerinin dezavantajı, yatırımın değer kaybetmesi riskidir.

ii. Tercihli Hisse Senetleri: Bu tür hisse senetlerinde şirket batsa da ana para kurtarılır. Kâr payı açısından sıradan hisse senetlerine göre avantajlıdır. Dezavantajı ise, hemen paraya çevrilemez oluşlarıdır.

6.8. Emlâğa Yapılan Yatırım

Fabrika, dükkan, ev, otel v.s. alımı şeklinde yapılan yatırımlardır. Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde bile mülk alımı için verilen para ve bunlardan elde edilen kira geliri enflasyonun üzerine çıkarak iyi bir yatırım aracı olmuştur. Ancak bu konuda aşırıya kaçılmaması gerekmektedir. Bazı ülkelerde son yıllarda bu konudaki aşırı yatırım girişimleri yoğun bir talebe neden olmuş ve bu amaçla satın alınan bir çok mülk kiraya verilememiştir.

6.9. Kısa Vadeli Yatırımlar

Eğer faiz oranlarında bir artış beklentisi var ise; hayat sigorta şirketlerinin uzun vadeli yatırımlara yönelmesi yerine kısa vadeli yatırımlarla değer kazanıp daha sonra uzun vadeli yatırımlara yönelmesi daha uygun olur. Bir çok ülkede şirketler arası kısa vadeli yatırım araçları pazar oluşturmuştur.

Sigorta şirketlerinin hangi yatırım araçlarına yatırım yapacağı belirlenirken en önemli nokta; portföyün değişik yatırım araçlarından oluşması ve portföyün batma riskinin azaltılması veya yok edilmesidir⁶⁸.

7. TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTALARININ EKONOMİYE KATKISI

7.1. Hayat Sigortalarının Fon Yaratma Kapasitesi

Hayat sigortalarından sağlanan fonların ülke ekonomisine katkısı oldukça büyüktür. Elde edilen fonlar, çeşitli yatırım alanlarına aktarılmak suretiyle, halkın elinde atıl durumda kalmış tasarruflar değerlendirilmekte ve fonlar sermaye piyasasına kanalize edilmektedir. Bunun yanında hayat sigortalarının dönem içinde oluşturdukları ihtiyat ve teminatlar da yatırımlara aktarılabilir.

Hayat sigortalarının fon yaratma kapasitesi prim gelirlerine, prim gelirlerinin seviyesi de ülkenin ekonomik ve sosyal şartlarına bağlıdır.

Aşağıdaki tablo Türkiye'de, 1980'li yıllarda itibaren, primlerde meydana gelmiş olan değişimleri göstermektedir.

⁶⁸Şevki KAYLAV, Hayat Sigortaları, Yatırım Araçları, İktisadi Araştırma Vakfı Yayınları No:1993/93, İstanbul 1993, s. 89-90.

Tablo 10: Sigorta Şirketlerinin D.İ.E. TEF Edeksine Göre Sabit Fiyatlarla Hayat Dalı Direkt Prim Üretimi ve Kişi Başına Düşen Prim

Yıllar	Nominal Büyüme			Reel Büyüme		
	D.İ.E. TEF Endeksi Artışı (%) (1981=100)	D.İ.E. TEF Endeksi Artışı (%)	Direkt Prim Üretimi (Milyar)	Direkt Prim Artışı (%)	Sabit Fiyatla Direkt Prim Üretimi (Milyar)	Sabit Fiyatla Direkt Prim Artışı (%)
1981	100		0.1		0.1	
1982	127	27	0.9	1.274.06	0.7	981.93
1983	165.7	30.5	1.1	18.44	0.7	(9,24)
1984	249.1	50.3	1.1	5.28	0.5	(29,95)
1985	356.7	43.2	2.6	131.78	0.7	61.86
1986	462.3	29.6	10.5	299.85	2.3	208.52
1987	610.2	32	23.3	121.75	3.8	67.99
1988	1.027.0	68.3	49.7	112.88	4.8	26.49
1989	1.741.8	69.6	152	205.83	8.7	80.32
1990	2.666.7	53.1	451.9	197.28	16.9	94.18
1991	4.245.4	59.2	847.5	87.56	20	17.81
1992	6.852.2	61.4	1.571.4	85.42	22.9	14.88
1993	10.984.0	60.3	2.489.8	58.44	22.7	(1,16)
1994	27.449.0	149.9	3.857.9	54.95	14.1	(38,00)
1995	45.263.4	64.9	8.120.8	110.24	17.9	27.5
1996	84.047.3	84.9	18.815.3	131.69	22.4	25.31
1996/3	32.664.3		3.972.4		12.2	
1997/3	57.815.9	77	9.399.8	136.63	16.3	33.69

Kaynak: Hazine Ve Dış Ticaret Müsteşarlığı s. 138.

Tabloda görüldüğü gibi; hem nominal hem de reel açıdan prim üretiminde, 1985 yılına kadar çok düşük miktarda artışlar söz konusudur. 1985 yılından itibaren hayat sigortalarında hızlı bir üretim artışı dönemi başlamış ve bu sigortaların sektör içindeki payı %1'lerden %20'lere yükselmiştir.

1985'ten itibaren hayat sigortası prim üretiminde gözlenen reel artışın dönüm noktasını, 1979'larda bazı şirketlerin mevcut poliçelere kâra iştirakli sistemini uygulamaya başlaması oluşturmaktadır. Bu uygulamanın kapital birikiminde olumlu sonuçlar verdiğinin anlaşılması üzerine, Anadolu Sigorta 1984 yılında ortalama yaş üzerinden hareket eden ve prim arttıkça kapital artışı da sağlayan "Geleceğin Sigortası"ni devreye sokmuştur.

Elde edilen riyazi ihtiyat teminat gelirlerinin %95'inin sigortalının kapitaline ilave edilmesi esasına dayanan yeni uygulama, kısa sürede büyük kabul görmüş ve pek çok sigorta şirketi de benzer nitelikli poliçeler satmaya başlamıştır.

1985 yılından itibaren milli ekonomideki büyüme, sektörü ve bu arada hayat sigortalarının da olumlu yönde etkilemiştir. 1991 yılı sonuna kadar diğer sigorta branşlarından daha yüksek oranlarda artış gösteren hayat sigortaları, 1992'de sektör artışının gerisinde kalmıştır. Bunun nedenleri şu şekilde özetlenebilir.

Geçmiş yıllarda, özellikle kırsal kesimde yığın üretim tekniğiyle poliçe satışı yapılmış, hayat sigortasının gerçek anlamını kavrayamayan ya da farklı biçimde yönlendirilen poliçe sahipleri primlerini ödememişler, ödenmeyen bu poliçeler de 1990 yılından sonra iptal edilmeye başlanmıştır.

Piyasaya yeni ürünler sunulamamış ve ürün çeşitlemesi yapılamamış olduğundan mevcut ürünlerin cazibesi azalmıştır.

1989-1990 yıllarında yapılan iki yılda emeklilik propagandaları sektörü olumsuz etkilemiştir.

Poliçe satışında profesyonel pazarlamacılar kullanılmaya başlanmış ve acenteler yüksek primler ödeyerek bu kişileri birbirlerinden transfer eder hale gelmişlerdir. Sonuçta, satış elemanlarının ücretleri ve poliçe üretim maliyetleri artmış ve pek çok acenta piyasadan çekilmek zorunda kalmıştır.

Bazı acenteler, yeni poliçe üretilip masrafa girmek yerine, eski portföylerinin gelirleriyle yaşamayı tercih etmeye başlamışlardır.

Satış elemanlarının poliçe satışı sırasında sigortalılara yanlış bilgi vermeleri, şikayetlere neden olmuş ve hayat sigortaları hakkında tereddütlere yol açmıştır.

Şirketlerin birbiriyle rekabetlerinde yapılan suçlamalar ve ürün kötülemeleri de, sektördeki gerilemenin bir diğer nedenidir.

1993 yılından itibaren sektörde bir canlanma meydana gelmiştir. Bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Bu artışın nedeni, hem sigorta sektörünün daha nitelikli olarak çalışmaya başlaması hem de halkın sigorta konusunda bilinçlenmiş olmasıdır.

7.2. Yararlanılan Fonların Kullanım Alanları

Hayat sigorta işletmelerinde yatırımlar Ticaret Bakanlığı'nın belirlediği esaslar doğrultusunda gerçekleştirilirken, belirlenen her yatırım konusu için Bakanlığın onayının alınması gerekmektedir.

Hayat sigorta işletmeleri yatırımlarını ülke ekonomisine katkıda bulunabilecek alanlara yöneltirken, emniyet, likidite ve rantabiliteye öncelik vererek kâr amacı gütmektedir.

Hayat sigortası işletmelerinin yatırım stratejileri ekonomik ve finansal olayların değişimiyle yakından ilgilidir. Hayat sigortası yatırımlarını ülkenin ekonomik yapısı yanında, işletmelerin finansal durumu da etkilemektedir.

1 Ocak 1998'den itibaren yürürlüğe giren yasayla beraber hayat sigortası yatırım portföyüne yeni enstrümanlar katılmıştır. Bu sebeple, gelecek yıllarda, sigorta şirketlerinin toplam yatırım portföyleri içinde hayat sigorta branşı yatırım payının süratle artacağı beklenmektedir.

7.2.1. Tahviller

Sigorta işletmelerinde tahvillere yapılan yatırımların büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir. Sigorta işletmeleri tarafından ödenecek tazminatlar, belirli tarihlerde sigortalıya ödeneceğinden, elde tutulan nakit miktar tahvillere yatırılabilir. Süresi belirli hayat poliçeleri 10-15 yıl gibi uzun süreli tahvillere de yatırılabilir.

Tahvillere yapılan yatırımların büyük bir kısmının devlet ve kamu kurumu kökenlidir. Özel sektör ve devlet tahvilleri arasında karşılaştırma yapıldığında, özel sektör tahvillerine olan talebin, devlet tahvillerine göre daha az olduğu görülmektedir. Genel olarak, yatırım alanlarından biri olan tahvillerin getirdikleri gelir ile sağladıkları verimin yüksek olması, sigorta işletmelerinin tahvile olan taleplerini arttırmaktadır.

7.2.2. Hisse Senetleri

Sigorta işletmeleri ve hayat sigortası işletmelerinde tahvillerin yanısıra hisse senetlerine yapılan yatırımlarda da bir artış görülmektedir.

Sigorta işletmelerinin önceleri hisse senetlerine yapacakları yatırımlar Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Hakkında Kanun'da belirtilen oranlarda yapılırdı. Ancak şimdi işletmeler istedikleri oranda hisse senetlerine yatırım yapabilmektedir.

Son yıllarda sermaye piyasasında görülen gelişmeler sigorta işletmelerinin yatırımlarının çeşitlenmesini sağlamıştır. Daha önceleri, sigorta işletmelerinin teminat olarak yatıracakları menkul kıymetlerin hangileri olacağı liste halinde devlet tarafından belirlendiği gibi, işletme tahvili ve hisse senedine yapılacak yatırımlar için önceden izin alınması gerekiyordu. Yani, kârlılık ikinci plana atılırken, sağlamlılık birinci planda gelmekteydi. Ancak, şimdi sigorta işletmeleri borsada işlem gören menkul kıymetlerden istediklerini seçebilmektedir. Yürürlüğe giren yeni kanuna göre sigorta işletmelerinin yatırım fonu oluşturmaları sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunacaktır⁶⁹.

7.2.3. Gayrimenkuller

Sigorta işletmelerinin gayrimenkul ve demirbaşlara yaptıkları yatırımın büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda sigortacılık işlerinde, yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle verimden çok paranın değerinin korunması açısından, sigorta işletmeleri sabit kıymeti satın almaya yönelmişlerdir.

Enflasyonist değer artışı nedeniyle, sonraki yıllarda kira gelirlerinin ilk alım fiyatlarına göre, faiz düzeyinin de üstüne çıkması, bunun yanında teminat veren kuruluşların kendilerine enflasyonist değer kaybı ve diğer risklere karşı teminat aramaları ayrıca, hayat branşının uzun vadeli taahhütleri içermesi, gayrimenkullere yapılan yatırımlar için uygun bir zemin hazırlamaktadır.

7.2.4. Teminatlı İkrazlar

Sigorta işletmelerinin bazıları tarafından yapılan teminatlı ikrazın, yani ödünç verilen paranın güvencesi, bu sigorta işletmesinin mülkiyetinde olursa, ikraz oranı, teminat tutarının belirli bir yüzdesi kadar olmaktadır.

⁶⁹ÜNAL, A.g.e., s. 39-40.

Sigorta işletmelerinin prim karşılığı ikrazları, 3 yıl prim ödeyen sigortalılara verilmektedir. Verilen ikraz tutarı o tarihteki sigortanın satın alma bedelinin %95'i kadardır. İkrazın ödenme süresi 12 aydır. İkraz faizi ise, kanunda gösterilen esaslara göre belirlenir.

7.2.5. Poliçe Karşılığı İkrazlar

Sigorta işletmeleri ödeme güçlüğü içine giren ya da primlerini ödeyemez duruma gelmiş olan sigortalılar için, poliçelerin peşin değeri üzerinden ödünç verebilmektedir. Üretim organları tarafından sağlanan hayat sigortalarının çoğu zaman ilk üç yılın komisyonundan yararlanmak için ödeme gücü zayıf olan kimselere yöneltilmesi, Türkiye'de yüksek oranlarda poliçe iptallerinin meydana gelmesine neden olmuştur. Sigortalının tenzil ya da iştirak yoluna gitmemesi için yasa, sigorta poliçesi karşılığında ödünç verilmesi yoluna gitmiştir.

Poliçe karşılığında ödünç para verilmesinin hem sigortalı hem de sigorta işletmesi açısından çeşitli faydaları vardır. Sigortalı poliçeyle sağlanan tutardan mahrum kalmamakta ve içinde bulunduğu mali sıkıntıyı ödünç para almak suretiyle giderilebilmektedir. Sigorta işletmesi ise, ödünç para vererek faiz sağlamaktadır. Ancak, sigortalının işletmeden ödünç para isteyebilmesi için en az üç yıllık prim borcunu ödemiş olması gerekir. Sigorta işletmeleri genel olarak satın alma kıymetinin %95'ine kadar ödünç para verebildikleri için, satın alma kıymeti olmayan poliçeler üzerinden ödünç para verilemez. Bu nedenle sadece karma hayat sigortalarıyla, ölüme karşı sigortalarda sigorta işletmesinden ödünç para talep edilebilmektedir. Ödünç olarak verilecek para miktarını saptama sigorta işletmesine bağlıdır. Policelerin ikraz faizleri kanunda gösterilen esaslar çerçevesinde tespit edilir⁷⁰.

7.3. Fonların Kullanım Alanları Arasındaki Dağılımın Değerlendirilmesi

Türkiye'de bugün hayat sigortası yatırım portföyüne bakıldığında, portföyde varolan yatırım araçları arasına katıldığı görülmektedir. Bu yatırım araçları Merkez Bankası tarafından alımı satımı yapılan dövizler, vadesiz

⁷⁰Faaliyet Raporu, s. 22.

Türk Lirası mevduatı, vadeli Türk Lirası mevduatı, döviz tevdiat hesapları, yatırım fonu katılma belgeleri, kâr-zarar ortaklığı belgesi, dövize endeksli tahvil gelir ortaklığı senedi, repo, banka finansman bonoları, müsteşarlıkça belirlenen diğer para ve sermaye piyasası araçlarıdır.

Ancak, bu çeşitlendirme 1998 yılından itibaren geçerli olduğu için, yatırım araçlarına yapılan yatırımlar ve bu yatırımların verimliliklerinin etkileri sonraki yıllarda kendini hissettirmeye başlayacaktır.

Sektörde son yıllarda, yatırım araçları ve bunlara yapılmış olan yatırımlarda meydana gelen gelişme seyri şöyledir.

1987 yılı itibariyle, toplam menkul değerler yatırım miktarı 108 milyar, sabit değerler yatırım miktarı ise 88 milyardır. Toplam menkul değerler içerisinde yer alan tahvillerden, özellikle devlet tahvillerine yapılan yatırım miktarı daha yüksek olup, özel sektör tahvili yatırım miktarı çok düşük bir seviyededir. Hisse senetleri yatırım miktarının ise, devlet tahvili yatırım miktarından daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Toplam yatırım miktarı 82 milyarın % 67'sini menkul değerler, kalanını ise gayrimenkuller oluşturmaktadır.

1988 yılında, toplam menkul değer yatırım miktarı 193 milyar, sabit değerler ise 164 milyardır. Yine, özel sektör tahvili yatırım miktarı çok düşük bir seviyede olup, bu yıldan itibaren devlet tahvili yatırım miktarı hisse senetlerine nazaran daha yüksek bir düzeyde seyretmeye başlamıştır. Toplam yatırım miktarı olan 357 milyarın % 54'ünü menkul, kalan oranını ise gayrimenkuller oluşturmaktadır.

1989 yılında, toplam menkul değer yatırım miktarı 469 milyar, sabit değerler ise 262 milyardır. Önceki 2 yılda olduğu gibi, yatırım miktarlarının portföyde bulunan araçlar arasındaki dağılımı yine aynı şekildedir. Toplam yatırım miktarı olan 732 milyarın % 64'ünü menkul, kalanını ise gayrimenkul yatırımları oluşturmaktadır.

1990 yılında, toplam menkul değer yatırım miktarı 846 milyar iken, sabit değer yatırım miktarı 449 milyar olarak gerçekleşmiştir. Toplam yatırım miktarı olan 1 trilyon 295 milyarın % 65'ini menkul değerler, kalan kısmını ise gayrimenkuller oluşturmaktadır.

1990 yılında, şirketlerin yatırımlarını menkul değerlere yönlendirecek şekilde mevzuat değişikliği ve yüksek faizli devlet tahvillerinin piyasaya sürülmesi nedeniyle, sektörde, etkin bir yatırım uygulaması başlatılmış ve böylece elde edilen fonlarda büyük artışlar gözlenmiştir. Özellikle menkul değer yatırımlarındaki artış yeni düzenlemeler sonucu olmuştur.

1991 yılından itibaren, menkul değerler içerisinde devlet tahvillerine yapılan yatırım miktarı, diğer yatırım araçlarına yapılan yatırım miktarından çok daha fazla olmuştur. 1991-1996 arasındaki dönemde portföy dağılımına bakılacak olursa, toplam yatırımlar içerisindeki menkul değer yatırım oranının % 65'lerden % 85'lere kadar çıktığı görülür.

Rakamsal olarak ifade edilirse, örneğin;

1996'da toplam menkul değerler yatırım miktarı, 53 trilyon, sabit değer yatırım miktarı ise 10 trilyondur. 53 trilyon olan toplam menkul değerler yatırımlarının 47 trilyonunu devlet tahvili yatırımları oluşturmaktadır.

1997/3 aylık dönemine bakılacak olursa, bu dönemde toplam menkul değerler yatırım miktarı 120 trilyon, sabit değer yatırım miktarı ise 21 trilyondur. 120 trilyonluk toplam menkul değer yatırımlarının 104 trilyonunu yine, devlet tahvili yatırımları oluşturmaktadır.

Bu açıklamalardan hareketle, sektörün portföy yapısı ile ilgili olarak çıkarılan sonuçlar şunlardır:

- Yatırımlar içerisinde en önemli pay sermaye piyasası araçlarına aittir.
- Gayrimenkullerdeki değer artışı nedeniyle sigorta şirketlerinin fonlarının büyük bir bölümü, gayrimenkul yatırımlarına dönüşmektedir.
- Tahvil yatırımlarında devlet tahvillerinin ağırlığı gözlenmektedir.
- Sektör, daha çok menkul değerlere fonlarını aktarmaktadır.
- Teminatlı ve poliçe karşılığı olan ikrazların diğer yatırımların miktarına kıyasla, portföydeki payı yok denecek kadar azdır.

8. HAYAT SİGORTALARI FONLARINDAKİ GELİŞİMİN ANTI ENFLASYONİST ETKİSİ

Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de hayat sigortacılığı alanında yapılan satışların çoğunu, ölüm güvencesini ve birikimi birlikte sağlayan ürünlerin satışı oluşturmaktadır.

Bu ürünlerin temel özellikleri,

i. Sigortalının ölümü halinde, geride bırakacakları yakınlarına güç dönemlerinde onları destekleyecek bir tazminat ödemek,

ii. Sigortalının belirli bir süre hayatta kalıp emekli olması halinde, çalışırken alıştığı yaşam standardını büyük ölçüde sürdürmesini sağlayacak düzenli gelir sağlamak biçimindedir.

Sigorta pazarı büyümüş olan gelişmiş ülkelerde, insanların belirli oranlarda kendiliğinden talep duydukları hayat sigortaları, pazarı olgunlaşmamış diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ancak satıcının bilgilendirilmesi ve motive etmesi ile satılır.

Geçtiğimiz 25 yıllık dönemde, hayat sigortası pazarlamasının ve dolayısı ile "uzun vadeli/istikrarlı hayat sigortaları fonlarının" gelişiminin önündeki önemli bir engel de, artık "içinde yaşamayı öğrendiğimiz" enflasyonist ortam olmuştur.

Esasında enflasyonist ortamlarda hayat sigortası pazarlama yöntemleri bellidir ve bu yöntemler "prim satın alma değerinin korunması" biçiminde özetlenebilir.

Bu doğrultuda çeşitli ülkelerde uygulanan şu yöntemlerle karşılaşmaktadır:

Yöntem 1: Prim Yıllık Olarak Sözleşme Başlangıcında Belirli Bir Oranda Sabit Olarak Arttırılır

Değerlendirme:

- Enflasyon uzun vadede bu oranın çok üzerinde veya çok altında (örneğin artı, eksi %20) gerçekleşirse sistem revizyon gerektirir.

- Bilgi işlem altyapısının oluşturulması ve operasyonu kolay bir tekniktir.

- Tüketicinin kolay anladığı ve benimsediği yöntemlerdendir. Ancak, enflasyon önceden belirlenen sabit oranında üzerindeyken görülmeyen sızlanmalar, enflasyon bu sabit oranın %10 altına indiği ilk yılda (%50'lik sabit oran varsayımı altında %40'lık enflasyonun yaşandığı yılı) büyük ölçüde başlar.

Yöntem 2: Prim, Aylık Veya Yıllık Olarak Bir Endekse Bağlı Olarak Arttırılır.

Değerlendirme:

- Yaşamsal harcamaların gelişimini gösteren bir endeks (örneğin 1 kg et; 10 ekmek; 5 litre süt fiyatlarının artışı gösteren endeks) kullanılabilir.

- "Eskimeyen yatırım araçlarının getiri endeksi (örneğin 1 gr. 24 ayar altın ve 50 gr. 900 ayar gümüş paketinin fiyatındaki gelişim) kullanılabilir.

- Tüketici fiyatları endeksi kullanılabilir.

- Bilgi işlem altyapısının sağlıklı ve esnek biçiminde oluşturulması gerekir. Özellikle primlerin her ay arttırılması, operasyonu nispeten zor tekniklerdir.

- Prim artışlarının tüketici fiyatlarına endekslemek oldukça gerçekçidir. Ancak, diğer iki endekste kısa veya orta vadeli ani gelişmeler (örneğin altın fiyatlarındaki ortalamadan çok sapan değişimler) ciddi sakıncalar yaratır.

Yöntem 3: Prim, İstikrarlı Bir Yabancı Para Birimine Bağlanarak İfade Edilir.

Değerlendirme:

- Yabancı ülkedeki enflasyon artışının dönemsel olarak yüksekliği, ülkenin (Türkiye için) kambiyo rejiminin serbestlik derecesi, döviz rezervi ve dış borçların kurların belirlenmesi üzerindeki etkileri sorun yaratabilir.

- Aylık ortalama kurlarla çalışılması ya yıl sonu düzeltme işlemlerini ya da bu ortalama kurların tüketicinin korunması açısından kamu otoritesince onaylanmasını gerektirebilir. Ödemeler bazında gerçek kurların kullanılması halinde operasyonel yük artar.

Türkiye’de bugün, yukarıda adı geçen uygulamalardan, satıştaki ağırlık sırasıyla:

- “sabit oranlı prim artışına”,
- “dövizde endeksli prim artışına”,
- “enflasyona endeksli prim artışına” rastlanmaktadır⁷¹.

Bu yöntemlerin geçmişi yaklaşık olarak 10 yıl öncesine dayanır ve bunun sonuçları ise şöyle özetlenebilir:

- Enflasyonun “müzmin bir mesele” olarak ekonomide yerleştiğini kabul etmek kolay olmamıştır. Bu “kabulleniş” kadar düzenlenen hayat sigortaları tarifeleri, ancak sabit primli (primi yıldan yıla artmayan) tarifeler olmuştur. Bu durum, uzun vadeli sözleşmeler olan ve ancak böylece kayda değer bir getiri sağlayan hayat sigortalarının, “efektif vadesi” düşürmüştür. Örneğin; yıllık %15 oranında enflasyon varsayımı altında 20 yıl boyunca “sabit prim” ödeyen bir sigortalı, gerçekte enflasyon olmayan bir ortamda “7 yıl prim ödemiş bir sigortalı” kadar birikim sahibi olacaktır. Çünkü enflasyonist 20. yılda ödenen prim, 1 yılda ödenen primin 1/14’ünden bile azdır. Durum böyleyken, insanların beklentilerinin -satış yöntemlerinin de etkisiyle- çok daha fazla olması ve sigorta fonlarının kazancından sigortalıların geçmiş dönemde yeterince yararlandırılmaması, hayat sigortacılığının güvenilirliğine doğal olarak darbe vurmuştur.

⁷¹KAYLAN, A.g.e., s. 19-20-21.

- Geçmiş 20 yıla olanaklar açısından bakıldığında da diğer bir problem göze çarpar; bu problem, prim artışı poliçelerin alt yapısını oluşturacak ve işletecek teknik insangücü ile donanım eksikliğidir.

- Aynı dönemde döviz de bir prim enstrümanı olarak kullanmak mümkün olmamıştır. Kambiyo rejiminin doğurduğu yüksek çaplı devalüasyonların yaşandığı Türkiye’de, tüketici döviz bazlı prim ödemeyi benimseyememiştir.

Bugün işleyiş ilginç biçimde tersine dönmüştür. Ücretliler temel ödemelerini yaptıktan sonra maaşlarının kalanını genellikle dövize çevirerek ellerinde tutmak ve ödemelerini geciktirmeyi tercih etmektedirler. Toplum “paranın zaman değerini” anlama konusunda yeterli olmasa da bir yol almıştır⁷².

Türkiye hayat sigortaları fonlarının büyümesi açısından yeniden bir “toparlanma” dönemine girmiştir.

Akılcı politikaların sürdürülmesi halinde önümüzdeki 20 yıl, hayat sigortalarının istikrarlı fonlarının makro anlamda değer kazanacağı dönem olacaktır.

Çalışmanın bir bölümünde, diğer etkenlerin yanında, geniş tanımlı para arzındaki (M2) gelişmenin, enflasyonu belirleyici önemli bir parametre olması ve ülkedeki “uzun vadeli tasarrufların M2 değerine oranı”nın artmasının, enflasyonu dizginleyici bir anlam taşıması hipotezi üzerinden yapılan bir tahmin ifade edilmektedir. 1995-2015 dönemi ele alınmıştır. İstatistiki veriler açısından yararlanılan kaynaklarda yalnızca 2015’e kadar (2015 de dahil) olan dönem verileri mevcuttur ve araştırma açısından 20 yıllık süre çok önemli olduğu için çalışma 1995 yılından itibaren başlatılmıştır.

Ele alınan 1995-2015 dönemine ilişkin temel beklentiler şunlardır:

i. Amerikan Doları (USD) büyük ölçüde istikrarlı bir para birimi olacaktır (değerler bu birim kullanılarak ifade edilmiştir. Özellikle çalışanlar dövize endeksli GRUP hayat sigortalarına ilgi duyacaklardır.

⁷²YALÇIN, A.g.e., s. 96-97.

ii. Bu dönemde yıllık nüfus artış hızı her yıl onbinde bir puan azalışla %2'den %1.8'e gerileyecektir.

iii. Geniş tanımlı para arzındaki (M2) yıllık ortalama genişleme USD bazında %2 düzeyinde olacaktır.

iv. 1995-2015 döneminde, gelir elde eden hane halkı ferdi başına düşen yıllık tasarruf tutarı, USD bazında yılda %2,5 oranında büyüyecektir.

v. Her sigortalı için hayat sigortası primine ayrılan pay, her yıl 0,5 puan artacaktır (2015 yılında 770 USD'lık tasarrufun %20'sine ulaşacaktır).

DİE verileriyle son gelir dağılım araştırması hane halkı tasarruf eğilimi, hane gelirinin %22'sidir. Bir hanede yaşayanların, o hanede gelir elde eden fert sayısına oranı da yaklaşık 2,3 kişidir. Hayat sigortası primine vergi indirimi katkısı %35 düzeyindedir. Buna göre 2015 yılında, NET HANE GELİRİNİN yaklaşık %6,5'inin hayat sigortası primine akması beklenmektedir.

vi. Hayat sigortalı nüfusun toplam nüfusa oranı, her yıl %7'lik bir büyüme ile 2015 yılı sonunda yaklaşık %39'a çıkacaktır.

vii. Sigortalılar prim ödemeye başladıktan 15 yıl sonra emeklilik fonlarından yararlanma eğiliminde olacaklardır. Buna göre 2010 yılında hayat sigortası fonlarından "para çekişi" başlayacak ve hem para girişi, hem para çıkışı nedeniyle "finansal dengelenmenin" birinci aşamasına geçilmiş olacaktır. Fonlardaki büyümenin yavaşlaması ve bu doğrultuda "finansal dengelenmenin" ikinci aşaması, 2015 yılından sonraki dönemde yaşanacaktır.

Bu varsayımlar altında oluşan sayısal figürler ve temel gösterege olarak kabul edilen "uzun vadeli hayat sigortaları matematiksel karşılıklarının M2 değerine oranı"ndaki değişimler şöyle şekillenecektir⁷³

⁷³KAYLAN, A.g.e., s. 76-77-78.

Tablo 11: Nüfus ve Hayat Sigortalı Fert Sayısındaki Gelişim

Yıllar*	Nüfus (Milyon Kişi) [A]	Hayat Sigortalı Nüfus (milyon kişi) [B]	Sigortalı Oranı [A/B]
1995	63	6.3	%10.0
1996	64.3	6.9	%10.7
1997	65.5	7.5	%11.5
1998	66.8	8.2	%12.3
1999	68.1	8.9	%13.1
2000	69.5	9.7	%14.0
2001	70.8	10.6	%15.0
2002	72.2	11.6	%16.1
2003	73.6	12.6	%17.1
2004	75	13.8	%18.4
2005	76.4	15	%19.6
2006	77.8	16.4	%21.1
2007	79.3	17.9	%22.6
2008	80.8	19.5	%24.1
2009	82.3	21.2	%25.8
2010	83.8	23.1	%27.6
2011	85.3	25.2	%29.5
2012	86.9	27.5	%31.6
2013	88.5	29.9	%33.8
2014	90.1	32.6	%36.2
2015	91.7	35.5	%38.7

* Yıl sonu itibariyle

Yukarıdaki değerler yuvarlatılmıştır.

Kaynak: Türkiye'de Hayat Sigortaları Semineri, s. 62.

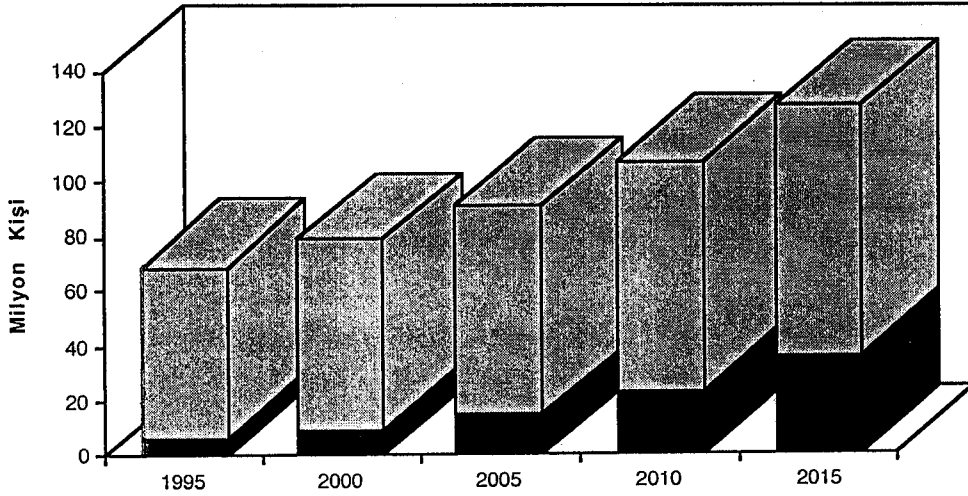
Tablo 11'de 1995-2015 yılları arasında, nüfusta, hayat sigortalı nüfusta ve bu ikisinin birbirine olan oranında meydana gelen değişimler yer almaktadır.

1998 yıl sonu itibariyle nüfus 66,8 milyon olurken bu nüfusun içindeki hayat sigortalı sayısı 8,2 milyon olacak ve sigortalı oranı da %12,3 olarak gerçekleşecektir.

2015 yılına gelindiğinde ise, nüfus 91,7 milyon bu nüfusun içindeki hayat sigortalı sayısı 35,5 milyon olarak gerçekleşirken, sigortalı oranı da %38,7 olacaktır.

Toplam nüfus içinde yer alan hayat sigortalı fert sayısı aşağıdaki grafikte daha açık olarak görülmektedir.

Grafik 1: Toplam Nüfus İçinde Hayat Sigortalı Fert Sayısı

Kaynak: Türkiye'de Hayat Sigortaları Semineri, s. 63.

Yapılan çalışmada şimdi (daha önce belirtilmiş olan varsayımlar doğrultusunda); hanehalkı tasarrufları ve kişi başına düşen hayat sigortası primindeki gelişim ile hayat sigortası fonlarındaki gelişim, (M2 ile ilişkilendirilerek) tablolar ve grafikler yardımı ile incelenecektir.

Tablo 12: Hanehalkı Tasarruflarındaki ve Kişi Başına Düşen Hayat Sigortası

Yıllar*	Gelir Sahibi Fert Başına Tasarruf (USD)	Hayat Sigortalarının Ödediği Ortalama Prim (USD)	Kişi Başına Düşen Prim (USD)
1995	470	47	4.7
1996	482	51	5.4
1997	494	54	6.2
1998	506	58	7.1
1999	519	62	8.2
2000	532	67	9.3
2001	545	71	10.6
2002	559	75	12.1
2003	573	80	13.8
2004	587	85	15.6
2005	602	90	17.7
2006	617	96	20.1
2007	632	101	22.8
2008	648	107	25.8
2009	664	113	29.1
2010	681	119	32.9
2011	698	126	37.1
2012	715	132	41.8
2013	733	139	47.1
2014	751	147	53
2015	770	154	59.6

*Yıl sonu itibariyle

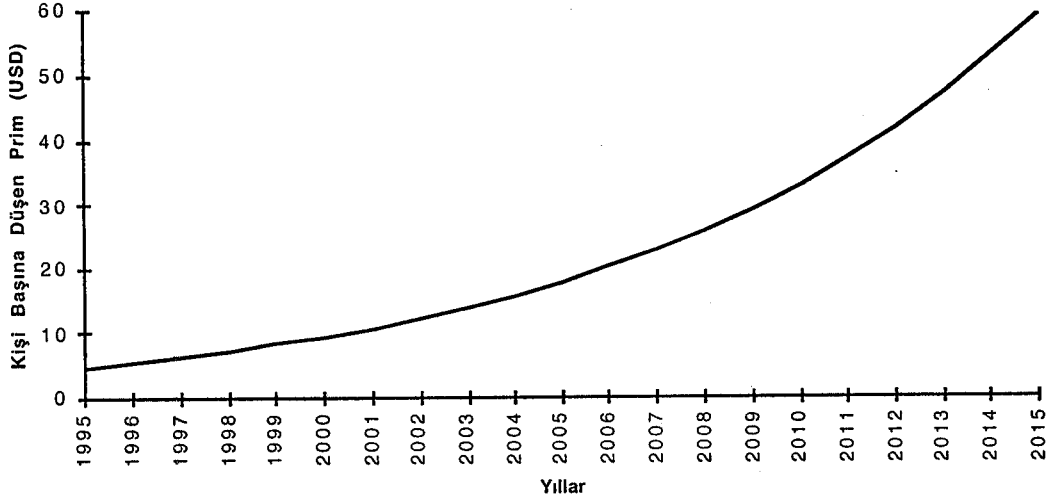
Yukarıdaki değerler yuvarlatılmıştır.

Kaynak: Türkiye'de Hayat Sigortaları Semineri, s. 65.

Yukarıdaki tabloda, yıllar itibariyle sırasıyla; gelir sahibi fert başına tasarruf, hayat sigortalıların ödediği ortalama prim ve kişi başına düşen prim miktarlarındaki gelişmeler USD olarak gösterilmektedir.

1995-1996 ve 1997 yıllarında gerçekleşen rakamlar, tahmini rakamlarla aşağı yukarı aynı civardadır. 1998 yıl sonu itibariyle; gelir sahibi fert başına tasarruf 506 USD, hayat sigortalıların ödediği ortalama prim 58 USD ve kişi başına düşen prim 7.1 USD olarak gerçekleşecektir. 2015 yılında ise; gelir sahibi fert başına tasarruf 770 USD, hayat sigortalıların ödediği ortalama prim 154 USD ve kişi başına düşen prim 59,6 USD olacaktır. Burada özellikle kişi başına düşen primdeki gelişme dikkat çekicidir. Bu gelişmeyi aşağıdaki grafikte daha net gözlemleyebiliriz.

Grafik 2: Kişi Başına Düşen Hayat Sigortası Primindeki Gelişim

Kaynak: Türkiye'de Hayat Sigortaları Semineri, s. 66.

İkinci olarak; hayat sigortaları fonlarındaki gelişim (M2 ile ilişkilendirilerek) ele alınacaktır.

Aşağıdaki tablodan, yıllar itibariyle, hayat sigortası prim miktarları ve hayat sigortası fonlarının matematiksel karşılıklarındaki gelişmeler gösterilmektedir.

Tablo 13: Hayat Sigortası Fonlarındaki Gelişim

Yıllar*	Prim (Milyon USD)	Matematik Karşılıklar (Milyon USD)
1995	296	800
1996	348	1.033
1997	408	1.308
1998	476	1.633
1999	556	2.106
2000	648	2.465
2001	753	2.990
2002	874	3.605
2003	1.013	4.321
2004	1.173	5.154
2005	1.356	6.122
2006	1.566	7.245
2007	1.806	8.546
2008	2.081	10.051
2009	2.395	11.790
2010	2.754	8.426
2011	3.164	9.873
2012	3.632	11.554
2013	4.165	13.513
2014	4.773	15.712
2015	5.466	18.278

*Yıl sonu itibariyle

Yukarıdaki değerler yuvarlatılmıştır.

Kaynak: Türkiye’de Hayat Sigortaları Semineri, s. 67

Tablo 13’de görüldüğü üzere 2010 yılına kadar, primlerle orantılı olarak hayat sigorta fonları da artmaktadır. Ancak 2010 yılından sonra primler artmaya devam ettiği halde fonlarda bir düşme yaşanmakta ve 2012 yılından sonra fonlar, tekrar artma eğilimi göstermektedir. Bu düşmenin nedeni, daha önce de belirtildiği gibi, 2010 yılında hayat sigortası fonlarından “para çekişi” nin başlayacak olmasıdır. Dolayısıyla, hem para girişi hem de para çıkışı sebebiyle, finansal dengelenmenin ilk aşaması yaşanmış olacaktır. Fonlardaki büyümenin yavaşlaması ile birlikte gelen finansal dengelenme yani 2. aşama ise 2015 yılından sonraki dönem için söz konusudur.

Şimdi ise, hayat sigortası fonlarının gelişimi, geniş tanımlı para arzı (M2) ile birlikte ele alınacaktır.

Tablo 14: Hayat Sigortası Fonlarının Geniş Tanımlı Para Arzı İçindeki Oranı

Yıllar*	Matematik Karşılıklar (Milyon USD)	M2 (Milyon USD)	Düşen Prim MK/M2
1995	800	25.000	%3.2
1996	1.033	25.500	%4.1
1997	1.308	26.000	%5.0
1998	1.633	26.550	%6.2
1999	2.106	27.050	%7.5
2000	2.465	27.600	%8.9
2001	2.990	28.150	%10.6
2002	3.605	28.700	%12.6
2003	4.321	29.300	%14.7
2004	5.154	29.900	%17.2
2005	6.122	30.450	%20.1
2006	7.245	31.100	%23.3
2007	8.546	31.700	%27.0
2008	10.051	32.350	%31.1
2009	11.790	33.000	%35.7
2010	8.426	33.650	%25.0
2011	9.873	34.300	%28.8
2012	11.554	35.000	%33.0
2013	13.513	35.700	%37.9
2014	15.712	36.400	%43.2
2015	18.278	37.150	%49.2

* Yıl sonu itibarıyla

Yukarıdaki değerler yuvarlatılmıştır.

Kaynak: Türkiye'de Hayat Sigortaları Semineri, s. 69.

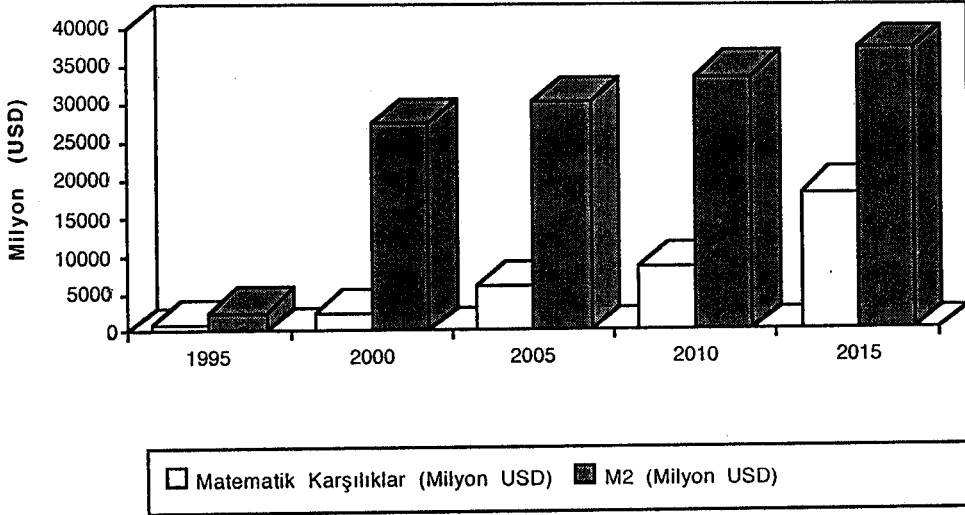
Yukarıdaki tabloda hayat sigortası fonlarının matematik karşılıkları ile M2 ve bu fonların M2'ye göre oranları gösterilmiştir. (M2 değerleri; yıllık ortalama genişlemenin USD bazında %2 düzeyinde olması varsayımından hareketle tahmin edilmiştir.)

1995 yılında, geniş tanımlı para arzı (M2) içinde %3.2 orana sahip olduğu tahmin edilen hayat sigortası fonları yıldan yıla artarak, 2009 yılı sonunda %35.7'ye kadar çıkmaktadır. 2010 yılındaki (az önce değinilen

finansal dengelenmenin birinci aşaması) düşüşten sonra tekrar artarak, 2015 yılı sonunda yaklaşık %50'ye ulaşmaktadır.

Bu artış seyri grafik 3'te de net olarak görülmektedir:

Grafik 3. Hayat Sigortası Fonları ve M2

Kaynak: Türkiye'de Hayat Sigortaları Semineri, s.71.

9. TÜRKİYE'DE HAYAT SİGORTALARININ GELİŞMESİ İÇİN GEREKLİ ŞARTLAR

Türkiye ekonomisi açısından bir hayli önem taşıyan hayat sigortalarına bugün bakıldığında, olmaları gereken düzeyin altında kaldıkları görülür. Bunun nedeni, gelişmeleri için gerekli olan şartların oluşturulamamış ve alınması gereken tedbirlerin maalesef alınamamış olmasıdır. Bu temel problemler aşıldığı takdirde hayat sigortaları, kendilerinden beklenen görevin çok üstünde bir başarı gösterecekler, uzun dönemde kuşkusuz ekonominin temel taşlarından biri haline geleceklerdir.

Bugün ürün bazında Türkiye'nin sıkıntısı yoktur. Tarifeler, ürünler tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, hatta fazlasıyla Türkiye'de mevcuttur. Sorun, enflasyonla olan mücadeledir. Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de Bu ancak kâr payı ile ortadan kaldırılabilir bir unsurdur. Ekonomik şartlar tüm sigorta şirketleri için geçerli olduğu halde, (sigorta ürünleri aynı ortamda pazarlanmakta, aynı ortamda yatırımlara yönlendirilmekte ve yine aynı

ortamda gelir sağlanmaktadır) elde edilen gelirler birbirinden farklı olmakta, dolayısıyla bu durum kâr payı oranlarına yansımaktadır. Böylece, sigorta şirketleri, kendi mali yapılarına göre enflasyonun altında ya da üstünde kâr payı oranları belirlemektedirler. Bu sistem, sigortalının sigorta süresi sonunda alacağı paranın miktarı konusunda tereddüte düşmesine sebep olmaktadır. Kimisi düşük alırken, kimisi daha yüksek para alabilmektedir. Dolayısıyla sigorta şirketlerinin enflasyonu göz önüne alarak makûl kâr payı oranlarının geçerli olduğu bir sistem oluşturmaları şarttır.

Hayat sigortacılığı satış ve pazarlama teknik ve yöntemleri bakımından da özellik arz etmektedir. Yüzyüze satışın zorunlu olduğu bu sektörde çok iyi düzeyde eğitilmiş satış örgütleri kurulması gerekirken bu konuda yeterli özen gösterilmemektedir. Satışı ve alacağı komisyonu düşünen hayat pazarlamacılarının yalan dolan ile yaptıkları satışlar sektöre zarar vermektedir. Bilinçli, iyi kontrol edilen bilgili ve güvenilir satış teşkilatı kurmak, bu konuya maddi, manevi destek sağlamak, hayat sigortalarının gelişmesi için gerekli olan bir başka koşuldur.

Sigortacılıkta insan gücü çok önemlidir. Özellikle hayat sigortacılığında insan faktörü daha da önem kazanmaktadır. Oysa piyasaya bakıldığında, örneğin sigorta matematikçilerinin yani aktüerlerin sayısının düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu sektörün genişleme ve ilerlemesi için hızla insan kaynaklarına yatırım yapılması gerekmektedir.

Hayat sigortacılığının en belirgin özelliği uzun süreli kontratlardan oluşmasıdır. Türkiye'nin ekonomik koşulları gelmiş ülkelerin aksine iniş ve çıkışlarla doludur. Bu nedenle, hayat ürünleri dizayn edilirken sadece bugünün şartlarına uyan poliçeler değil, 10-15 yıl sonra da güncelliğini koruyabilecek olmalarına büyük özen gösterilmelidir. Hayat sigortacılığı gelişmiş pazarlardan bilgi transferi şarttır.

Hayat sigortacılığında göze çarpan bir başka sorun, toplumsal eğitimidir. Hayat sigorta bilinci oluşmuş bir toplumun ortaya çıkması için kaynak ve zaman ayırmak gereklidir. Hayat sigortacılığı sabır isteyen bir iştir.

Hayat sigortacılığının hızla gelişmesi için gerekli şartların oluşabilmesi, devletçe bir dizi teşviklerin sağlanması ile yakından ilgilidir. Batı ülkelerinde hayat sigorta sektörüne verilen önem büyük fonların toplanması ve bunun

genel ekonomiye intikal ettirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bugün ekonomi hayatında sigorta fonlarının bu açıdan taşıdığı değer ve ağırlık bankacılıktan çok daha öndedir. Genellikle bankalarda toplanan mevduat kısa süreli ve azami 1 yıllık olup, uzun vadeli yatırımlara kanalize edilebilecek kısımları oldukça sınırlıdır. Buna karşılık hayat sigortaları 15-20 yıl süreli oldukları için hemen hemen tamamı uzun vadeli yatırımlara kanalize edilebilmektedir. Dolayısıyla devletin hayat sigortalarına destek vermesi gereklidir.

Türkiye’de yukarıda belirtilen bütün bu sorunlara rağmen hayat sigortacılığı bir ivme kazanmış durumdadır. Bu hızı azaltmamak bilakis daha da arttırmak için, destek özveri ve sabır gereklidir.

SONUÇ

Ekonomik gelişmeler, yirmibirinci yüzyıla girerken sigorta sektörünün öncü sektör olma özelliğini sürdüreceğini göstermektedir. Sanayileşmiş ülkelerin gelişim süreçleri incelendiğinde sanayi sektöründeki ilerlemenin ardından hizmet sektörünün de hızla geliştiği görülmektedir. Sanayileşme süreci, iyi hizmet beklentisini de beraberinde getirmektedir.

Sanayileşmiş ülkelerde mali piyasalara fon aktaran en önemli kurumsal yatırımcılar olan, bireysel tasarrufları toplama açısından önemli işlevleri bulunan sigorta şirketleri ve yarı mali kurumlar niteliğindeki sosyal güvenlik kurumları, gelişmekte olan ekonomilerde fon yaratma işlevini yerine getirememekte, mali piyasalarda etkin rol oynayamamaktadır. Bu ekonomilerde genelde görülen yüksek enflasyon, sermaye piyasasında kamu kesiminin ağırlığı, mali kurumlar arasında serbest rekabetin olmaması, bankaların mali piyasaların en güçlü kuruluşları olmaları, kurumsallaşmamış olan sigorta sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Fon yönetiminde mali kurumlar için genelde geçerli olan temel ilkeler; emniyet, likidite, aktif çeşitlendirme -riski dağıtma ve geliri en çoklama-, sigorta içinde geçerlidir. Sigorta şirketleri, risk ve likidite açısından büyük ölçüde kolaylık sağlamaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerde yüksek enflasyon karşısında sigorta şirketleri, fonlarını rasyonel kullanamamakta, ister istemez sabit getirili menkul değerlere yönelmektedirler.

Türkiye'de sigorta sektörü, yatırımlar konusundaki yasal kısıtlamaların yanısıra ekonomide yatırım sahalarının paylaşımına da etkin bir şekilde katılmadıkları için yıllardır reel anlamda tasarruf sağlayamamıştır. Sigorta işletmelerinin fonları büyük ölçüde kamu kesimini finanse ettiği için bir yerde sektör, sermaye piyasasına girmekten alıkonmuştur. Bireysel ve kurumsal risklere karşı sigorta bilincinin yeterince oluşmaması, toplumun sigorta kuruluş ve hizmetlerine güven duyma konusundaki kararsızlığı, sigorta sektörünün günümüze kadar olan gelişimini engellemiştir. Bu nedenle prim üretimleri düşük düzeylerde kalmıştır.

Prim tutarı, primin GSMH'ya oranı ve yatırımlar ile ilgili göstergelerde Türkiye, ülke sıralamalarında son sıralarda yer almaktadır. Bu durum, Türkiye'nin bugün erişmiş bulunduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve sanayileşme düzeyine oranla sigortacılığın aynı şekilde büyümemiş olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de sigortacılık sektörü geç başlamış olup, sigorta kavramı ve bilinci topluma yerleşmemiştir. Bu yüzden toplumun bilinçlendirilmesi için sigorta şirketlerinin yanı sıra, eğitim kurumlarına da büyük ölçüde iş düşmektedir.

Sektörde sistemli bir pazarlama anlayışı yerine, sadece ne olursa olsun poliçe satma isteği sektörü olumsuz etkilemiş, sigorta inancının toplumda sarsılmasına neden olmuştur. Bunun için öncelikle sektör içinde çalışanların uzmanlık eğitimine önem verilmelidir.

Türkiye'de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin çoğunun banka ve holdingler tarafından kurulmaları, onların yeni pazar arama çalışmalarında bulunmalarını engellemekte, kendilerine ait kuruluşları sigortalamalarına sebep olmaktadır. Bu da, kitlelerin bilinçlendirilmesinde ve topluma yayılmasında önemli bir görev üstlenmiş olan sigorta şirketlerinin, dar kapsamda çalışıyor olmalarını beraberinde getirmektedir.

Prim tahsilatının artması ve sigortanın yaygınlaşması için bazı sigorta türlerinin zorunlu hale getirilmesi, sektördeki atıl kapasitenin değerlendirilmesini sağlayabilir. Bu türlerin başında, birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de "Tarım Sigortası" gelir.

Sigorta branşları içerisinde "Hayat Sigortaları"ni özellikle teşvik etmek ve diğer sigorta branşlarından ayrı olarak yürütmek gerekir. Çünkü, uzun vadeli fon yaratma gücü bu dalda yüksektir. Bu sayede gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yatırımların finansmanında bu kaynaktan yararlanmak mümkün olacaktır.

Ülkemizde nüfusun bir bölümü, sosyal güvenceye sahip değildir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının yaşadığı sorunlar nedeniyle de bu kuruluşlara üye sigortalıların çoğunluğu ek güvence arayışı içindedirler. Bu durum, Türkiye'de büyük bir hayat sigortası potansiyeli olduğunu göstermektedir.

Tahsilat sorunu da sektörde acilen çözüm getirilmesi gereken bir konudur. Bu sorunun özünde acentelere verilen tavizler yatmaktadır. Toplanan primlerin bir an önce yatırımlara aktarılabilmesi için, bu konunun üzerine gidilerek, etkili bir tahsilat politikası izlenmelidir.

Sonuç olarak, Türkiye’de sigorta sektörü yeterince gelişmemiş ve bu yüzden de yatırımlara kanalize edilebilecek gönüllü tasarruflardan oluşan fonları yaratamamıştır. Oysa, bilindiği gibi sigorta sektörünün yaratabileceği fonların verimli yatırımlarda kullanılması ile sanayileşme yolunda önemli gelişme ilerlemeler kaydetmek mümkün olacaktır. Bu sebeple, sektörün yarattığı kısa ve uzun vadeli fonlar, hemen yatırımlara kanalize edilmeli, plasman olarak kalmamalıdır. Gerekli teşvik tedbirleri ve önlemler alındığı takdirde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de sigorta sektörü gelişerek ekonomide etkin rolünü gerçekleştirecektir.

KAYNAKÇA

- AKMUT Özdemir, : **Hayat Sigortası Teori ve Türkiye Uygulaması**, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Yayın No: 447, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980.
- ARSEVEN Haydar, : **Sigorta Hukuku, Genel Hükümler**, Beta Basım Yayın A.Ş., İstanbul, 1991.
- BAŞAR Ahmet Hamdi, : **Türk Sigortacılığında Yeni Gelişmeler Semineri**, AKSİGORTA VE İKTİSADİ ARAŞTIRMA VAKFI YAYINLARI, Yayın No: 1994/103, İstanbul 1997.
- BAYDAR Vedat, : **Türkiye’de Reasürans İnhisarı**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1965.
- BENLİGİRAY Yılmaz,
BANAR Kerim, : **Banka ve Sigorta Muhasebesi**, A.Ö.F. Yayınları No:421, Etam A.Ş., Ekim 1994.
- BOZER Ali, : **Sigorta Hukuku**, Yayın No: 137, Olgaç Matbaası, 1981.
- DUMAN Şebnem, : **Sigorta Tekniği**, A.Ü., A.Ö.Fakültesi, Yayın No: 426, Etam A.Ş., Ekim 1994.
- DUMANLI Erhan, : **“Hayat Sigortaları”, Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Sigortacılık Özel Sayısı, 1988.

- ERDOĞAN Niyazi, : **Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi Çağdaş Finansman Teknikleri**", Mü-Ka Matbaacılık Ltd., İstanbul, 1994.
- ERERDİ H. Cemal, : **Reasürans**, Erkent Ofset, İstanbul, 1983.
- ESKİL Hasan, : **Türk Sigorta Sektörünün Avrupa Birliği Karşısındaki Durumu Semineri**, İktisadi Araştırma Vakfı Yayınları No: 1995/107, İstanbul, 1995.
- GÜVEN Nusret, : **Sorularla Pratik Sigortacılık**, Sıralar Matbaası, İstanbul, 1983.
- KARACIK Abdullah, : "Hayat Sigortacılığının Geliştirilmesi, Sorunları ve Çözüm Yolları", **Türk Sigortacılığın Geliştirilmesi Semineri**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1987-4.
- KARAGÖZ İhsan, : "Sigorta Sektörü'nün Fon Yaratma Yönü", **Sigorta Dergisi**, Yıl: 1, S.1, Ekim 1997.
- KARAKÖSE Nihat, : **Sigortacılığın Geliştirilmesi Semineri**, T.C. Ticaret Bakanlığı, Sigorta Rekabet Kurulu Yayın No:22, İstanbul 1984.
- KARAYALÇIN Yaşar, : **Risk-Sigorta-Risk Yönetimi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, T. İş Bankası Vakfı Hukuk Fakültesi Yayın No: 156, Ankara, 1986.

- KAYLAV Şevki, : **Hayat Sigortaları, Yatırım Araçları, İktisadi Araştırma Vakfı Yayınları No:1993/93, İstanbul 1993.**
- KENDER Rayegân, : **Sigorta Hukuku, Sigortacılık Seminerleri, Türk Sigorta Enstitüsü Yayınları No: 1, Ahmet Sami Matbaası, İstanbul, 1975.**
- NEYSİ Ali, : **Gelişmekte Olan Ülkelerde Hayat Sigortacılığı, Hayat Sigortası Semineri Tebliği, Boğazici Üniversitesi Matbaası, İstanbul, Mayıs, 1991.**
- NOMER Cahit, : **Sigortanın Genel Prensipleri ve Reasürans, İstanbul, 1977.**
- OKUYAN Erol, : **Türkiye Sigortacılığında Liberalleşme Semineri, İktisadi Araştırma Vakfı Yayınları, No: 1994/99, İstanbul 1994.**
- PAMUKÇU E.Batturalp, : **"Sigorta Kavramı ve Sigortacılık Eğitiminin Önemi", Sigorta Dünyası, Nisan 1996.**
- PEKİNER Kamuran, : **Sigorta İşletmeciliği, Prensipler, Hesap Bünyesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 1904, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974.**
- SAĞLAM Necdet, : **Sigorta İşletmelerinde Mali Tabloların Hazırlanması ve Avrupa Birliği'ne Uyum, Etam A.Ş., Eskişehir, Mayıs 1996.**
- TAŞDELEN Servet, : **"Endeksli Sigorta", Sigorta Dünyası, S.362, Ekim 1989.**

- TÜRKER Eyüp, : "Kredi işlemleri ve Sigorta Sektörü", **Sigorta Dergisi**, Yıl: 9, S.96, Nisan 1998.
- ULUTEKİN Hanefi, : "Sigortacılığın Önemi, Fonksiyonları ve Fon Yaratma Gücü", **Sigorta Dünyası**, S. 511, C. 26, Nisan, 1993.
- ÜNAL Targan, : **Sigorta Sektörünün Ekonomik İşlevi ve Fon Yaratma Kapasitesi**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1994-04, Temel Matbaacılık, İstanbul.
- YALÇIN Barbaros, : **Türk Sigorta Sektörünün Son On Yılı Semineri**, İktisadi Araştırma Vakfı, Yayın No:1996/113, İstanbul, 1996.

Faaliyet Raporu, TÜRKİYE SİGORTA VE REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ, 1997.

Sigorta Endüstrisinin Türk Ekonomisindeki Yeri, TÜRKİYE SİGORTA VE REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ, IV. Sigorta Semineri, Yayın No: 3, Ankara, Mayıs, 1979.

Reasürans, Sigorta Bilgi Kitabı-7.TOPRAK SİGORTA Yayını.

Sigortacılık Temel Bilgileri, AKSİGORTA Yayını, İstanbul, Şubat, 1997.

Sigorta Temel Bilgileri, GÜNEŞ SİGORTA Yayını, 1997.